1995

HC archief
Wim Laumans

11 Aam. 2

THEMANUMMER:
Kinderen
en Haptonomie

haptonomisch CONTACT

jaargang 6, nr. 4, dec. 1995

4

HC archief
Wim Laumans

HAPTONOMISCH CONTACT

Tijdschrift van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

ISSN 0929-7723

Redactie
Ton Bergman, hoofdredacteur
Mia van Luttervelt, secretariaat
Mart Blokland, financiën
Nel Bartlema, redacteur
Ingrid Ram, eindredactie

Redactieadviesraad
Hans van Slooten
Dorus Gerritse
Ruud Overdijk

Redactieadres
d'Aumeriestraat 49
2586 XM Den Haag
Tel.070-3500019

Vormgeving en advertenties
Ingrid Ram, Kwarts Pers- en Produktiebureau, Hilversum
Tel.035-234355

Omslagontwerp
Ton Bergman

Sluitingsdatum voor de kopij voor het volgende nummer is: **15 jan. 1996**
Op die datum moet de kopij binnen zijn bij het redactiesecretariaat.

Lidmaatschap van de NVvH is inclusief toezending van het tijdschrift. Abonnementen zonder lidmaatschap voor bibliotheken en andere instellingen *f* 70,-
Een presentexemplaar is op aanvraag verkrijgbaar.

Voor **informatie over de vereniging**: zie achterbinnenzijde van het omslag.

Haptonomisch Contact verschijnt vier keer per jaar en bevat oorspronkelijke artikelen, verslagen van bijeenkomsten, boekbesprekingen en andere artikelen, die hetzij de algemene grondslagen van de haptonomie representeren, dan wel daaraan gerelateerd kunnen worden, alsmede artikelen die de meningsvorming over haptonomie en de toepassingen daarvan bevorderen. Het tijdschrift bevat tevens berichten uit en over de vereniging.

Kopij, in machineschrift en indien mogelijk op diskette, kan worden gezonden naar het redactiesecretariaat, waar ook richtlijnen voor auteurs kunnen worden aangevraagd. De redactie beoordeelt artikelen, behalve op goed taalgebruik, ook inhoudelijk. Relevantie, relatie met haptonomische aspecten en openheid zijn de belangrijkste criteria. De redactie behoudt zich het recht voor kopij in te korten of niet te plaatsen.

De **verantwoordelijkheid** voor de inhoud van dit tijdschrift berust bij de redactie.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, microfilm, fotokopie of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande, schriftelijke toestemming van de redactie.

HC archief
Wim Laumans

Inhoud

Van de hoofdredacteur 3

Voorwoord bij dit themanummer 5

Mijn weg 'naar Rome' 7
Nel Bartlema schrijft over haar motivatie voor dit themanummer en over haar werk met gehandicapte kinderen.

Anne-Maaike en....Florian 15
Interview met ouders over haptonomische zwangerschapsbegeleiding, door Ingrid Ram.

Rustig welkom - welkome rust 20
Leona van Laak beschrijft een haptonomische zwangerschapsbegeleiding.

Jong geleerd... 24
Roos Ferdinandus schrijft o.a. over wat er zo moeilijk is aan het werken met kinderen.

'Zo, dus u komt voor de beentjes' 29
Ethische vragen, kritische opmerkingen bij het werken met kinderen van 0 tot 2 jaar, door Gert Bouwman.

En je blijft er zo jong bij 36
Interview met Saskia Taat door Nel Bartlema.

Haptotherapie met zwakzinnige kinderen 45
Peter Wester, psycholoog, probeert met zijn werkwijze zwakzinnige kinderen weer het gevoel te geven dat ze er mogen zijn.

HC archief
Wim Laumans

Psychomotorische therapie en haptonomie met kinderen 51
Margriet Willems schrijft over haar ervaringen met kinderen op een Medisch Kleuterdagverblijf.

Meegaan op de stroom 58
Interview met Anja de Bruijne door Ingrid Ram.

Tippe, tippe, tappe, tappe ...
Logopedie met gevoel 68
Interview met Dick van Peer door Nel Bartlema en Ingrid Ram.

Perspectives humaines 81
Een commentaar door Mia van Luttervelt.

Verslag van het Tweede lustrum Nederlandse vereniging voor Haptonomie 83

Uit andere tijdschriften 101, 104

Mededelingen 102

Ingezonden brieven 106

Agenda 1995/1996 107

HC archief
Wim Laumans

Van de hoofdredacteur

Soms valt het kwartje ineens, onverwacht en schijnt een helder licht, waar schemer heerste. Zo verging het mij, toen ik onlangs een brief ontving die duidelijk op een computer gecomponeerd was en aan velen toegestuurd. De aanhef vermeldde mijn naam, nee ik zeg het verkeerd: mijn roepnaam. Dat gaf een vertrouwd gevoel: de schrijver richtte zich tot mij persoonlijk. Wij zijn op gelijke voet met elkaar, tutoyeren elkaar en zelfs in een rondschrijven bleef de persoonlijke noot gehandhaafd. Samenvattend kan ik zeggen: ik voelde me persoonlijk aangesproken. Daar ben ik gevoelig voor – ik geef het grif toe –. Het heeft iets oudtestamentisch: "ik heb u bij de naam geroepen." Ik heb geleerd daar ook de ver-antwoord-elijkheid bij te ervaren. Als ik mij bij de naam geroepen voel, moet ik ook antwoorden.
Ik heb dat niet zo met computergestuurde brieven, die me bij mijn achternaam aanspreken. Als een postorderbedrijf mij, 'Mijnheer Bergman,' meedeelt dat ze voor mij 'Mijnheer Bergman' een bijzondere aanbieding hebben, vind ik het knap dat het programma precies op de juiste plek mijn naam zet, maar daar houdt het mee op. Als het met mijn voornaam geschiedt, gaat het ver-antwoord-elijkheidslampje knipperen.
Ik voel me aangesproken. Nog niet zo lang geleden werd mij een lijst voorgelegd waarop ik allerlei persoonsgegevens moest invullen. Naast naam, adres, geboortedatum en dergelijke, werd ook de roepnaam gevraagd. Verwonderd over die vraag liet ik het antwoord oningevuld.
Ik snap nu best dat ik daarmee het computerprogramma frustreer. Bij de aanhef 'Beste... (vul roepnaam in)' zal een leegte ontstaan of alleen een 'A' komen. Daarmee zal het persoonlijke van de brief wegvallen. Daarmee zal ook de uiteindelijke, verborgen, drijfveer ontkracht worden, namelijk mij op te roepen tot een antwoord. Het geeft wel helderheid. Zulke dingen als een brief ontvangen die met 'Lieve...(vul roepnaam in)' beginnen – echt, ik heb zulke brieven gekregen – en die toch minstens een gevoel van gewaardeerd worden geven, zullen hun impact verliezen en daardoor hun normale proporties herkrijgen. Teruggebracht tot hun werkelijke waarde zullen ze mij niet meer tot grote verantwoordelijkheid roepen. Ik kan mijn echte antwoorden voor echte vragen reserveren.

HC archief
Wim Laumans

Het kwartje valt nog een keer: echte antwoorden op echte vragen. Echte vragen binnen de haptonomie. Opvallend veel mensen zijn in kleiner en groter verband daar intensief mee bezig: het bestuur van de vereniging, de redactie met haar adviesraad, de Contactcommissie met de leden, de opleidingsinstituten met hun leerplannen, de haptotherapeuten in vele subgroepen, ga zo maar door.
Gelukkig gaat het daarbij meestal niet om de vorm, maar om de inhoud. Wat is haptonomie? Wie is haptotherapeut? Wie mag het zeggen? Echte vragen ten behoeve van de doorzichtigheid, de transparantie. Dan kan ik persoonlijk aangesproken worden en mijn verantwoordelijkheid ervaren.
In dit nummer , speciaal gewijd aan Haptonomie en Kinderen, is een citaat uit een gedicht van Hans Bouma toepasselijk. Het gaat over peuters en misschien ook wel over de verloren schat, die we weer terug moeten zien te vinden: de transparantie die tot antwoorden noopt.

"Uit één stuk
leven ze nog
niet zo verknipt
niet zo tweeslachtig
als wij
volkomen thuis
in hun lijf
feilloos samenvallend
met hun naam..."

Als dat toch eens over mij als volwassene gezegd zou kunnen worden.

HC archief
Wim Laumans

Voorwoord

Ongeveer een half jaar geleden begonnen Nel Bartlema en ik te denken over een themanummer over haptonomie met kinderen.
Nel Bartlema werkt als fysiotherapeut met verstandelijk gehandicapte kinderen en schrijft daar verderop in dit nummer uitgebreid over.

V.l.n.r. Nel Bartlema en Ingrid Ram

Ik had net de zwangerschapsbegeleiding in Doorn afgerond en werd daardoor steeds enthousiaster over wat haptonomie voor kinderen kan betekenen. Vanuit mijn eigen ervaringen met haptotherapie, had ik al een beeld opgebouwd over wat een kind nodig heeft om zich evenwichtig te ontwikkelen en tevens had ik de ervaring opgedaan wat een moeite het kost om dat op latere leeftijd 'in te halen'.
Vanuit deze achtergronden gingen we aan de slag en kwamen we in contact met veel enthousiaste mensen. Enthousiast als het over hun werk ging en enigszins terughoudend als het ging om het schrijven van een artikel. 'Wat heb ik nou te vertellen', 'ik weet niet of ik echt haptonomisch werk,' waren veel gehoorde reacties. Omdat we een vermoeden hadden dat er op verschillende terreinen haptonomisch met kinderen wordt gewerkt, maar dat dat vaak onzichtbaar blijft, wilden we juist met die mensen in contact komen. Gezien het aantal artikelen in dit nummer werkten onze reacties blijkbaar als een vorm van erkenning voor dat 'onzichtbare werk.'

Hoe zijn we te werk gegaan? Een aantal mensen wilde graag geïnterviewd worden. Dat zijn de artikelen die door ons samen zijn geschreven. Gewapend met een cassetterecorder gingen we op pad. Het was niet alleen erg leerzaam, maar wij werden ook steeds enthousiaster.
Andere mensen vonden het een uitdaging om zelf een verhaal te schrijven. Die hebben we een aantal richtvragen opgestuurd, onder andere de vraag naar hun eigen rol in de begeleiding. Bij sommigen kan je het

HC archief
Wim Laumans

antwoord op die vraag tussen de regels door lezen, terwijl anderen er meer expliciet over schrijven.

Wat al deze mensen in elk geval verbindt in het omgaan met kinderen is het feit dat ze een eigen werkwijze hebben moeten ontwikkelen, omdat ze daar vanuit hun opleiding weinig directe scholing in hebben gekregen. Dat maakt dit themanummer nu juist zo boeiend.

Opvallend is ook de rol die de ouders in de verhalen toebedeeld krijgen. Alle schrijvers zijn het erover eens dat je de ouders bij de begeleiding moet betrekken, maar de mate waarin is verschillend. Gert Bouwman noemt de ouders 'zijn opdrachtgevers' en legt daarmee de verantwoordelijkheid duidelijk bij de ouders. Maar sommige ouders kunnen die verantwoordelijkheid niet geheel aan. Anja de Bruijne heeft het liefst de ouders ook in begeleiding. Zowel Roos Ferdinandus als Anja de Bruijne hebben het impliciet over het doorgeven, door generaties heen, van een bepaalde problematiek: ook oma kan in begeleiding komen.

De verhalen in dit themanummer gaan over haptonomie met kinderen van verschillende leeftijden. Meestal zijn dit kinderen met problemen. Toch vinden we dat een beschrijving van een haptonomische zwangerschapsbegeleiding niet mag ontbreken. Een goed begin is tenslotte het halve werk. We hebben een echtpaar bereid gevonden over hun begeleiding te vertellen. De begeleidster, Leona van Laak, heeft daarnaast haar eigen ervaringen met dit echtpaar beschreven.

Tenslotte wil ik hier nog de wens naar voren brengen, die door diverse mensen, die wij gesproken hebben tijdens de voorbereiding van dit nummer, uitgesproken is, namelijk om in contact te komen met andere mensen die haptonomisch met kinderen werken. De meeste mensen zitten wel in een oefengroep, maar vinden weinig herkenning als het om het werken met kinderen gaat. Misschien is het mogelijk om een werkgroep op te zetten? Of is het een idee voor een conferentieavond? In elk geval kunt u, als u geïnteresseerd bent, contact opnemen met de redactie. Bij voldoende belangstelling zullen wij proberen iets van de grond te krijgen.

Ingrid Ram

HC archief
Wim Laumans

Mijn weg 'naar Rome'

Nel Bartlema

Sinds 1990 ben ik lid van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie en lees ik regelmatig het tijdschrift 'Haptonomisch Contact'. Het heeft mij verwonderd dat er noch binnen de opleiding, noch binnen de vereniging, noch in het tijdschrift aandacht werd geschonken aan de mogelijkheid en het belang van haptonomische fenomenen in het werken met mensen anders dan (jong)volwassen, blank, goed opgeleid, (met behoefte aan) zelfbewust(-zijn) en heterosexueel. Over ervaringen in het werken met (gehandicapte) kinderen, zwangere vrouwen of echtparen, met zwakzinnigen, demente(-erende) bejaarden, heroïneprostituées, transsexuelen, homosexuelen, aidspatiënten en heel veel anderen werd eigenlijk niet zo gesproken of geschreven. Eerlijkheid gebiedt mij te zeggen dat in de zorg voor zwakzinnigen en ook in de zorg voor (psycho-geriatrische) ouderen de opleiding 'docent in de klinische kinesionomie' tamelijk gangbaar is en ook redelijk populair. Maar over ervaringen of ideeën die daarop betrekking hebben wordt door leden van de vereniging of anderen nauwelijks geschreven of anderszins 'openlijk' uitgewisseld. Dat geldt overigens ook voor de mensen die de opleiding tot haptonomische zwangerschapsbegeleiding volgden of reeds werk(t)en met (aanstaande) moeders en vaders en eventueel later de pasgeborene.
Ik weet 't, ik chargeer en deel in hokjes. Ik doe dat hier expres omdat ik er nog steeds in geloof dat er heel veel collega's, 'haptonomisch opgeleiden,' zijn die prima werk verrichten, prachtige verhalen over hun werk kunnen vertellen maar er niet mee voor de dag (durven) komen omdat hun werkwijze niet in eerste instantie past in het beeld van: behandelbank, aanraken, drieluik en verbaliseren, even simpel gesteld. Het gaat mij er niet om uit te zoeken of het de waarheid is wat ik hier nu grofweg stel, het gaat mij erom ook díe collega's te vinden en aan te spreken die schromen hun verhaal te vertellen, die schromen zich te

HC archief
Wim Laumans

voegen of te mengen in oefengroepen zoals die zich veelvuldig vormen rondom de categorie volwassen-behandeling. Het gaat mij om die collega's (en mijzelf als uitgangspunt nemend) die denken dat ze niets met haptonomie doen *omdat* ze niet met een behandelbank werken, of omdat ze nooit werken met een drieluik-opbouw, of omdat ze niet kunnen praten met en dus niets kunnen terugvragen aan de mensen met wie ze werken of om andere redenen waarvan ze denken dat het met 'de' haptonomie niets te maken heeft.
Ik persoonlijk heb er lang over gedaan om mijn eventuele haptonomische vermogens serieus te nemen, er op te vertrouwen en in te zien dat ook míjn weg 'naar Rome' kan leiden. Toch heb ik regelmatig momenten, wanneer ik me begeef in kringen van haptonomisch geschoolden, dat ik me heel klein en onervaren en oninteressant voel. Natuurlijk, dat zegt erg veel over mij en over mijn beeld van 'de' haptonomie. Echter, noch vanuit de opleiding (ofschoon ik daar genuanceerder over denk), noch vanuit de vereniging, noch via het tijdschrift heb ik adequate of directe stimuli ervaren om dat beeld van mij bij te stellen. Daar was een andere weg voor nodig. Veel mensen zèggen wel dat haptonomie breed is, dat je jezelf altijd bij je hebt en overal in contact kunt zijn met anderen, en dus dat haptonomie in allerlei (verzorgende) beroepen in te passen is. Maar wat er langs de geëigende kanalen binnen de haptonomie naar buiten komt is tamelijk beperkt, en wat mij betreft dus tè beperkt. Dit alles is voor mij een sterke drijfveer geweest achter het tot stand willen brengen van dit themanummer over kinderen en haptonomie.

Van scholing naar werk

Dat ik destijds de opleiding haptonomie wilde gaan doen had een aantal redenen. Een voorname reden was dat de haptonomie mij een handreiking zou kunnen bieden – zo had ik begrepen – om te kunnen communiceren zonder woorden. Precies dat had ik nodig, immers ik werkte met meervoudig complex gehandicapte kinderen en met hen kon ik geen gesprekken van woorden voeren, terwijl ik naar mijn idee heel aardig met ze kon communiceren: met klanken, gelaatsuitdrukkingen en aanrakingen. Gelukkig bracht mijn vak – fysiotherapie – met zich mee dat we veelvuldig lichamelijk contact hadden met elkaar, dat ik kon aanraken en vasthouden. Dat was al heel wat. Kennelijk was het me niet voldoende. Het referentiekader in opleiding en oefengroep voor het leren onderkennen en herkennen van diverse haptonomische fenomenen was/is de categorie: volwassenen. Dat is een heel grote categorie, maar die brengt ook zijn beperkingen met zich mee. Ik zal het

HC archief
Wim Laumans

uitleggen. De opleiding richtte zich voornamelijk op het leren inzien van onze eigen ervaringen en geschiedenis, ons eigen aandeel in communicatie. Ofschoon dit sterk van elkaar verschillende en rijk geschakeerde verhalen opleverde, staat onomstotelijk vast dat wij als cursisten èn als opleiders behoren tot de categorie volwassenen. Eén deel van het referentiekader. Een grote groep cursisten werd gevormd door fysiotherapeuten die werken in een praktijk in de eerstelijnsgezondheidszorg, vooral met volwassenen: het tweede deel van het referentiekader. Gelukkig waren er de (mijn) adembenemende colleges over de ontwikkeling van het kind, hechten en onthechten, groei in communicatie in relatie tot verschillende ontwikkelingsfasen van mensen. Tijdens die colleges dacht ik heus wel eens aan de kinderen waar ik mee werkte, maar eerlijk gezegd reisde ik door en in die colleges meer terug naar mijn eigen ontwikkeling als baby en kind naar volwassen vrouw, dat was al een hele klus, en nog.. Pas later, in de loop van het tweede studiejaar en vlak na de opleiding, (b)leek mijn werk voor mij een struikelblok te zijn om mij verder te scholen in de haptonomische fenomenen...

Aan het einde van het eerste en verder gedurende het tweede studiejaar maakte ik kennis met het zogenaamde drieluik. En dat werd ook in de praktijkgroep, en later ook in de oefengroep waarin ik zat, zeer druk geoefend. Ondanks dat het vooral aankwam op het ervaren, het voelen werd er ook een sterk appèl gedaan op het geven van woorden aan ervaringen en emoties. Dát was nou precies wat ik van de kinderen waarmee ik werkte niet kon verlangen! En dus (?) had ik op mijn werk geen 'oefenmateriaal' (mijn verhaal is nog niet afgelopen) en moest ik het uitsluitend van mijn oefengroep hebben, waarvan er niemand met kinderen werkte! Ik ging steeds meer opzien tegen die oefengroepen want ik dacht dat mijn werk geen relevante aanknopingspunten bood voor de oefengroep en er was er (dacht ik tóen) nooit eens een die op het juiste moment (!) vroeg hoe ik nou uit de voeten kon met haptonomie op mijn werk. Ik zette mijzelf dus eigenlijk ontzettend klem. Toen ik dat ooit eens, na veel getob en uitstel, nogal stellig en verwijtend in de groep gooide was er gelukkig wèl iemand die mij goed van repliek diende. Zij zei iets in de geest van dat ik het hun niet kwalijk kon nemen dat we het nooit eens hadden over mijn werk zolang ik nooit iets van dien aard inbracht! Dat was een enorme dreun en tegelijk eye-opener voor me, ofschoon pijnlijk, want ik dacht dat het toch wel duidelijk was dat mijn werk echt anders was dan dat van hun, en dus onmogelijk om dat met anderen, die er niets van kenden, te delen! En nu kreeg ik de bal teruggespeeld, ai! Om een heel lang verhaal iets korter te maken, toen

HC archief
Wim Laumans

ik eenmaal een en ander begon in te brengen bleek ik eigenlijk al van alles met die haptonomie in mijn werk in gang gezet te hebben.[1)] Maar dat was niet het gebruikelijke van wat ik had gezien op de opleiding en in de oefengroep, dus ik dacht: niet interessant, of misschien heb ik wel gedacht: fout! Ondanks deze kentering en hoewel ik tot het inzicht kwam dat veel afhangt van mijn eigen inbreng, was en is het me duidelijk dat het volgen van een opleiding haptonomie een actieve omschakeling of vertaalslag vraagt van – in eerste instantie – diegenen die niet werken met de al eerder genoemde categorie volwassen patiënten in een situatie waarin lichamelijkheid aan de orde is (fysiotherapeuten, artsen). En die omschakeling of die vertaalslag naar je eigen werksituatie kan gemaakt worden, en is zelfs heel belangrijk, zo niet noodzakelijk. Haptonomie is niet speciaal voorbehouden aan fysiotherapeuten met een behandelbank. Haptonomie kent, denk ik, immers geen voorwaarden.

Haptonomie concreet in mijn werk

Allereerst iets over mijn huidige werk. Typerend voor de plek waar ik werk, een orthopedagogisch dagcentrum (tot voor kort kinderdagverblijf voor verstandelijk gehandicapte kinderen genoemd) is dat verschillende mensen en disciplines samen een team vormen rondom de kinderen. Omdat het een orthopedagogische instelling is hebben de logopedie, ergotherapie en fysiotherapie weliswaar een belangrijke, maar een ondersteunende functie. De kinderen komen dus niet naar ons dagverblijf toe om er in eerste instantie (para)medisch behandeld te worden. Ze komen naar het dagverblijf toe om er met behulp van deskundige opvoedkundigen hun eigen ontwikkeling door te maken, waarbij zeer individueel gekeken wordt naar: wie is dit kind en wat heeft het nu nodig in zijn of haar groei naar volwassenheid op emotioneel, verstandelijk/cognitief en lichamelijk (ruim bezien) gebied. Dat betekent dat we met elkaar, waaronder de ouders, bespreken wat de hulpvraag van het betreffende kind is of zou kunnen zijn op basis van wat ieder van ons gedurende een bepaalde periode aan het kind heeft

---

1) *Ik heb me op zekere (!) momenten veroorloofd mijzelf de vraag te stellen, terwijl kind en ik bij elkaar waren: trekt dit kind mij aan of is mijn beweging er van af? Of: motorisch zijn er in principe wel wat voorwaarden tot voortbewegen hoewel het kind er geen gebruik van maakt: wat zie ik over het hoofd? Waaraan heeft 't wèl behoefte?*

HC archief
Wim Laumans

waargenomen. Regelmatig stellen we bij en formuleren opnieuw een hulpvraag.
Voor mijn deel in het geheel betekent het dat ik, als lid van het team, ook een aandeel heb in het totale plan. En met aandeel bedoel ik het deel hebben aan besprekingen van en gesprekken over ervaringen met het betreffende kind. Ik zit bij veel besprekingen over de kinderen, ook over kinderen waarmee ik niet direct individueel werk. Dit als inleiding op een praktijkverhaal, waarvan ik vind dat ik daarin heb gewerkt op een manier die regelrecht appelleert aan de directe ervaring van het betreffende kind en aan mij. Haptonomie heeft daar voor mij haar invloed doen gelden.

Berend

Berend[2)] is een jongetje van ruim zes jaar. Hij komt al een paar jaar iedere dag; hij woont in een woonoord voor verstandelijk gehandicapten. In de groep waarin hij daar leeft is Berend vrijwel de jongste. Op ons dagverblijf is hij onder leeftijdgenootjes. Berend spreekt niet, maakt stereotiepe bewegingen in zijn nek, maakt bijzondere klanken (blazen, pruttelen); een aantal rituelen en gewoontes op het dagverblijf kent hij, en ook zijn vaste mensen van de groepsleiding. Je kunt aan Berend, als je goed kijkt, zien of hij zich op zijn gemak voelt of niet. Niet op z'n gemak kun je zien aan bijvoorbeeld: zijn ogen zijn smalle (horizontale) streepjes, het verstillen van zijn beweging of spel, niet te verplaatsen, hoekige begrenzing, ingetrokken omhulling/huid en bleker van kleur en onrustige (hoe zachtjes ook) keelklanken. Wèl of meer op zijn gemak: ogen meer open, bewegingen vloeiender en ronder, omhulling / huid meer open, naar buitenwaarts of op ontvangen gericht, en geëxperimenteer met mondgeluiden.
Berend verplaatste zich veel op zijn knieën over de grond. Hij had het motorisch vermogen om op zijn voeten te staan en te stappen met ondersteuning van een ander. Heel vaak echter liet hij zich plotseling naar de grond zakken, ging languit liggen en werd loodzwaar.
Tijdens een bespreking over hem kwam naar voren dat bepaald gedrag van hem in zijn groep door de groepsleiding op den duur negatief werd ervaren en geduid. Dat waren indringende harde huilachtige geluiden op momenten van eten of drinken en dan moeten wachten tot de andere kinderen ook eenmaal zover waren dat ze konden gaan drinken of eten. Ook was opvallend dat Berend op andere momenten zichzelf

---

2) *Ter bescherming van de privacy is de naam gefingeerd.*

HC archief
Wim Laumans

helemaal niet kenbaar maakte, als het ware onzichtbaar, als je niet oplette vergat je hem gewoon. Na rijp beraad besloten we met elkaar dat we hem te lange tijd hadden overvraagd zonder eigenlijk zijn eigen vormen van voor de dag komen te onderkennen. Zoiets onder ogen te zien met elkaar vraagt overigens wel moed om jezelf en elkaar vragen te durven stellen. Zo gooiden we in zijn dagbestedingsplan vrij radicaal het stuur om: niet meer willen dat Berend over een tijdje weer iets nieuws kan of kent, maar -zo mogelijk- met meer rust in je zelf op zíjn signalen letten en dáárop reageren en even al ónze wensen voor zijn ontwikkelingslijn overboord; eerst maar weer eens terug naar hoe zíjn subtiele manier van initiatief er (ook alweer) uitzag. Het is overigens voor de groepsleiding in het algemeen een hele klus om tijdens hun werk op de groep meer rust in zich zelf toe te staan en ter plekke stil te staan bij wat er gebeurt. Maar in dit geval ging men er aan staan. Mijn aandeel zou bestaan uit lichamelijk bezig zijn met initiatief nemen, afgaan op mijn eigen intuïtie wanneer en waar ik Berend zijn en mijn aanwezigheid letterlijk zou kunnen laten voelen. Ik wist van te voren niet hoe dat er uit zou gaan zien en wilde het dus afbakenen: ik zou er drie maanden voor uittrekken (1 keer per week een half uur à drie kwartier) om daarna iets te kunnen vertellen aan het team over mijn bevindingen met Berend.

Om op een enigszins begrensd terrein te kunnen 'werken' had ik een grote mat op de grond in een zaaltje neergelegd. De eerste keer liet ik Berend zijn kleren aanhouden, alleen zijn schoenen zaten hem echt in de weg (en mij). Bij wijze van begroeting pakte ik hem met beide handen rustig in zijn beide zijden terwijl hij op zijn knieën stond en afwachtte. Hij ging toen met zijn billen tussen zijn onderbenen zitten en ik deed hetzelfde nog eens maar korter. Even later raakte ik met een hand zijn onderrug aan, en wachtte af. Berend maakte een duik naar voren en lag op zijn buik, maar was onrustig, terwijl ik dus ook zoekend was, maar wel rustig. Vanaf dat moment heb ik op diverse plaatsen op zijn lichaam heel even een hand neergelegd en weggehaald zodra Berend ook maar ergens een beweging maakte. Zo ging dat een tijdje door totdat we het grootste deel van zijn lichaam hadden gehad, behalve zijn onderbuik en billen. Die zaten stevig verpakt in een enorme en effectieve luier en een onderbroek en een lange broek. Het was goed, het was genoeg voor mij die eerste keer, er was meer gebeurd dan ik had durven dromen. Na een soort van afscheids-druk aan zijn flanken, het ritueel van sokken en schoenen aandoen zittend op mijn kleermakersschoot liepen we min of meer samen terug naar zijn groep. Mijn eerste actie daarna was om, met toestemming van de groepsleiding, via Be-

HC archief
Wim Laumans

rends groepsleiding van het instituut, waar hij woont, te zorgen dat hij voortaan pássende luiers zou dragen in plaats van deze volwassen maat, waarvan de rand zowat tegen zijn borst en schouderbladen reikte. Ook is er door de ergotherapeute niet lang daarna in zijn stoeltje een soort schapevachtje gelegd. Ik had het gevoel bij Berend dat zijn grootste bron en 'stuurkamer' (basisgevoel) èn door die luier heen al niet kon voelen, èn dat zijn eigen stoeltje bepaald niet uitnodigend voor hem kon zijn met die harde zitting en rugleuning. De daaropvolgende keer heb ik Berend ontdaan van zijn kleding, dus ook zijn luier, behalve zijn hemd en onderbroek. De keer daarop ook zijn hemd uit. Het mooie vond ik dat Berend en ik steeds meer een soort spel speelden, allebei heel serieus. Ik tikte met mijn beide handen aan dat gedeelte van zijn lichaam wat hij naar mij toe draaide, tenminste dat interpreteerde ik zo. Pas wanneer hij weer wegdraaide ging ik naar het deel wat dán in mijn bereik kwam. Mijn hand op zijn lichaam laten rusten leverde niet zoveel op, dat wil zeggen, het leek dan al gauw of Berend zich dan in zich zelf terug trok. (zie beschrijving eerder over uiterlijke tekens van niet op zijn gemak zijn) Achteraf denk ik dat ik 't misschien zèlf wel was die me terugtrok of die hem toch teveel letterlijk bedrukte. Het dynamische maar rustige karakter van dit – zeg maar – contactspel sprak ons beiden erg aan. Op den duur verwisselde Berend zijn aan te raken lichaamsdelen steeds meer, en vooral borstbeen, voetzolen en zijn billen en onderrug (via een soort koprol-achter-over-achtige beweging van Berend kon ik erbij) waren favoriet. Telkens als hij ook maar een neiging vertoonde dat deel weg te draaien stopte ik. Kwam hij weer terug, begon ik weer. Op den duur, na een keer of vijf denk ik, ging hij zelfs een beetje richting rand van de mat, dus een letterlijke verschuiving uit mijn buurt weg. Ik bleef dan zitten en kwam hem niet achterna. Ik liet nog wel van me horen, zo van: Hé Berend, ga je weg? Dan kan ik je niet meer aanraken joh! Of: dan kan ik jouw voeten niet meer voelen! Of ik bleef hoorbaar met mijn handen op mijn eigen benen of op de mat kloppen. Dan kwam hij weer terug geschoven op zijn knieën, liet zich even bekloppen en ging er weer vandoor. Dit heeft zich nog een paar keer zo herhaald gedurende een aantal weken, totdat Berend helemaal van de mat afging en er nog maar nauwelijks toe te verleiden was. Voor mij was dat toen het turning-point: het was goed mogelijk geweest in deze situatie Berends initiatieven te zien en er in te gaan en er mee te stoppen als híj dat aangaf. Op de groep bleek dat het nieuwe totaalplan voor Berend ook wat vruchten afwierp, hij ging namelijk veel vaker uit zich zelf op zijn benen staan zonder dat hem dat gevraagd werd. Ook het lopen mèt hem was inmiddels minder zwaar geworden. Tot onze

HC archief
Wim Laumans

Anne-Maaike en....Florian

Ervaringen van de ouders

Ingrid Ram

Renske Griffioen en Bob Pluyter zijn de ouders van Anne-Maaike, die nu bijna een jaar geleden werd geboren. Op het moment dat we dit gesprek hebben is Renske zwanger van hun tweede kind. Het duurt nog ongeveer 6 weken voordat ze gaat bevallen. Bij de zwangerschap van Anne-Maaike hebben ze haptonomische zwangerschapsbegeleiding gehad van Leona van Laak[3)] en dat is hun goed bevallen. Tijdens deze zwangerschap hebben ze daar nog steeds plezier van.

Bob en Renske lazen in een tijdschrift over haptonomische zwangerschapsbegeleiding en besloten samen om dit te gaan doen. Het feit dat het individuele begeleiding voor samen is, zowel de vader als de moeder, trok hen aan. Ook vonden ze het belangrijk om contact met hun kind te maken, omdat ze niet geloven dat een kind als een 'onbeschreven blad' ter wereld komt. Enige reserve hadden ze wel, want als "haptonomie gewoon een techniek zou zijn om het kind in beweging te krijgen" dan waren ze ermee gestopt. Tenslotte lag het kindje keurig en veilig in de baarmoeder en leek het hen niet zinvol om het kind van links naar rechts in de buik heen en weer te laten bewegen en te draaien.

De weerstanden hebben zich opgelost door er met Leona over te praten. "Ja, hoe zal ik het zeggen," zegt Bob. "Het is gewoon de goede sfeer, een kopje thee en 'hoe gaat het ermee'; dan is er ook ruimte om jezelf te zijn. Als je een keer geen zin hebt of je hebt zoiets van vanavond absoluut niet, dan kun je dat gewoon zeggen. We hebben het een keer meegemaakt dat Anne-Maaike bleef slapen en dat Leona zei: 'fijn hè, ze slaapt lekker' en niet van: 'jammer dat ze slaapt want we hadden nu net een speelkwartier gepland'."

---

3) *Zie verderop in dit nummer het artikel van Leona van Laak over deze begeleiding.*

HC archief
Wim Laumans

Deze benadering gaf hun beiden vertrouwen in deze vorm van begeleiding.
Bob en Renske hebben allerlei ontdekkingen gedaan tijdens de begeleiding. Renske vertelde bijvoorbeeld dat Anne-Maaike anders reageerde op Bob's handen dan op die van Leona. Bob vond dat in het begin wel moeilijk: "Ik dacht, ik heb blijkbaar iets niet, wat Leona wel heeft. Ik heb dat voelen gewoon moeten leren: de tijd ervoor nemen, rustig beginnen. Dingen waar ik voorheen nooit bij stil stond." Renske vult aan: "Omdat we het konden uitspreken, maakte het ons ook nieuwsgierig naar waar dat verschil in zat,"

Tijdens deze nieuwe zwangerschap is Bob ook veel bewuster bezig met: hoe raak ik het kind aan, hoe zit ik erbij? Bob merkte dat hij door de haptonomische begeleiding op een andere manier met het kind bezig is. "In het begin dacht ik: wat is haptonomie, heeft het een concept, een filosofie, een benadering; kortom ik zat heel erg in mijn hoofd. Tijdens de begeleiding kreeg ik daar geen antwoord op, totdat ik ontdekte dat het niet om de vragen ging maar dat ik het gewoon moest doen. Die 'begrijpvragen' hoefden niet meer aan bod te komen. Die worden ingevuld door een andere dimensie." Renske: "En toen werd het pas leuk en groeide ons enthousiasme. Bob gaat verder: "Ik werd me bewust dat ik via de aanraking kon voelen dat Anne-Maaike met ons was, dat was heel ontroerend." Renske: "Ze liet ook uit zichzelf merken dat ze er was, want als ik thuiskwam na de hele dag werken, voelde ik een schop of een por. Dat was voor mij een duidelijk signaal van: maak eens wat ruimte. Ik voelde haar dan bewegen en reageren op mijn aanrakingen. Bij deze tweede zwangerschap merk ik dat dit kind op hele andere momenten reageert en ook op een andere manier. Anne-Maaike's reacties waren dus heel eigen aan haar."

Bob en Renske hadden gehoopt op een thuisbevalling; bevallen in hun eigen sfeer en omgeving. Het was een hele teleurstelling toen bleek dat Anne-Maaike in een stuitligging lag en dat het een ziekenhuis bevalling zou worden met in het ergste geval een keizersnee. Samen met Leona hebben ze toen gekeken hoe je ondanks de technische context – de hele medische batterij, met 60 % kans op een keizersnee — toch nog haptonomie zou kunnen toepassen. Renske vertelt: "Wat ik meegenomen heb uit de begeleiding is, dat als ik mijn aandacht heel actief richt op het kind dat naar buiten moet komen, ook al kan ik niet zitten zoals ik wil, dat ik het daarmee gewoon goed kan begeleiden. Het hangt er deels vanaf hoe ik me opstel. Maar ook de sfeer erom heen, een deel ervan kan je wel beïnvloeden. Ik heb een soort zelfvertrouwen ontleend aan de begeleiding van Leona, zodat ik er heel actief bij kon blijven."

HC archief
Wim Laumans

Bob kon tijdens de bevalling niet veel doen, behalve in de facilliterende hoek, zoals hij het zelf noemde. "Doekje op het voorhoofd en zo... maar kort nadat Anne-Maaike geboren was had ik haar wel mooi direct bij haar bipsje, echte ondersteuning geven en door mijn buik ademhalen; ik had ook echt contact met haar. Ik heb er niet eens bij nagedacht."

Beiden waren opgelucht dat de bevalling zo goed verlopen was. Alhoewel het voor Anne-Maaike niet prettig geweest was – Anne-Maaike had nogal veel vruchtwater binnengekregen en ook gepoept tijdens de bevalling –, had Bob het toch een mooie bevalling gevonden. Dezelfde nacht van Anne-Maaike's geboorte heeft Bob het hele verhaal van de bevalling opgeschreven. "Het is eigenlijk best een romantisch verhaal geworden. Ik heb het meer naar Renske geschreven, want met haar ging het heel goed. Maar ook voor Anne-Maaike later, van: zó ben jij geboren."

Bob met zijn dochter Anne-Maaike

Achteraf bekeken onderscheidt Bob vier fasen in de begeleiding. De eerste fase is het meegenieten van de zwangerschap en het contact maken met Anne-Maaike. Niet op speelniveau, benadrukt hij nog eens, maar "een gevoel krijgen met z'n drieën er te zijn." Ouders krijgen hierdoor de gelegenheid om plaats te maken voor hun kind. Letterlijk in de zin van ruimte in de buik van de moeder en figuurlijk in de zin van een plaats binnen hun relatie. De tweede fase is heel basaal het voorbereiden op de bevalling. "Dat waren hele andere avonden waarin we gingen oefenen, verschillende houdingen bespreken en praten over bijvoorbeeld: wat is een wee?" De derde fase is haptonomie tijdens de bevalling. Renske ontdekte dat het heel prettig was om tijdens de weeën een deuntje te neuriën waardoor haar ademhaling regelmatiger bleef en ze de weeën beter kon opvangen. Ook leerde ze om tussen de weeën contact met het kind te maken, zodat ook Anne-Maaike werd gerustgesteld. De vierde fase is weer heel anders en begon na de bevalling toen Bob en Renske met Anne- Maaike voor de laatste

HC archief
Wim Laumans

keer naar Leona gingen. Daar kwamen allerlei vragen aan bod zoals over het vele huilen van Anne-Maaike. Bob en Renske leerden onder andere om Anne-Maaike op haar buik op hun onderarm te houden, zodat ze zich helemaal kon ontspannen. Belangrijk is ook hoe je je baby zó vasthoudt dat ze het gevoel heeft ook echt te worden vastgehouden. "Je moet zo'n kind niet aan haar armpjes optillen, maar in de basis en de rug ondersteunen," zegt Bob. "Van het aankleedkussen in je armen nemen, dat kan je op verschillende manieren doen. Leona heeft ons daarvan een paar dingen laten zien. Haptonomisch gaat dat veel soepeler. We hebben het ook aan onze oppas uitgelegd en je merkt dat het wat doet met haar. Anne-Maaike wordt er ook rustiger van als er zo met haar omgegaan wordt en dat maakt het ook overtuigend."

Renske in gesprek met Anne-Maaike

"De eerste weken waren wel moeilijk", vertelt Renske. "Anne-Maaike had de eerste vijf dagen helemaal geen ontlasting, waarschijnlijk omdat ze helemaal leeggepoept was tijdens de bevalling. Ze huilde veel en had last van darmkrampjes. In het begin konden wij wel met haar meehuilen, omdat we haar niet konden troosten. Maar later dachten we, jij hebt het niet gemakkelijk, maar je hebt ons nog. Dat vertaalden we in praktische dingen als haar veel in de draagzak meenemen en dan sliep ze nog wel eens. Lekker dicht bij ons houden, dat leek ons het beste."

Om het contact te ondersteunen is Renske met Anne-Maaike op een gegeven moment shantala babymassage gaan doen. "Anne-Maaike werd er lekker loom en rustig van. Zeker omdat ze in het begin zo huilde, vond ik het fijn dat er nu ook momenten waren waarop je haar echt zag genieten. Het was ook leuk om te merken dat ze een eigen wil heeft. De ene keer begon ze na twintig minuten te draaien en te friemelen, zo van het is genoeg en de andere keer kon je rustig een half uur drie kwartier met haar bezig zijn."
Bob: "Het grappige was, dat er een vriend van mij langskwam, die met een Indiase vrouw getrouwd is. Die neemt Anne-Maaike op schoot en begint diezelfde massage te doen. Ik zeg: 'waar heb je dat geleerd?' "Ge-

HC archief
Wim Laumans

leerd," zegt hij, "dat doen we thuis allemaal zo. Mijn vrouw komt uit India en daar is dat heel gewoon."

Na een moeilijke start (die volgens de huisarts ook samenhangt met een stuitbevalling) gaat het nu heel goed met Anne-Maaike. Ze is een vrolijke meid geworden, aldus Renske en Bob. Na de eerste drukke maanden hebben Bob en Renske heel bewust tijd voor elkaar vrij gemaakt. Hun relatie was er een beetje bij ingeschoten "omdat er zoveel nieuwe dingen waren om je aan aan te passen." Renske: "In de moeilijke, eerste periode na Anne-Maaike's geboorte wisselden we elkaar vaak af. Als de één het spuugzat was, nam de ander het over. Dan kon je even naar buiten, uitwaaien of een beetje bijslapen, maar we hadden toen niet echt tijd voor elkaar."

Bob: "De verantwoordelijkheid ligt nu heel anders dan zonder kinderen en die moest een vorm krijgen. Bijvoorbeeld de vakantie. Wij zijn allebei echte wandelaars. Nu zijn we met Anne-Maaike in een huisje bij het strand geweest. Je moet kunnen accepteren dat die vierkante meter grasveld, waar zij lekker op aan het kruipen is voornamelijk je vakantie bepaalt. Je begint met z'n drieën iets nieuws. En wat we nu echt bereikt hebben is dat we allebei individueel een relatie met onze dochter hebben. Er belde een vriendin van mij op en ik was moe en labiel. Toen die vriendin vroeg hoe het met mij ging, begon ik spontaan te huilen. Ik pakte Anne-Maaike op – ik was thuis met ouderschapsverlof – ik pakte haar gewoon in haar basis op en hoe ik haar vasthield en hoe zij mij vasthield, dat zal ik nooit vergeten. Ze was helemaal niet in paniek en had meer zoiets van ik hoor bij pappa en pappa bij mij; hij heeft verdriet en dat is goed. Zonder die haptonomie had ik haar ook wel vastgehouden, maar eerder gedacht: niet schrikken hoor, pappa moet huilen. Dan had ik niet zo kunnen genieten van het moment dat ik zowel huilde als haar vasthield."
Renske vult aan: "Zo'n huilbui of een lach die je samen hebt, dat is gewoon fantastisch en die heb je individueel met haar en niet samen."

Bij het schrijven van dit verhaal hoorde ik dat Renske en Bob er nu een zoon bij hebben, Florian. Hij is thuis geboren. De bevalling verliep goed. Bij deze bevalling hebben Renske en Bob nog meer gebruik kunnen maken van wat ze tijdens de haptonomische begeleiding geleerd hadden. Zowel tijdens de ontsluiting als tijdens de persweeën konden ze samen aan het werk. De verloskundige ondersteunde, maar stond niet centraal. Achteraf concluderen Renske en Bob: "Haptonomie is naar onze mening niet aan te leren. Je kan via haptonomie wel de waarde van het voelen bij jezelf (her)ontdekken."

HC archief
Wim Laumans

Rustig welkom - welkome rust

Ervaringen van de therapeut

Leona van Laak

Iedere keer is het weer verrassend een zwangerschap te begeleiden. Geen vrouw, geen man, geen kindje beleeft de zwangerschap en de begeleiding op dezelfde manier. Hetzelfde geldt voor de haptotherapeut die de begeleiding aanbiedt, hoe vertrouwd veel fenomenen ook lijken.

Een zwanger paar komt niet vanzelfsprekend bij een haptotherapeut terecht. De keuze wordt soms zelfs pas bepaald na een eerste contact, waarin gesproken wordt over wat ze van haptonomische zwangerschapsbegeleiding hebben gehoord of gelezen. Zo ook dit paar.
Hun beider leeftijd ligt rondom de 35 jaar. Zij verwacht hun eerste kind. Wat werd beschreven over haptonomische zwangerschapsbegeleiding in een speciale uitgave over alle mogelijke vormen van begeleiding in een tijdschrift over kinderen, heeft hen aangesproken. Daarnaast zal zij zwangerschapsgymnastiek volgen. Voor wat betreft het hun aansprekende van de haptonomische benadering noemen zij de intensivering voor beiden van het contact met het kindje dat zij draagt, het tastbare antwoord van het kind op hun gebaren, het samen aangaan van de begeleiding, de gezamenlijkheid in zowel de voorbereiding van de baring als in de periode daarna.

Daarmee, zeg ik hen, verwoorden zij de belangrijkste doeleinden van de zwangerschapsbegeleiding. Stilstaan bij het ongeboren kind en het een welkom bereiden, ook in een tastbare vorm. Toch volgt hun vraag wat dan de meerwaarde van de haptonomie is. Stilte. Twee mensen kijken me verwachtingsvol, kritisch en zelfbewust aan. Ze willen graag een rationeel antwoord op de onuitgesproken vraag of hun keuze juist is en of datgene wat hen zo de moeite waard lijkt, gehonoreerd gaat worden.

Een meerwaarde is ongetwijfeld dat het contact zo tastbaar gemaakt kan worden. Het gevoel wordt vertaald in beweging en gebaar: je legt je hart (als metafoor voor liefdevol gevoel) in je handen. Voelen wordt zo

HC archief
Wim Laumans

uit de abstractie gehaald. De beleving van de zwangerschap door moeder en vader krijgt vorm, evenals hun liefdevolle gevoelens naar hun kind. En toch. De essentie van deze begeleiding in woorden te vatten blijft steeds weer creativiteit en verbeeldingskracht vragen. 'De omhulling van het ongeboren kind in het gebaar van wiegen laat het voelen dat het welkom is' zijn weliswaar betekenisvolle woorden, maar met een hoog abstractiegehalte. Bij de erváring dat het kind zich in je handen nestelt, wordt de betekenis ervan pas voelbaar. Zo wordt de ruimte overbrugd die ook zeer invoelende woorden nog laten. Mijn antwoord is dan ook veeleer een herhaling en bevestiging van hun eigen overwegingen dan een poging om het mooier, beter of anders weer te geven.

Dan blijkt het eigenlijk om een andere vraag te gaan. Deze ouders maken zich zorgen dat de rust in de moederschoot zal worden verstoord door wat in het tijdschrift is aangeduid als het spelen met het kindje voor de geboorte. Ik deel hun zorg. Het gaat niet om een partijtje pingpong of om een technische handeling, maar om het spel van de ontmoeting. Zonder de gerichtheid op elkaar - niet altijd als vanzelfsprekend gegeven - en zonder een gevoel voor het juiste moment is spelen of wiegen niet passend en ligt het gevaar op de loer van manipulatie van het kind, in de eerste plaats door de begeleidster. Haar mankeert dan de in de haptonomie terecht hoog aangeschreven prudentie. Spelen en wiegen kan niet een opdracht of een moeten zijn, zoals deze ouders vreesden.
Wordt een gebaar gemaakt in het ritme en op de golflengte van de aanstaande ouders, dan komt er rust in de beweging en is die van het kind gewaarborgd. Op z'n best heerst er dan een kalme stilte in de ruimte. Ook hier kan de ervaring niet worden gereduceerd tot een truc. In die zin ga ik in op de door de ouders geuite zorg.
En het werkt: aan het einde van de serie ontmoetingen spreekt de vader voor deze 'praktische' kant, die hij binnen de haptonomische begeleiding leerde kennen, zijn waardering uit.

De eerste keer brengen we het voelen in de praktijk. Aandachtig, met zachte handen en niet diagnostiserend tasten de ouders met hun handen op de ontblote buik van moeder naar het kind en diens bewegingen. Het kindje láát zich voelen. Omdat de moeder het koud heeft wordt, tijdens deze en ook de tweede ontmoeting, de kamer fors (centraal) verwarmd.

Opmaat tot die tweede ontmoeting is de vraag van de ouders: "Wat heeft de haptonomische begeleiding nog meer te bieden? Voelen kunnen we wel." Stilte. Zonder twijfel 'kunnen' ze dat 'wel.' Wel zijn naar

HC archief
Wim Laumans

mijn mening ook voor hen nieuwe aspecten aan dat voelen naar voren gekomen tijdens de eerste sessie. Ik zeg hen dat ik ze niet meer te bieden heb dan wat ik de eerste keer heb gemeld en dat we daarmee een begin hebben gemaakt. Ik vermoed dat ik het voordeel van de twijfel krijg.

De moeder voelt hoe ze bij de zachte en rustige aanraking verzacht. Enerzijds leidt dat tot een gevoel van meer ruimte: meer gemak, 'lekkerder' liggen, anderzijds tot een groter bewustzijn van haar lichaam en van hoe ze ligt, zit of staat.
Ze merkt op dat mijn handen een ander gevoel oproepen dan die van hem. Het is begrijpelijk dat de moeder mijn geoefende hand als de betere benoemt. Het is meteen ook een risico dat de vader zich daardoor als mindere gaat ervaren. Bij het voordoen van bewegingen of gebaren meen ik in dit geval krediet te kunnen nemen op de goede relatie die tussen deze beide mensen bestaat. Het is, dunkt mij, de onvermijdelijke taak van een begeleidster om (als het kan het goede) voorbeeld te geven. Bij ouders die vanzelfsprekend en liefdevol met elkaar omgaan, betracht ik daarna een andere terughoudendheid (ik 'hoef' niet zoveel) dan bij ouders die op een meer afstandelijke en minder gemakkelijke manier met elkaar omgaan (ik 'mag' niet zoveel). In dit geval hoef ik niet zoveel. Vanuit zijn unieke inbreng en binnen hun intimiteit maakt de vader gebaren die hij ontdekt en (her)kent, en maakt hij ze zich eigen. Het is een voorrecht om mee te maken hoe deze ouders dan op een hun van nature vertrouwde, maar toch ook 'nieuwe' manier met elkaar en met hun kind communiceren.
De verzachting geeft de moeder ook een gevoel van hoe en wanneer haar kind in haar midden en als het ware voor de uitgang ligt, niet te hoog, niet te ver naar voren. Vader ontdekt hoe hij bij iedere aanraking van zijn vrouw zijn kind beroert en, omgekeerd, bij het aanraken van het kind zijn vrouw niet kan overslaan.
Gaandeweg ontwikkelt zich zo het spel van de ontmoeting.

Tijdens de derde ontmoeting geeft moeder, die het voor het eerst niet koud heeft, emotioneel aan dat zij het te druk heeft. Hier dient zich al aan wat ook na de geboorte gevonden moet worden: een nieuwe afstemming op elkaar, nu in een constellatie van drie mensen. Dat vraagt om een herindeling van het 'energiebeleid'. Het lichaam vraagt om extra aandacht voor alles wat er omgaat. We nemen ruim de tijd voor de klacht van de ervaren werkbelasting en hoe deze letterlijk en figuurlijk drukt. Oplossingen lijken doorgaans niet voorhanden. Wat kan er al van haar werk overgedragen worden? Hoe 'af' moet het werk zijn voor haar tijdelijke stop? Hoe is het contact met de verloskundige over de

HC archief
Wim Laumans

grote belasting? Omdat de moeder een bepaald adviesproject moet afronden, is eerder stoppen met werken moeilijk. Maar een beetje geschoven kan er toch nog wel worden. Zo worden risico's voor haar en haar kind kleiner gemaakt en kan ze beter uitgerust aan de bevalling en de periode erna beginnen. Uitgerust zijn is het halve werk bij de bevalling. Het middagdutje is niet van de vorige generatie!

De daaropvolgende keren bereiden we de bevalling voor. Het gevoel voor de verzachting van haar lichaam komt de moeder nu ook van pas. Ze laat merken hoe ze ruim baan maakt voor haar kind om het geboren te kunnen laten worden. Vader weet, vindt uit of leert hoe hij haar kan steunen bij het zoeken naar verzachting en bij het volgen van wat ze wil. De bevalling zal in het ziekenhuis moeten plaatsvinden: het kindje ligt in stuit. Voor beide is dit een desillusie. Ze hadden zich op een bevalling thuis verheugd. We nemen door welke andere eisen een ziekenhuis stelt aan hen beiden. In hoeverre is er ruimte een eigen baringshouding te kiezen? Kunnen ze de rust en de intimiteit met de pasgeborene bewaken? Zal vader meegaan met zijn kind als dat voor onderzoek eventueel naar een andere kamer moet worden gebracht?
Dat ook een ziekenhuisbevalling naar tevredenheid kan verlopen, blijkt gelukkig.
Achteraf beschrijft de vader hoe mooi het is om te zien hoe zijn vrouw, neuriënd, ruimte maakt voor hun kind. Anne-Maaike is een gezonde en prachtige dochter.

Na een zestal weken volgt onze laatste samenkomst. Anne-Maaike huilt erg veel. Het put moeder en vader uit. Het is moeilijk voor hen een balans te vinden tussen hun dochter wel of niet laten huilen en hun eigen (gemoeds)rust. Samen en met haar zoeken ze steeds naar dat evenwicht. Ik reik hen een paar mogelijkheden aan om hun dochter te dragen en te hanteren, zo, dat ze haar prille, maar zeer aanwezige activiteit kan ontplooien.
We nemen afscheid met een gevoel van tevredenheid over onze ontmoeting.

HC archief
Wim Laumans

Jong geleerd...

Roos Ferdinandus

***Roos Ferdinandus** (41) is sinds 1977 fysiotherapeute. Zij heeft een eigen praktijk voor zwangerschapsbegeleiding en haptotherapie. Daarnaast is zij werkzaam bij het Instituut Troost te Rotterdam. Tevens is zij als hoofddocent voor de zwangerschapsopleiding verbonden aan de Academie voor haptonomie en kinesionomie te Doorn•*

Hij was 5 jaar oud en was bij een ongeluk zijn beentjes kwijtgeraakt. Hij werd gebracht in een rolstoel. Beschaamd bedekte hij zijn stompjes onder een deken. Hij had door de blikken van volwassenen al begrepen dat hij ze beter maar niet kon laten zien.

Ik werkte in het Dijkzigt ziekenhuis te Rotterdam als fysiotherapeute op de revalidatieafdeling. De bedoeling was dat ik dit jongetje zou leren lopen met twee beenprotheses. Het was in het eerste jaar van mijn alfa-opleiding en ik had hoge verwachtingen van de haptonomie. Ik was blij dat er iets bestond waarmee ik mijn behoefte, om meer dan alleen maar technisch iets te kunnen doen voor anderen, zou kunnen bekwamen. Tijdens de opleiding was mij al duidelijk geworden dat mensen, bij een teveel aan negatieve prikkels, geneigd zijn hun gevoel en gevoelens af te sluiten om het negatieve niet meer te ervaren. Wanneer dit met een enkel lichaamsdeel gebeurt, wordt dat lichaamsdeel behalve gevoelloos ook onbruikbaar. Het jongetje met zijn stompjes had in zijn beleving totaal geen benen meer en zag geen kans om de prothesen te gebruiken. Ik ben begonnen met het aanraken van de rest van zijn beentjes. Ze voelden koud en verlaten aan. Hij schrok ervan maar weerde niet af. Samen met hem heb ik de littekens bekeken, bevoeld en geknuffeld. Ik leerde hem met zijn stompjes te duwen tegen mijn blote voeten en gaandeweg kreeg hij er lol in om zijn beentjes weer te gaan gebruiken als een gevoeld deel van hemzelf. Via het staan in mijn schoenen is hij in zijn prothesen beland waarmee de echte prothesetraining kon beginnen.

HC archief
Wim Laumans

Haptonomisch werken in zo'n groot ziekenhuis waar niet zoveel tijd en aandacht is voor het gevoelsmatige, was voor mij op de meeste afdelingen niet gemakkelijk. Maar op de kinderafdeling was de haptonomie zeer welkom. Wanneer je een kind wat doodziek of verlamd is uit zijn bedje wil krijgen om te oefenen, moet je dat wel met gevoel en tact doen.

De kinderen die ik nu in mijn praktijk krijg, komen meestal niet voor fysiotherapie. De vraag van de ouders varieert van wat ze moeten doen met hun kind dat veel huilt, slecht slaapt, dwars is, tot het te stille kind waar weinig contact mee te krijgen is. Het werken met kinderen is mij altijd blijven boeien. Vanwege hun kwetsbaarheid? Onschuld? Het plezier wat je ermee kunt hebben? Een combinatie van factoren, denk ik. Mijn hart springt in ieder geval op als een kind wordt aangemeld. Er is ook nog zoveel mogelijk. Kinderen zitten nog niet vast aan allerlei patronen. Volwassenen hebben op basis van hun ervaring in het leven al allerlei keuzes gemaakt die het hem of haar nog moeilijker maken om op een bepaald moment het tij te keren. Ze moeten zich niet alleen ontworstelen aan negatieve gevoelens maar ook aan de personen en leefomstandigheden die zij op basis van deze gevoelens gekozen hebben.
Kinderen bevinden zich meestal nog zo dicht bij het intuïtieve weten van goed en kwaad, dat zij zonder (voor)oordelen het goede wat je aanbiedt aannemen en kunnen plaatsen binnen hun leefwereld.
Maar owee als je iets fout doet, hen pijn doet bijvoorbeeld, dan is de kans op een geslaagde behandeling sterk verminderd. Ze verliezen het vertrouwen in je en zullen zich nauwelijks meer voor je open stellen. Het is goed of niet goed, daarover valt niet te discussiëren.
Ik spreek dan over kinderen van zo'n 7 jaar. Als ze wat ouder zijn, kun je meer met ze bespreken, maar juist de kleintjes gaan zuiver op hun gevoel af en zijn niet om te praten.

Wie heeft ooit gezegd dat je bij volwassenen moet beginnen om zo langzaam naar een steeds jongere leeftijd van cliënten toe te groeien, omdat die het 'moeilijkst' zijn?
Het moeilijke in het behandelen van kinderen is enerzijds dat ze zo gevoelig zijn en anderzijds het feit dat je met de ouders te maken hebt. Het kind is nog volledig van hen afhankelijk, vooral van hun liefde, begrip en aandacht. Het weerspiegelt vaak in zijn gedrag hoe het hiermee gesteld is. Het zoekt voortdurend de aandacht van zijn ouders en toetst daaraan de mate waarin zij zeker van zichzelf zijn en van hun liefde voor hem.

HC archief
Wim Laumans

Als een ouder zeker van zichzelf is, zal hij z'n kind op tijd grenzen aangeven. Dat betekent voor het kind houvast. Dit houvast is, na de liefde, de belangrijkste factor voor het kind om zich in vrijheid te kunnen ontplooien. Wanneer een kind van één van deze factoren niet zeker is, zal het hiernaar op zoek gaan.

Het ene type kind zal veel lawaai gaan maken en dingen doen die absoluut niet mogen. Het daagt als het ware de ouders uit om te bewijzen dat ze wel van hem houden door hem het nodige houvast te bieden, zoals bijvoorbeeld bij Anne (3 jaar) [4]:

Haar moeder was zwanger van haar tweede kind en zocht hulp omdat ze het helemaal niet meer zag zitten. Anne had haar vaders plek in bed ingenomen, omdat ze anders niet wilde slapen. Ze sliep vaak met haar kleren aan, omdat ze ze niet uit wilde trekken. Haar haar was ongewassen en ongekamd, omdat ze het noch wilde laten wassen, noch laten kammen. Haar tandjes waren al verrot omdat ze zeker geen tanden wilde poetsen. Zonder enige reden beet en schopte zij andere kinderen en volwassenen, inclusief haar moeder. De moeder vertelde dat de geboorte zeer moeilijk was geweest en dat Anne vanaf de eerste dag al veel gehuild had. Ze deed alles om Anne stil te krijgen. Ze cijferde zichzelf volkomen weg. Zijzelf was door een zeer autoritaire moeder opgevoed en als reactie hierop wilde zij voor haar kind alleen maar liefde. Zo was ze steeds meer gaan toestaan en kende nu geen weg meer terug. Ze realiseerde zich dat haar eigen kind haar nu net zo terroriseerde als haar moeder haar vroeger had gedaan.

De eerste keer dat ik Anne zag, had zij een boos verkrampt gezichtje en verweerde zij zich fel bij de minste geringste toenadering. Ze beet en krabde mij waar ze maar kon. Ze was voortdurend in gevecht, wellicht ook nog een gevolg van de geboorte, waarbij ze lang klem had gezeten. In de aanraking wilde ik haar laten voelen: stop maar, je hoeft niet te vechten, het is goed hier. Het duurde lang, maar opeens gaf ze het gevecht op. Ik voelde de spanning wegglijden en tot mijn verwondering ging ze op haar rug liggen, beentjes wijd, voeten tegen elkaar en glimlachte naar me. De strijd was gestreden, ze vertrouwde me.
Voor haar moeder was dit moeilijk te begrijpen, omdat thuis een uitbarsting alles alleen maar verergerde. De moeder reageerde door zelf ook

---

[4] *Ter bescherming van de privacy is deze naam gefingeerd.*

HC archief
Wim Laumans

boos te worden en door – machteloos – Anne een paar tikken te geven. Omdat ze zich daar dan weer schuldig over voelde, probeerde ze het goed te maken door weer aan de wensen van Anne tegemoet te komen. Juist door niet boos te worden (gemakkelijker gezegd dan gedaan) maar met zachte kracht aanwezig te blijven en duidelijk te laten voelen wat je wilt, zal een kind zich veilig voelen en openen voor een goed contact.
Anne was vanaf de eerste keer al zachter en opener. Wel moest de moeder nog leren hoe en wanneer ze Anne grenzen moest aangeven waarvoor ik beiden nog een aantal keren gesproken en behandeld heb.

Het andere type kind trekt zich terug wanneer het zich onzeker voelt over de liefde en steun van zijn ouders. Het komt dan bij mij voor behandeling omdat het zo stil is, wat achterblijft op school of veel gepest wordt. Dit type kind kan via de aanraking weer in contact met zijn eigen kracht worden gebracht, waardoor zijn zelfvertrouwen versterkt wordt en het zich meer laat zien. Zoals een meisje van 6 jaar na de behandeling zei: "God woont niet alleen in de hemel, maar ook een beetje in mij."

De ouders van een te stil kind willen het nogal eens te weinig aandacht geven omdat het kind er niet duidelijk om vraagt. Het is belangrijk dat zij de signalen van hun kind beter leren verstaan en dat zij het kind leren op de juiste wijze te stimuleren om meer naar buiten te treden.

Wanneer er sprake is van problemen in de ouder-kind relatie, is het van groot belang om de ouders in je observatie mee te nemen. Hoe gaan ze met hun kind om en met zijn of haar eventuele probleem? Hoe is de wisselwerking tussen de ouders en het kind (eventueel ook andere kinderen van het gezin). Zijn de ouders zich bewust van hun eigen gedrag en zijn ze erop aanspreekbaar?
In mijn praktijk heb ik het voorrecht ouders te ontvangen die uit eigen beweging komen en redelijkerwijs openstaan voor wat ik te bieden heb. Er zijn echter ook ouders die duidelijk te kennen geven dat ze alleen voor hun kind komen en zelf niet besproken wilden worden. Als behandelaar zal je met veel tact moeten zoeken naar de juiste weg om toch het kind en zijn ouders te bereiken.

Natuurlijk kan het probleem ook primair bij het kind liggen. De verstoorde ouder-kind relatie is hier dan het gevolg van. Door handicaps, ziekte of eerder opgedane negatieve ervaringen kan het kind gevoels-

HC archief
Wim Laumans

matig zo klem komen te zitten dat het voor de ouders vrijwel onmogelijk is om er goed mee om te gaan. Deze ouders behoeven in eerste instantie veel bemoediging en steun in plaats van adviezen. Ze hebben al zo vaak te horen gekregen hoe ze het anders moeten doen! Ze missen echter de gevoelscommunicatie met hun kind. Wanneer die om wat voor reden dan ook geblokkeerd is, is professionele hulp noodzakelijk. Vanuit de haptonomische benadering kun je door middel van de aanraking het kind helpen deze blokkade op te heffen. Al naar gelang de leeftijd en de zijnswijze van het kind, kan dit variëren van een behandeling op de bank tot allerlei voel- en contactspelletjes waarbij je de toegang tot het kind zoekt.

Vooral bij het jonge kind leg ik niet precies uit wat ik ga doen, zoals ik dat bij een volwassene wel zou doen. Ik nodig het kind in een spelvorm uit mij tegemoet te komen en maak daarbij graag gebruik van de fantasie en het voorstellingsvermogen van het kind. Een wat teruggetrokken kind zal ik bijvoorbeeld vragen een hele grote boom te spelen die niet kan omwaaien, en ik kan voelen – én het kind zelf ook – hoe stevig hij is. Een kind dat gespannen en vechtlustig is, laat ik bijvoorbeeld elfje of trapeze-werker spelen. Ik laat voelen hoe het kind zich kan verzachten om te kunnen vliegen als een elfje of een trapeze-werker en laat hem dan 'vliegen' door het aan armen of benen rond te draaien door mijn kamer. Indien nodig laat ik de ouders voelen wat haptonomie aan den lijve te bieden heeft en zo kan het voorkomen dat ik meerdere generaties enkele keren behandel zoals in het geval van Anne, waarbij ik ben geëindigd met haar oma.

HC archief
Wim Laumans

'Zo, dus u komt voor de beentjes'

Gert Bouwman

Gert Bouwman (45) werkt als kinderfysiotherapeut in een eigen praktijk te Nieuwegein•

Het was ongeveer 1975 toen ik voor het eerst iets van de haptonomische benadering zag en er door gefascineerd werd. Tijdens een werkweek in mijn derde of vierde jaar fysiotherapie verzorgde Anne-Jan van Minnen een dagdeel met haptonomie. Wat mij van dat moment nog bijstaat is de verandering van de beweging en het gemak waarmee bewogen werd. Op dat moment werd mij duidelijk dat ik ooit meer wilde weten van deze fenomenen.
In 1978/1979 maakten wij (mijn echtgenote Ellie en ik) rechtstreeks kennis met de haptonomie door middel van haptonomische zwangerschapsbegeleiding. Het is moeilijk de gevoelens uit die periode te verwoorden: eerste zwangerschap, eerste kind, eerste voelen. Alles was groot en mooi en harmonisch en fascinerend. De ruimte die je door en met je handen aan een ongeboren kind kunt bieden is indrukwekkend. Het begrip wederkerig is plotseling geen woord meer, maar een gevoelde werkelijkheid. Mevrouw Willem Pollmann was degene die ons vertrouwd maakte met het aanraken van ons kind en van onszelf.

In 1980 volg ik een N.D.T. kindercursus (Neuro Developmental Treatment = Bobath). Achteraf bezien een van haptonomie doordrenkte opleiding die in vruchtbare aarde viel. De heer Joop Bartholomeus was daar degene die mij wegwijs maakte in het wereldje van cerebraal beschadigde kinderen. Hij leerde mij observeren en behandelen, met een maximum aan gevoeligheid voor het kind in je handen.

In 1981 start de Alfa cursus waaraan ik deelneem in Rotterdam, met als docentengroep mevrouw Willem Pollmann, Ted Troost en Anne Jan van Minnen. Het was het jaar waarin de barsten in het haptonomische huis leidden tot een eerste scheuring, het jaar waarin Veldman zijn leerlingen kapittelde. Maar de leerlingen waren reeds mondig. Van me-

HC archief
Wim Laumans

vrouw Pollmann leerde ik in die twee jaar veel en met name haar laatste boodschap: "ga niet in de verdediging als de haptonomie wordt aangevallen" heb ik levendig bij me! Ook door haar leerde ik dat 'laten' zoveel belangrijker kan zijn dan doen. Niet het passieve 'ach, laat maar', maar het positieve, actieve laten.

Het werken met kinderen is niet een duidelijk bewuste keuze geweest, maar omdat de dingen gaan zoals ze gaan werk ik al bijna 20 jaar met kinderen. Toen ik mijn diploma fysiotherapie haalde deed zich de mogelijkheid voor om in het Utrechtse Wilhelmina Kinderziekenhuis te gaan werken. Het leek me fantastisch en zo was het ook. Nu nog dagelijks profiteer ik van de daar opgedane kennis en ervaring. De mogelijkheden, maar ook de onmogelijkheden van de academische gezondheidszorg werden zichtbaar en voelbaar in die periode. Het was ook de periode waarin onze eigen kinderen geboren werden, waardoor de ethische vragen heel dichtbij mezelf kwamen. Hoe ver moet onze zorg zijn in medisch technische zin? Is het passend dat de keuze bijna altijd voor het leven is, terwijl dood soms vanzelfsprekender is? Waarom worden steeds jonger geboren kinderen in leven gehouden met alle high-tech zorg die we hebben? Waarom is er voor high-touch zo weinig plaats? Is het onze eigen doodsangst die ons dan parten speelt, onze maatschappelijke doodsangst die ons voortdrijft naar meer techniek en minder leven?

Al tijdens de jaren in het ziekenhuis kwam de wens boven naar een meer sociaal-pedagogisch georiënteerde baan, nog nauwelijks beseffend hoe dat eruit zou komen te zien (ook de pedagogische academie behoort tot mijn vooropleiding). Na ruim zes jaar kreeg ik een functie in een kinderdagverblijf voor kinderen met een verstandelijke en/of lichamelijke handicap, in combinatie met werk in een particuliere praktijk. Na nog eens zes jaar bleek het werk in de particuliere praktijk een complete praktijk voor kinderfysiotherapie te zijn geworden en moest het kinderdagverblijf eruit om de inmiddels eigen praktijk meer ruimte te geven.

De situatie van dit moment is dus een drukke praktijk voor kinderfysiotherapie, waarbij de nadruk ligt op de jongste groep kinderen. Deze kinderen van 0-2 jaar, die doorgaans door de kinderartsen verwezen worden, worden altijd in de thuissituatie begeleid. Mijns inziens de ideale plek om het jonge kind (en zijn ouders) te observeren en te begeleiden. Het handelen of hanteren van kinderen kun je direct aan de rand van

HC archief
Wim Laumans

hun eigen bed, bad of box laten zien. Je kunt vader of moeder zittend op hun eigen bank een goede plek geven waar ook nog ruimte voor het kind is, of waardoor ruimte voor het kind ontstaat. Je kunt ze direct laten voelen dat 'zorg eerst goed voor jezelf en dan pas voor je kind' letterlijk opgaat.
De oudere kinderen komen wel direct naar de praktijk, maar in dit verband beperk ik mij tot de jonge kinderen, de hoofdmoot in onze praktijk.
Verwijzingen komen via alle kinderartsen uit de regio en zijn zeer divers. Alle denkbare pathologie van de kinderleeftijd komt voor. Veel prematuur geboren kinderen al of niet verdacht voor cerebrale bewegingsstoornissen, aangeboren afwijkingen, ademproblematiek, Down syndroom, cystic fibrosis (taai-slijm ziekte). Ook veel kinderen met houdingsasymmetrieën, soms in combinatie met overstrekking en excessief huilen. Ook gedragsproblemen zoals onrust, overactiviteit en huilen. Er zijn zeer langdurige begeleidingen bij bijvoorbeeld de spastische kinderen en ook bij kinderen met cystic fibrosis. Ook heel kortdurende begeleiding komt voor. De variatie speelt zich op dit moment af tussen twee weken en twaalf jaar.
De ouders spelen altijd een grote rol en meestal lopen de contacten met andere disciplines en verwijzers ook via de ouders. Ook bij het stoppen van begeleidingen zijn zij de belangrijkste overlegpartners. Ouders moeten mijns inziens altijd beschouwd worden als opdrachtgevers. Immers zij zijn verantwoordelijk voor het wel en wee van hun kinderen. Als hulpverleners mogen wij die verantwoordelijkheid nooit overnemen. Onze taak is voor te lichten in de gebieden waar ouders leek zijn, zodat ze vervolgens zelf een adequate beslissing kunnen nemen.

Het woord haptonomie gebruik ik erg weinig. Omdat het geen therapie(vorm) is in zichzelf voer ik het woord ook niet in de naam van de praktijk. Het is de benaderingswijze die herkenbaar moet zijn, die toewending vraagt en krijgt. Het 'moeilijke' woord haptonomie kan soms afwending geven. Bovendien, is het belangrijk hoe het heet als je ouders en kind naar opnieuw samenzijn of samenvoegen toebrengt?

Op de vraag waar zit dan dat specifieke haptonomische stukje in je werk kan ik nauwelijks antwoord geven. Het is ervan doortrokken. Het zit, denk ik, al in het eerste telefonische contact met ouders. Het zit in het binnenkomen in het vreemde huis. Het zit in de begroeting van de ouders en hun kind, in de eerste aanraking van hun kind. Het zit in je gevoeligheid voor de situatie zoals je die aantreft. Mag je binnenkomen

HC archief
Wim Laumans

van de moeder, mag je naar de voorgeschiedenis vragen, mag je de emotie aanraken die in elke situatie (anders) ligt, mag je het kind zien, mag je het kind in je handen of op schoot vragen.
Aan deze vragen voorafgaand ligt de vraag aan jezelf: durf je deze dingen aan te raken en wil je het ook horen! Hoe langer ik met kinderen werk en leef des te meer vreemde dingen vallen mij op in ons (volwassen) gedrag. Steeds vaker durf ik het vanzelfsprekende gedrag van dieren ten opzichte van hun jongen te vergelijken met ons bedachte en beredeneerde gedrag naar onze kinderen. Denk eens aan een poes bijvoorbeeld. Dit dier heeft zijn pasgeborene in zijn directe, intieme zone. Wij leggen ons kind al snel na de geboorte achter twee deuren weg. Een jong dier neemt melk tot zich in een zelfgekozen frequentie en hoeveelheid (met goedvinden van de moeder). Wij hanteren voedingsschema's en de klok is onze gids. De vanzelfsprekendheid waarmee een moederdier haar jong terecht wijst tegenover de hoeveelheid woorden die wij gebruiken.
Natuurlijk kunnen en moeten wij niet terug naar het dierlijke gedrag. Maar beide zoogdieren eens naast elkaar te zetten kan heel verhelderend zijn.

Een goede aanraking weet altijd zijn weg te vinden. Het duidelijkste bewijs daarvan wordt vaak zichtbaar in de begeleiding van kinderen die extreem huilen. Dit afgrijselijke huilen, vaak in combinatie met overstrekken van het hele lichaam, is moeilijk om mee om te gaan, zeker voor jonge, onervaren ouders. Want waar haal je de zekerheid vandaan dat er niets aan de hand is? De vanzelfsprekendheid van het moederdier zijn we kwijt, de klok en/of het voedingsschema geeft geen antwoord en desnoods achter vier deuren wegleggen werkt niet, want het moederdier (nu wel!) hoort iedere kik.
Wat in die situaties wel werkt is de haptonomische cirkel der geborgenheid: de haptonomische basis bevestiging, de bevestiging van het huilgedrag, de non-verbale communicatie herstellen, de signalen van het kind aflezen en interpreteren, het vanzelfsprekende aanraken weer terugbrengen. Dan kunnen we de ouders heel veel laten voelen en laten zien zonder dat er maar iets uitgelegd hoeft te worden over consensus of persensus. Dan kunnen onze handen het P.T.P principe toepassen, want zowel Presentie, Transparantie als Prudentie blijven sleutelvaardigheden in het omgaan met kinderen (mensen).
In deze situatie blijkt ook altijd hoe moeilijk wij met huilen omgaan: eerst ontkennen en dan stoppen. Wij bieden kinderen geen troost, maar sussen ze, al tikkend op de billetjes, een beetje. Sussen is, denk ik,

HC archief
Wim Laumans

een verschrikkelijk slap aftreksel van troosten. En als ik zo om mij heen kijk dagelijks, zie ik veel gesus.
Vaak gebeurt het dat het extreem huilende kind op mijn schoot in een vaste slaap valt, terwijl de ouder vertelt over hazeslaapjes en schrikken bij elk geluid. Een goede aanraking vindt zijn weg altijd.
Eveneens opvallend is het hoe de ouders hun kinderen, onbewust, uit de slaap houden door steeds maar weer nieuwe prikkels te geven. Bijvoorbeeld door het kind in alle situaties achter zich aan te slepen of bij grotere kinderen de televisie/video voortdurend aan. Hoe zou je zo je ritme kunnen vinden? Onrust blijft over en wanneer ouders dat signaal niet verstaan en interpreteren kan een kind alleen nog maar huilend zijn zich-niet-goed-voelen melden.
Het kan onze taak zijn om ouders de weg te wijzen en voor te lichten in de ontwikkeling van hun kind. Wij kunnen ouders de taal van het voelen weer leren, wij kunnen duidelijk maken dat er veel meer contact mogelijk is dan het (soms dwingende) oogcontact, veel meer mogelijk is dan het kietelen of kriebelen op buik of onder kin.

In een bijscholingscursus voor vroegbehandeling kwam ook het kind met B.P.D. aan bod. (Broncho Pulmonaire Dysplasie is een ziektebeeld dat bij prematuur geboren kinderen die langdurig beademd zijn, kan ontstaan.) Doorgaans vraagt het ademen zelf zoveel energie, dat er voor bewegen en dus ontwikkeling nauwelijks iets overblijft. Langdurige extra zuurstof behoefte, langdurige ziekenhuisopname en een uiterst traag verlopende ontwikkeling horen vaak bij dit beeld .
Op de vraag wat wij als kinderfysiotherapeuten met zo'n ernstig ziek kind moeten, kwam het antwoord: afblijven en met rust laten. In eerste instantie leek mij dit een goed antwoord, immers willen wij niet al te vaak van alles *doen* met een kind. In tweede instantie vroeg ik mij af of het antwoord niet zou moeten zijn: aanraken en met rust laten. Hoewel deze woorden met elkaar in tegenspraak lijken te zijn, denk ik dat juist in deze zin het haptonomische surplus verborgen zit. Juist dit kind moeten we tedere, koesterende, bevestigende handen bieden, waarin het zich goed kan voelen en voegen, waardoor er ruimte vrijkomt voor adem.
Het voorbeeld van een dergelijk kind is een goede geschiedenis om eens te bedenken wat kind en ouders meemaken in zo'n periode.
De extreme vroeggeboorte, bij vaak minder dan 30 zwangerschapsweken is op zichzelf een traumatische gebeurtenis, die buiten alle verwachtingspatronen valt en de moeder het gevoel kan geven te zijn gezakt voor haar examen. Het pasgeboren kind wordt in grote haast weg-

HC archief
Wim Laumans

gerukt van de ouders, want de situatie is levensbedreigend en vereist acuut medisch ingrijpen. De ouders wordt *alle* verantwoordelijkheid ontnomen.
Niets vermoedend wat hen te wachten staat, breekt er een afschuwelijke periode aan van hoop en wanhoop, van onzekerheid over leven en onzekerheid over dood, onzekerheid over wat goed is en wat niet. Moeder en kind zijn vaak gescheiden in die periode, soms zelfs kilometers, omdat het kind in een ander ziekenhuis behandeld wordt. Als de ouders hun kind al kunnen bezoeken brengt dat vaak nog meer verwijdering en vertwijfeling teweeg, want zij vinden een grote glazen kast, omgeven door metertjes en wijzers en groen en rood oplichtende lampjes. Een goedwillende en -bedoelende verpleegkundige wijst hen de weg naar hun kind. Door geen enkel gevoel van herkenning gesteund kijken de ouders naar hun kind en ze kunnen alleen maar schrikken. Nog nooit zagen ze een zo klein, mager kind. Nog nooit zagen ze zoveel slangen in alle maten naar een kindje gaan. Verwarring en ontreddering. Uitleg over een en ander dringt niet door. "U mag uw kindje aanraken" is de opnieuw schrik bezorgende boodschap. Langzaam zoekt dan een soms versteende hand zijn weg. Aarzelend ontstaat er een eerste aanraking, een eerste contact, niet door gevoel, maar door ratio gestuurd. Eén of meer vingertoppen beroeren het hoofd of een voetje. Gelukkig komt het afscheid, want wat moet je in deze vervreemdende omgeving?
Na een wekenlange slopende periode komt dan vaak nog plotseling het moment dat het kind naar huis mag (of moet). Alle verantwoordelijkheid wordt teruggestopt in de wanhopige handen van de ouders. Met zuurstof en saturatiemeter, met alarm en medic nen, met voeding en adviezen naar huis. "En de fysiotherapeut komt volgende week bij u thuis want het kindje heeft wel een flinke ontwikkelingsachterstand, en is wat overprikkeld." Opnieuw schrik, want daar hadden ze nog nooit van gehoord. Bij zo'n klein kind!

"Zo, dus u komt voor de beentjes," was het welkom van de moeder van het meisje van drie maanden, met een ernstige spina bifida (open rug). Na 13 weken ziekenhuis kwam ze thuis en kon alleen maar met grote ogen op steeltjes angstig om zich heen kijken. Ze kon niet lekker liggen, ze kon ook niet lekker bij iemand zitten.
Gelukkig konden wij de ouders duidelijk laten voelen dat dit meisje op dat moment eerst andere dingen nodig had dan oefeningen met de beentjes. Gelukkig bleek vooral haar vader heel gevoelig, ook in zijn handen (hij was slager). Gelukkig durfde hij zich aan zijn gevoel over te

HC archief
Wim Laumans

geven in de begeleiding van zijn dochter. Bij mijn wekelijkse bezoek aan dit gezin kon ik vervolgens de weg wijzen naar ontwikkeling in de ruimste zin van het woord. Dit meisje is nu acht jaar, erg gelukkig en ernstig gehandicapt in motorisch en mentaal opzicht en haar ouders zijn blij met haar.

Haptonomie moet gewoon en vanzelfsprekend zijn, omdat voelen en gevoel gewoon is. We kunnen het allemaal en we hebben het allemaal. De doelstelling in mijn werk moet óók gewoon zijn en inzichtelijk voor ouders en luidt, even simpel als basaal; het kind moet zich goed voelen. Want als je je goed voelt is er ruimte voor ontwikkeling en ruimte voor een spontane glimlach. Het klinkt mij daarom altijd zo rauw in de oren wanneer ouders de glimlach van hun heel jonge baby een stuipje noemen.
Een kind kan op de dag van de geboorte een hartverwarmende glimlach laten zien, maar de voorwaarde is wel dat hij zich goed voelt.

Mijn werken met kinderen wordt door de omgeving van het kind, ouders, grootouders, buren enzovoort, vaak ervaren als vertederend. Dat kan het ook zijn. Maar mensen laten in hun reacties op mijn werk vaak niet hun vertedering horen, maar hun sentimentaliteit: "mooi werk, meneer" of "zeker dankbaar werk, hè" of "je moet wel heel goed met kinderen kunnen opschieten". Altijd voel ik bij zulke woorden enige wrevel in mij opkomen, hoewel er strikt genomen wel iets waars in zit. Het kost mij altijd moeite goed te reageren op deze opmerkingen. Waarschijnlijk daarom had ik een 'aha erlebnis' toen ik Annie M.G. Schmidt hoorde reageren op de temende, sentimentele opmerking van haar interviewer: "U moet wel dol op kinderen zijn, mevrouw Schmidt?" "Ik," riep zij met overslaande stem, "Ik? O nee, helemaal niet." "O," voegde ze eraan toe, de verwondering bemerkend, zich enigszins generend, "ik haat ze niet en ik sla ze niet! Maar dol op kinderen? Nee!"

HC archief
Wim Laumans

'..en je blijft er zo jong bij!'

Nel Bartlema

In Katwijk aan Zee spraken we met Saskia Taat. Onze ervaring met haar die avond was wervelend, wij waren er vol van.

Saskia Taat werkt in twee praktijken. Op de ene lokatie werkt ze twee dagen per week met volwassenen en op de andere lokatie werkt ze twee en een halve dag per week met kinderen. Vanuit haar vak, kinderfysiotherapie, is de haptonomie op haar weg gekomen en heeft haar niet meer losgelaten. Saskia ervaart de haptonomische benadering als een enorme verrijking van haar werk."Ik denk dat voor mij de meerwaarde is geweest dat ik mijn eigen grenzen heb kunnen verleggen en dat ik inderdaad ook iets mag met mijn emoties en van daaruit mag aanraken. Op je eigen intuïtie af gaan en je gevoel er over laten spreken en daar achter aan gaan. Kies daar maar voor! Bij kinderen die, via verwijzing van de school, in de praktijk komen om iets te (laten) doen aan hun krampachtige manier van schrijven vraag ik me onmiddellijk af: waarom schrijft dit kind zo krampachtig? Omdat hij het motorisch niet kan of omdat er draken achter zijn bureau zitten? Ik hou er van om dat uit te zoeken en te kijken wat er aan de hand is bij dat ene specifieke kind. Je moet heel inventief blijven, goed kunnen luisteren, goed kunnen kijken. Daar leer ik ook van. Als kinderfysiotherapeut moet je kunnen kijken, als je dat niet kan, mis je te veel. Voor mij is het niet genoeg om motorische testen af te nemen en dan met het kind te gaan werken aan alleen die items, waarop hij niet goed scoorde. Nee, mijn behoefte is om daar veel meer mee te doen. Het kind is een totaalbeeld voor mij. Ik vind het heel belangrijk dat je de moeder (of de vader) niet de indruk geeft dat zij (of hij) het niet goed heeft gedaan. Over het algemeen willen ouders altijd het beste voor hun kind. Zij begeleiden hun kind dan ook zoals zij denken dat het goed is. Dat doen ze dan met de mogelijkheden die ze in huis hebben. Soms is dat niet genoeg voor een bepaald

HC archief
Wim Laumans

kind op een bepaald moment en heeft het een poosje net iets meer of iets anders nodig. Dat hoeft beslist niet alleen aan de ouders te liggen. Vaak is het kind zelf zo druk, zo lastig dat er echt geen goed garen mee te spinnen is. Blijf dan maar eens, als ouders, 24 uur per dag lief, aardig, open enzovoorts. Een onmogelijke opgave. Zulke ouders hebben behoefte aan ondersteuning en begrip en zeker niet aan kritiek. Het is nogal wat anders of je het kind een half of een heel uur per week ziet of er 24 uur per dag voor moet zorgen! Dus ik probeer altijd om de moeder positief te blijven steunen door met elkaar te bespreken van wat wel en wat niet goed gaat. Ik wil niet zeggen dat ik de oplossing weet, maar we gaan met elkaar kijken en wat dingen uit elkaar rafelen. Ik zal een voorbeeld geven. Er was eens een jongetje bij mij, met zijn moeder. Dat jongetje kon nog steeds niet uit een glas drinken. Hij moest alles altijd heel goed vasthouden anders ging het fout. Ik heb hem toen op mijn schoot genomen. Kennelijk gaf ik hem zoveel stevigheid in zijn basis want hij pakte het kopje voor hem en dronk het achter elkaar en zonder te morsen leeg. Dat gebeurde in één sessie! Je vraagt je af hoe dat nou kan? Het betekent dat je hem zoveel stevigheid kan geven door er zelf goed bij te zitten. Dat heb ik die moeder toen laten voelen. Ik vroeg haar eerst op haar handen te gaan zitten en vervolgens liet ik Gert Jan [5] bij haar op schoot zitten. Gert Jan deed heel braaf mee. Moeder heb ik geholpen door haar te laten ervaren hoe het kan voelen wanneer je je laat 'zakken'. Ik heb haar even op de bal laten zitten en daarna nog even op de stoel en daarna Gert Jan bij haar op schoot. Prompt deed hij het weer, hij dronk weer uit zijn bekertje. Dat was helemaal fantastisch, en het is zo duidelijk. Met fysiotherapie zou ik dat niet zo gauw gedaan hebben. Het is gewoon een extra dimensie."

In de praktijk werken drie kinderfysiotherapeuten en twee kinderfysiotherapeuten in opleiding. "Het is gezellig, echt gezellig. Je kunt heel veel uitwisselen. Tegenwoordig werken we heel veel met video, nemen heel veel op. We bekijken de video samen en praten er over. Een keer in de maand hebben we 'kinderoverleg'. Daar wordt alles besproken, ook allerlei moeilijke dingen. Eén van mijn collega's fysiotherapie is ook orthopedagoog. Dat is natuurlijk ontstellend handig. Als we een rapportage krijgen waarin staat dat een kind een bepaalde test heeft gedaan dan vragen we 'An, wat is er gedaan en wat wordt ermee bedoeld?' Wat dat betreft hebben we een heel leuke praktijk. Een andere

---

[5] *Alle namen die in dit artikel genoemd zijn, zijn gefingeerd.*

HC archief
Wim Laumans

collega heeft ook de alfa opleiding haptonomie gedaan. Zij is al jaren geleden begonnen met het werken met groepen kinderen en als je dat nu ziet dan zitten daar heel haptonomische dingen in. De kinderen zijn heel lijfelijk met elkaar aan het werk. Dat is vreselijk leuk.
Het is ook heel grappig te merken dat er bij ons eigenlijk heel weinig gehuild wordt, terwijl er soms vervelende dingen gedaan moeten worden. Sommige kinderen moet je echt pijn doen. Ze vinden het allemaal prima. We maken in het algemeen hele goede afspraken met kind en met moeder. De sfeer en de manier van benaderen maken heel veel uit. Ik denk dat in onze praktijk sfeer en manier van benaderen specifiek zijn voor onze wijze van werken met kinderen, het is niet specifiek voor mij. Wij kijken altijd naar het kind in zijn totaliteit, dus ook naar: hoe zit het kind in het gezin, in de school, wat is zijn plek, hoe zit het met broertjes en zusjes, die komen ook vaak mee, hoe spelen ze met elkaar en hoe gaan ze met elkaar om. Het is eigenlijk heel breed."

Verwijzingen komen vooral via huisarts of via fysiotherapeuten verbonden aan scholen voor moeilijk opvoedbare kinderen of medisch kinderdagverblijven. Ook een lezing destijds over haptonomie voor een kring van fysiotherapeuten in Leiden heeft Saskia verwijzingen opgeleverd. De problemen die worden genoemd op grond waarvan de kinderen bij Saskia komen zijn grotendeels te vangen onder onzekerheid, angst, of faalangst. Niet kunnen of willen praten bijvoorbeeld. Over eventuele problemen met aanraken wordt dan nog niet gesproken.
Saskia: "Moeder en kind komen vrijwel altijd samen. Ik begin meestal met aan het kind te vragen van hoe heet je, waar woon je en waarvoor kom je nou bij mij? Het gebeurt regelmatig dat het kind zegt: 'Tja, dat weet ik niet'. 'Moet je van haar?' (wijzend op moeder) Dat vraag ik maar gewoon. "Ik heb het je toch uitgelegd", zegt moeder, en dan krijg je al duidelijk zicht op hoe dat gaat met z'n tweeën. Dat is vreselijk leuk om te zien. Ik ga daar meestal een beetje op door. Binnen de kortste keren heb je heel veel dingen waarvan je denkt daar moet ik opletten. Het blijkt bijvoorbeeld dat een kind in de loop van de behandeling wel bij mij op schoot kan zitten en niet bij de moeder. Dan heb je een probleem en dan moet je kijken of je het kan oplossen. Ik schakel de moeders dus ook vaak heel lijfelijk in. Zoals Marijke, die zei van haar moeder: 'zij raakt mij niet lekker aan'. Ik mocht haar wel aanraken, maar haar moeder vroeg waarom zij het niet mocht. "Nou, jij hebt geen lekkere handen." Daarop zei ik: "nou dat kan, laten we maar eens gaan kijken. Hoe doet mamma dat dan? Oh ja, zo doet ze dat en dat vind jij niet lekker?" "Nee dat vind ik niet lekker!" "Nou, dan gaan we eerst

HC archief
Wim Laumans

mamma maar eens behandelen. Dan kunnen we te weten komen hoe mamma het vindt als ik haar behandel." Dus de moeder op de mat, wij op onze knieën erbij. We begonnen met het aanraken van de blote benen van de moeder. Als je Marijke dat zag doen zeg, die ging dwars door haar moeder heen. Er zat heel veel agressie in de aanraking voor haar moeder. Het was prachtig om zo duidelijk te kunnen zien. Ik vroeg haar toen: "Denk je dat mamma dat lekker vindt?" Vol enthousiasme zei ze: "Oh, dat vindt mamma heel lekker!" Haar moeder reageerde: "Nou nee hoor Marijke, dat vind ik niet!" "Ja", zei Marijke, "dat vind jij heel lekker!" Whap! Ik stelde haar voor: 'Als ik dat nou eens bij jou doe Marijke..' Nou nee, dat vond ze niet zo lekker. Ik deed het gewoon heel hard hoor. Toen vroeg ik haar: "Zullen we eens kijken als we het zachtjes doen, of mamma dat dan lekkerder vindt?" Zo bouwen we dat een beetje op. Nu is het wel een stuk verbeterd. Moeder is er nu achter dat een deel van de problemen komt doordat zij zo geagiteerd raakt. Die wisselwerking dus. Moeder raakt natuurlijk niet meer goed aan. En het kind trekt zich meteen terug. Ze kan niets; ze kan niet makkelijk uit haar woorden komen, die breekt de tent af als je niet uitkijkt. Onvermogen, botsend onvermogen. Het is dan leuk om te vragen of de volgende keer de vader eens mee komt. Dan kun je ook eens zien hoe die relatie is, en of je kunt zeggen: weet je, neem jij het een tijdje over. Bijvoorbeeld het naar bed brengen. Eens kijken of het dan beter gaat. Je hebt het probleem dan niet opgelost, maar het is wel anders. Soms krijg ik de ouders in therapie. De leukste ervaring die ik ooit gehad heb is met Pieter Jan en zijn ouders. Pieter Jan had geen gevoel voor zichzelf, niet voor de wereld, voor niemand. Hij is bij mij een keer dwars door een glazen wand gegaan. Die had hij niet gezien, zei hij. Ongelofelijk. Ik heb nog nooit zo'n kind meegemaakt. Hij kwam altijd met zijn vader. Zijn moeder mocht niet mee want vader vond dat moeder dat niet kon. Op een gegeven moment deden we een spelletje. Staan en dan naar voren vallen en naar achter vallen. Pieter Jan stond in het midden en met zijn gezicht naar mij toe. Hij viel naar mij toe en ik ving hem op. Naar achter vallen weigerde hij. Dat kan, je kunt het heel eng vinden om naar achter te vallen. Toen ging ik naar de andere kant. Vervolgens viel hij weer naar mijn kant en niet naar de kant waar zijn vader stond. Ik zei: "Hoe kan dat nou, wat gebeurt er nou toch?" "Hij doet net of hij bang voor me is," reageerde vader. Ik zei:' nou misschien is dat wel zo.' "Pieter Jan, ben je bang voor je vader?" "Ja, straks vangt hij me niet!" Dat hebben we een beetje uitgewerkt. Vervolgens heb ik de vader in therapie gehad. Eerst gewoon op tafel. Daarna liet ik hem altijd het zelfde doen als wat ik met Pieter Jan daarvoor had gedaan. Op de tol of op de

HC archief
Wim Laumans

bal, allemaal dat soort dingen. Tot hij op een gegeven moment op de oefentol stond, ik zie hem nog staan. Toen zei hij: "Ik vind het helemaal niet leuk, ik vind het vreselijk, ik voel me net Pieter Jan." "Hoe voelt dat dan," vroeg ik. "Afschuwelijk," zei hij. Toen zei ik: "blijven staan!" Vervolgens ben ik op een stoel gaan zitten en heb alsmaar precies hetzelfde gezegd wat hij altijd zei als Pieter Jan bezig was: 'opletten!, 'stom!.' "Stop maar, ik heb het helemaal door," zei hij, "ik snap waar het over gaat." Dat was erg leuk. Het aardige was dat Pieter Jan bij de muziek trompet wilde spelen. Je kunt je voorstellen, zo'n kind: geen ritmegevoel, geen maatgevoel, helemaal niks. Maar hij spéélt trompet en hij loopt nog steeds uit de maat: ik zag hem toevallig met koninginnedag. Maar hij heeft hartstikke veel plezier. Ik denk dat het werken op haptonomische basis met kinderen is: hoe gaan ouders met het kind om. Betrek de ouders erbij!"

"Ik laat de ouders hun kind ook echt aanraken, en dat doe je in de kinderfysiotherapie soms, maar meestal niet, want dan zet je de ouders even apart of soms zelfs in de wachtkamer omdat je merkt dat het kind gestoord wordt. Terwijl als ik haptonomisch bezig ben, denk ik: ja maar wacht even, daar komen ze voor."
Eigenlijk is dit te zwart-wit, want in de fysiotherapie betrekt Saskia de ouders ook bij de behandeling. Bij een aanvraag voor fysiotherapie worden kinderen verwezen voor het kind zelf, terwijl in een aanvraag voor haptonomie vaak al is vermeld of verweven dat het niet strookt in het gezin. Bij de vraag naar haptonomie is er al een emotioneel probleem of een gedragsprobleem. Maar het kind is wel 'het centrale punt, het is zijn behandeling en wat er om heen is wordt meegenomen.' Dat verschilt in eerste instantie duidelijk met een kind dat komt met een verwijzing van de schoolarts omdat hij op school uitvalt. Dan wordt er sec gekeken naar de vaardigheden op sensomotorisch gebied. "Zo'n kind wordt getest, waarmee je kunt zien waarop hij goed scoort en waarop niet. Dat doe ik in de haptotherapie natuurlijk niet, want daar ben ik helemaal niet in geïnteresseerd." Een strikte scheiding is echter niet te maken. Als een kind wordt getest op zijn sensomotorische vaardigheden dan is het niet zo dat Saskia geen oog heeft voor de relatie van het kind met zijn moeder of vader. "We hebben nu ook weer zo'n jongetje waarvan we zeker weten dat zijn moeder in therapie moet om te zorgen dat dat opgelost is want dat kind wordt gek van die moeder. Dat zie ik wel, maar daar komt hij niet voor. Voor mezelf kan ik dat wel proberen aan te geven, maar ik kan iemand geen therapie aanpraten, dat moet ik dan loslaten. Ik schrijf bijvoorbeeld wel eens een verslagje

HC archief
Wim Laumans

naar de arts met daarin wat ik ervan vind en waar volgens mij de schoen wringt."
Saskia werkt heel lijfelijk met de kinderen. Vaak heeft ze kinderen op schoot om hen een veilige basis te bieden. Wanneer Saskia zelf een slechte dag heeft, doet ze dat soort dingen niet, "want dan heb ik daar zelf ook geen behoefte aan. Dat voel ik heel goed. De kinderen voelen dat zeker heel goed. Bij de drempel weten ze het al. Dan gaan we die dag iets anders doen." Ze noemt tal van alternatieven. "Ik heb bijvoorbeeld een grote verzameling ballen waar je veel mee kunt doen. Ik heb van die T-krukjes om op te zitten, een paaltje met een plankje erop. Je moet heel goed naar het puntje blijven voelen, want als je dat niet doet klapt het hele ding om. Dan doen we circus en andere dingen, maar de kinderen moeten steeds blijven voelen. Als ik het echt helemaal heb gehad leg ik het kind wel eens een tijdje in de hangmat. Dan mag het eerst eens even lekker schommelen, in zijn eigen lijf komen en dan gebeurt er toch van alles. Maar ik moet zeggen dat het mij niet zo heel veel overkomt dat ik echt mijn dag niet heb. Vaak is het zo dat wanneer ik begin met mijn dag niet te hebben en met een paar kinderen heb gewerkt, ik me daarna weer lekker voel en er weer van alles kan."
Dat Saskia heel lijfelijk met de kinderen werkt daar heeft ze haar redenen voor. Ze houdt er zelf gewoon van en "kinderen vinden dat lijfelijke samen spelen ook leuk. Kinderen die heel slap zijn wil je een beetje kracht geven, dus vechten, circusje, regelmatig op de grond, kinderen die op mijn benen staan, die op mijn lijf staan of op hun eigen moeder mogen staan. Ik vraag regelmatig: maak je nu eens zacht en maak je eens hard. Ze snappen het allemaal, het is helemaal niet zo ingewikkeld. Daar zijn geen moeilijke woorden voor nodig." Voor Saskia is praten met de kinderen terwijl ze samen aan het werk zijn heel vanzelfsprekend. "Ze liggen ook gewoon op de tafel, ik raak hun rug aan en hun benen en we schudden eens lekker uit. Als ik de flanktoets doe dan zeg ik 'je hebt een hele harde buik, moet je kijken als je zacht bent dan kan ik je lekker schudden' en dan vraag ik ook wel eens van 'hoe is het nou, hoe is het op school, ben je nog geplaagd en vinden ze je nog een slome.' Ik heb nou een jongetje die heeft er last van dat alle kinderen hem een slome vinden. Dan praat ik daar wel over en dat werkt ook heel prima. Ze liggen lekker, ik praat een beetje en ondertussen komen ze helemaal lekker in hun lijf. Ondertussen verzamel ik met mijn handen. Dat hangt een beetje van het kind af. Gewoon weer een geheel maken, beetje weer in dat lijf proppen, zorgen dat er wat spanning uitvloeit en dat het allemaal wat zachter wordt. En dan doen we op een gegeven moment ook weer circus. Of dan grijp ik zo zijn nekkie

HC archief
Wim Laumans

en dan zeg ik: 'zo, ik kan jou niet effe lekker in je nekvelletje pakken, wat heb je vandaag gedaan?' "Ik moest rekenen (brom brom) en schrijven." Dus dat zit helemaal vast. Dat weten kinderen toch zelf? Daarin denk ik dat volwassenen zich altijd vergissen. Kinderen weten heel goed wat ze voelen. Ze weten ook hoe hun plek in het gezin is en daar praat ik ook altijd over. 'Wie brengt je naar bed, hoe vind je dat, stoei je wel eens met je vader?' Dat zijn van die argeloze dingen waar je toch wel weer wat mee kunt doen."

Saskia weet niet altijd wanneer een serie behandelingen zal gaan stoppen. Voor haar is dat afhankelijk van meerdere factoren en dus niet eenduidig. "Als de gestelde hulpvraag is opgelost is het duidelijk. Als er beweging is gekomen in de relatie ouder-kind, kind-school en je merkt dat ouder en kind het beiden leuk vinden om samen creatieve oplossingen te zoeken voor nieuwe probleempjes, dan kun je ook stoppen. Haptonomie gaat over wederkerigheid, gevoel hebben voor elkaar, begrip krijgen voor elkaar. Als je dat hebt bereikt is dat toch fantastisch? Ouders mogen altijd bellen voor advies als de therapie al beëindigd is. Soms laten we een kind nog eens terug komen en bekijken we hem of haar nog eens opnieuw. Dat maakt vaak al veel duidelijk en dan kunnen de ouders het verder weer samen met hun kind." Er zijn ook andere aanleidingen om het contact (voorlopig) te beëindigen. Een reden om dat op zijn minst te overwegen is bijvoorbeeld wanneer ze merkt dat ouders meer willen dan er in het kind zit. Dat is goed merkbaar aan de vergelijkingen die ouders maken met andere kinderen, 'Jantje van de buren doet het veel beter'. Ze bespreekt dat met hen en vraagt hen na verloop van tijd contact op te nemen met haar, of als bijvoorbeeld de rapportuitreiking geweest is. Ook laat ze de ouders vaak een keer zonder kind bij haar komen om met elkaar te bespreken van wat er eigenlijk allemaal gebeurt in en door de behandelingen. Saskia: "Hebben jullie er wat aan, hoe gaat het thuis, is er wat verbeterd, zijn er dingen waar jullie nog tegen oplopen. Wat irriteert je nou zo aan dat kind, wat vind je nou echt niet leuk aan hem? Vaders en moeders durven dat bijna niemand hardop te zeggen. Maar er zijn gewoon dingen die je aan je kind niet leuk vindt. Dat zijn de dingen die je hem laat voelen. Ik weet ze meestal al, ik heb ze allang gezien. Dan is het ook leuk als de ouders samen komen, omdat je ze allebei al een keer met die kinderen gezien hebt en dan kun je ook dingen met elkaar uitwerken. Ik laat ouders ook samen wel allerlei dingen doen, spelletjes van een stoel neerzetten, welke afstand en leg je hand nou eens op het been van de ander. Dan is het heel helder."

HC archief
Wim Laumans

Hoewel het zelden voorkomt, kent Saskia ook wel irritaties. "Dan moet ik mezelf echt in de hand houden. Ik doe wel eens een spelletje met het kind om even iets heel anders te doen. Ik ga juist iets doen waarbij ik het samen met het kind weer kan oplossen. Daarbij krijg ik weer een beetje ruimte tot ik het gevoel heb van: oké, nou kan ik er wel weer even tegen. Ik heb eens een meisje gehad, dat uit een sociaal heel zwak milieu kwam. Ze had een enorme snottebel aan haar neus hangen. Daar werd ik zo misselijk van. Ik heb haar eerst leren snuiten en ik had toch wel iets van oh jee, heb je haar weer. Totdat vader een keer in de wachtkamer het kind aftuigde. Opeens vielen er allerlei stukjes voor mij op z'n plaats. Ik dacht toen: oh ja, maar ho even! Dan heb ik weer alle ruimte van de wereld voor zo'n kind. Ik begrijp dan ook beter waarom bepaalde dingen zo gaan. Die vader had het niet best met mij. De rest van de wachtkamer zat helemaal stijf van schrik. Er worden in mijn wachtkamer geen kinderen afgetuigd. Het kind kleedde zich niet snel genoeg aan, weet je. Ze was ook heel onhandig, maar haar vader ook. Daar kan ik dan veel begrip voor opbrengen. Maar op een gegeven moment is er iets waarvan je zegt ja, maar dàt doen we toch niet."

Kindermishandeling komt Saskia ook wel eens tegen. Ze merkt het via het aanraken en aan de blauwe plekken.
"Ja, m'n vader heeft me in elkaar geslagen." Saskia reageert: "Dan heb jij een stevige vader." Die jongen was een meter achtennegentig lang, veertien jaar – toch al een kind dat zich zo lekker voelt – zo'n getailleerde spiering en dan zo dwars liggen! Ik zelf had nooit last met hem. Maar die ouders natuurlijk wel. Men is hier in Katwijk erg gelovig, dus: wie zijn kind liefheeft, kastijdt hem. Ik heb die ouders gebeld, ondanks dat ik dat heel moeilijk vond. Wie ben ik om een ander te zeggen hoe hij zijn kind moet opvoeden? Toen ik belde heb ik gezegd: Ik heb van alles gezien, maar dít... ik ben er nogal van geschrokken. Wat heeft hij nou gedaan dat het zo uit de hand is gelopen? En toen kreeg ik een heel verhaal. Ik zei: Ik begrijp het wel, hij is niet makkelijk, bij mij is hij gewoon hartstikke aardig, maar ik kan me voorstellen dat hij thuis heel anders is. Natuurlijk ook de oudste van het stel. We hebben toch afgesproken dat ze dat maar niet meer zouden doen, dat ze daar niet zoveel mee opschoten. Vader had er ook wel spijt van zei hij. Maar dan heb ik wel de keuze moeten maken tussen: zal ik bellen of zal ik er naar toe gaan? Ik heb maar gebeld want anders is het veel te confronterend. Het is net of jij komt vertellen dat zij het niet goed doen. Maar ik doe wel wat met dergelijke signalen, want ik vind het is toch een kind, ook al zou je ze zo achter het behang willen plakken. Ze kunnen er toch niet

HC archief
Wim Laumans

zelf voor op komen, er is een machtsverschil. Het is niet eerlijk, ook al is het kind een kop groter dan zijn vader of moeder. Jij als vader of moeder bent toch de machtigste. Kinderen slaan, dat kan niet! Het leuke is dat ouders zich ook verstaan voelen: 'ze snapt dat ik daar hartstikke gek van word.' Het wordt herkend. Eigenlijk verschilt het niet zoveel of je het kind behandelt of de ouders, het gaat erom dat èn kind èn ouders zich verstaan voelen."

Saskia geeft regelmatig cursussen 'Haptonomie en kinderen' aan de Academie in Doorn, samen met Mieke de Wolf en Els de Graaf. "Dit zijn zogenaamde bijscholingsblokken die openstaan voor iedereen die met haptonomie werkt. In deze blokken worden geen pasklare oefenprogramma's verstrekt, maar wordt er veel meer uitgezocht van wat de extra dimensie is die haptonomie geeft aan het werken met kinderen. Hoe sta je als therapeut zelf in je beleving naar kinderen, hoe zit het met het kind in je zelf? En meer praktisch gericht werken we met casussen: wat zou je met zo'n kind kunnen doen en waarom? De bedoeling is de cursisten in beweging te krijgen om hun eigen creativiteit aan te boren en hiermee weer ouder en kind in beweging te krijgen. Het ontdekken van je eigen mogelijkheden geeft je meer ruimte om ook de ander de ruimte te geven en te zoeken naar zijn of haar eigen mogelijkheden. Samen zoeken, samen op weg, als therapeut naast ouder en kind zoekend naar mogelijkheden om de gestrande beweging weer op gang te krijgen. Kinderen zijn van nature nieuwsgierig. Een goede kindertherapeut is dat ook. Niet klakkeloos accepteren dat iets is zoals het lijkt, maar steeds jezelf vragen blijven stellen. Waarom? Hoezo? Hoe weet je dat? Is dat echt zo? Een heerlijk vak en je blijft er zo jong bij!"

HC archief
Wim Laumans

Haptotherapie met zwakzinnige kinderen

Peter Wester

Peter Wester (48) is ontwikkelingspsycholoog en haptotherapeut. Hij werkt in de zwakzinnigenzorg: een Kinderdagverblijf voor gehandicapten van de Stichting Voor Verstandelijk Gehandicapten Rijnmond. Hij deed zijn alfa haptonomie opleiding in Doorn en de haptotherapie opleiding in Berg en Dal•

Psychische stoornissen

Toen ik ruim 13 jaar geleden als ontwikkelingspsycholoog ging werken op een Kinder Dag Verblijf voor verstandelijk gehandicapten[6], kon ik een aantal extra uren gaan invullen met speltherapie. Tijdens mijn opleiding en stages binnen de zorg, had ik belangstelling gekregen voor de specifieke individuele behandeling van zwakzinnige kinderen, die ook nog eens leden aan psychische problemen. Bovenop de algehele ontwikkelingsachterstand, waardoor iemand als zwakzinnig wordt bestempeld, kunnen er psychische stoornissen ontstaan, die het optimale functioneren als geestelijk gehandicapt mens, belemmeren.

Bevestiging

Ook deze mens, ondanks alle beperkingen, kan uitgroeien tot op zijn of haar niveau, en is daarin volledig en uniek als mens, en gelijkwaardig aan alle anderen. Op dit volwaardige mens-zijn moet een kind worden aangesproken, het moet daarin door de ander, in eerste instantie de ouders, worden bevestigd. Dan kan het emotionele *zelf* zich gaan ontwikkelen: het gevoel dat jij jezelf mag en kan zijn en daarom gewaardeerd wordt. Dit is de basis van de emotionele ontwikkeling, die weer basaal is voor alle andere ontwikkelingen. Hiermee heb ik de kinderen altijd zoveel mogelijk willen helpen: zichzelf ontdekken en be-*leven*.

---

6) *De termen verstandelijk gehandicapt en zwakzinnig gebruik ik wisselend. Beide doen ze in feite te kort aan de personen waarop ik doel.*

HC archief
Wim Laumans

Dit gaat namelijk bij zwakzinnige kinderen nogal eens mis, ondanks alle goede bedoelingen en veel inzet van ouders en andere opvoeders. Omdat deze kinderen geen goed zelf-gevoel hebben kunnen ontwikkelen, gaan ze aan een beeld voldoen dat hen van buitenaf wordt opgelegd: ze zijn niet zichzelf, ze wonen als het ware niet in hun eigen lijf. Daar ze *in* zichzelf geen bevestiging hebben gevoeld, gaan ze die *buiten* zichzelf zoeken. Er ontstaan dan gedragsstoornissen zoals claim-gedrag, andere manieren van constant aandacht vragen, dwangmatig en stereotiep gedrag, zich afsluiten zonder of met vormen van zelfverwonding, het bijna voortdurend anderen imiteren, het (letterlijk en figuurlijk) op de tenen gaan lopen. Oorzaken van dit gemis liggen in de zeer vroege ontwikkeling: de zogenaamde lichaams-gebonden fase. Een moeder gaat vooral lijfelijk met haar kind om en geeft het zo, behalve de melk, ook emotionele voeding. Bij geestelijk gehandicapten wordt deze primaire bevestigende relatie echter vaak verstoord.
Zo worden ouders, overigens buiten hun schuld om, vaak belemmerd in het geven van die emotionele voeding, door verdriet, woede, angst, onmacht, teleurstelling en onwetendheid met betrekking tot hun gehandicapte kind. Doordat een zwakzinnig kind niet altijd volgens de normale patronen reageert, kunnen de negatieve gevoelens bij ouders nog eens versterkt worden. Ook zijn er vaak al in een vroeg stadium ziekenhuis-opnames of uithuisplaatsingen, waardoor de nabijheid van ouders en hun kind letterlijk verstoord wordt.
Overbezorgdheid en overbescherming miskennen het kind feitelijk ook en maken het afhankelijker dan het al is. Tenslotte heeft de maatschappij in het verleden ook een duit in het zakje gedaan als het gaat om miskenning en gebrek aan bevestiging. Denk maar aan de grote instituten, weggestopt in de bossen. Zelfs momenteel met alle beweging tot normalisatie en integratie van gehandicapten, valt soms te betwijfelen of het niet om een nieuwe vorm van ontkenning gaat: opgaan in het grote geheel. Juist het niet hoeven meedraaien in de tredmolen van de maatschappij gaf mijns inziens ook voordelen voor de zwakzinnigen: Ze hadden de ruimte om juist dat zichzelf worden en -zijn te ontwikkelen, mits die ruimte dan ook als zodanig benut werd.

Behandeling

Hiermee kom ik weer op mijn therapie en mijn bedoeling ermee: het kind ruimte bieden, waarin zijn vastgelopen of nauwelijks ontwikkelde levensbeweging (weer) op gang kan komen. Daarbij ga ik, evenals andere therapeuten, ervan uit dat herstel enigszins mogelijk is. Mijn streven is om het kind (weer) het gevoel geven dat het er mag zijn, dat het ge-

HC archief
Wim Laumans

wenst is en geaccepteerd wordt. Deze bevestiging kan alleen een ander mens aanreiken, mits dat met openheid en respect gebeurt. Via spel en geleide fantasie (hypnotherapie) probeer ik dit te bereiken. Omdat een kind voor een groot deel nog een eenheid met zijn ouders vormt, probeer ik die zoveel mogelijk bij de therapie in te schakelen. Het komt er dan vaak op neer dat ook zij als het ware herbevestiging nodig hebben als ouder van dit kind. Ook is de betrokkenheid van de groepsleiding gevraagd, omdat de kinderen vaak overdag in een groep zitten, en sommigen ook in een groep wonen. Samen kijken we naar wat het kind nodig heeft en vertalen dat naar de dagelijkse omgang, wat neer komt op elementaire contacten zoals op schoot laten zitten van het kind, maar dan in rust en openheid, masseren van het kind zodat het zijn/haar lijf beleeft als iets prettigs (vaak is het alleen iets wat verzorgd en/of medisch behandeld wordt) en samen spelen waarbij het kind een eigen inbreng kan hebben.

Van spel- naar haptotherapie

Toen ik met speltherapie begon, stond deze nog in de kinderschoenen, althans met betrekking tot geestelijk gehandicapten. Pas de laatste jaren komt er wat belangstelling voor spel en speltherapie van zwakzinnigen vanuit de universitaire wereld. Al experimenterend heb ik ervaren dat je spel ook op primitief niveau kunt hanteren als therapeutisch middel in de relatie met een gehandicapte. Het doel is bijna altijd het ontplooien van het zelf-gevoel, het ontplooien van eigen initiatief en het ervaren van grenzen en ruimte van jezelf en anderen. Vaak gebruik ik spelen met zand, en eventueel water, als therapiemiddel met kinderen die nog zeer weinig spelmogelijkheden hebben. Door samen in de zandbak te zitten, kan het kind letterlijk een begrenzing van ruimte ervaren, waarbinnen het ervaringen kan opdoen. Met geduld en vertrouwen, komt er dan altijd iets op gang, mits het kind zich veilig genoeg voelt. Het gaat met het zand spelen, wat eerst neerkomt op het betasten, het tussen de vingers laten glijden, het opgooien. Hier liggen dan mogelijkheden om initiatieven van dit kind (hoe simpel die misschien ook lijken) te bevestigen.

Een stapje verder is dan het samen-doen en na-doen: zand strooien over elkaars handen, het erop wrijven enzovoort. Vanzelfsprekend is er dan aanrakend contact. Vandaar is het maar een kleine stap naar het bewustere gebruik van haptonomische principes in het spel.

Kinderen en zeker zwakzinnigen zijn van zichzelf al veel aanrakender en aanraakbaar.

Toen ik met haptotherapie had kennisgemaakt, wist ik dat dit de geschikte therapievorm voor veel van de kinderen waarmee ik werkte, moest zijn.
Door het directe contact, de concrete, lijfelijke omgang zijn met name zwakzinnigen het duidelijkst aan te 'spreken'.

HC archief Wim Lammers

De aanraking

De kinderen staan inderdaad erg open voor deze vorm van behandeling. Ze geven zelf ook direct en zuiver terug wat ze met betrekking tot mijn aanraking beleven. Het vraagt wel veel invoelingsvermogen, maar woorden zijn dan vaak niet nodig. Mijn streven tijdens de haptotherapie is om het kind te raken, psychisch en lichamelijk, om het dus aan te raken, in handen te krijgen, te be-*hand*-elen. De manier waarop en de duur zijn afhankelijk van het kind, zijn mogelijkheden en zijn hulpvraag. Vaak pas ik de 'klassieke' manier toe: op de behandelbank. Het kind moet dit als veilig en rust-biedend kunnen ervaren, om zich dan voor behandeling open te kunnen stellen. Lukt het niet op de bank, dan raak ik aan tijdens spel, met of zonder materiaal (spel- of bewegingsmateriaal). Als een kind meer verbale mogelijkheden heeft combineer ik de haptotherapie ook met gesprekken. Het doel van het aanrakend contact is het komen tot rust, het gaan voelen van en in eigen lijf, het voelen van een eigen basis-kracht, het ervaren van grenzen (huid, omhulling), het zelf in beweging komen naar de ander toe, het los-laten van de ander. De plaatsen van de aanrakingen zijn hetzelfde als die in de haptotherapie voor volwassenen gebruikelijk zijn. Aanraking van het hoofd gebruik ik wel meer, omdat kinderen dan snel hun alertheid los-laten. Essentieel is steeds het in*voelen* en in-*spelen* op dit kind, met deze hulpvraag.

Aanmelding en indicaties

Omdat ik als psycholoog betrokken ben bij de opname en behandeling c.q. begeleiding van de kinderen binnen de instelling, zit ik dicht bij het vuur als het om aanmelden voor de therapie gaat. Vanuit de anamnese kan soms een verstoord hechtingsproces blijken. Door een psychologisch onderzoek kan de sterk achterblijvende emotionele groei duidelijk worden. Andere behandelaars en begeleiders (pedagogen, therapeuten, artsen, groepsleiders) kunnen in principe aanmelden, waarna deze aanmelding in teamverband wordt besproken.
Momenteel beginnen ook ouders zelf met vragen te komen. Indicaties zijn dan blokkades in emotioneel functioneren, zich uitend in voor kind en/of omgeving storend gedrag zoals, druk en chaotisch zijn

HC archief
Wim Laumans

('overal elders behalve bij zichzelf'), stil en teruggetrokken zijn, problemen in de contactname (als het niet om typisch autisme gaat) en lijfelijke spanningen die niet medisch of fysiotherapeutisch behandeld moeten worden (dan in overleg met arts c.q. fysiotherapeut). De effecten van de behandeling zijn meestal pas op langere termijn merkbaar, al zijn er soms ook wel sneller veranderingen te constateren. Zo kan een kind rustiger worden, waardoor het meer gaat openstaan voor de omgeving. Het kan gerichter gaan spelen en communiceren. Contactname kan verbeteren, op de tenen lopen kan verminderen.

Ouders

Zoals reeds eerder vermeld, zijn ouders essentieel als het om therapie met kinderen gaat, zeker als het om emotioneel jonge kinderen gaat. Bevestiging is voor beide partijen vaak nodig, zowel voor de ouders als voor het kind. Door anders naar het eigen kind te gaan kijken, namelijk als een eigen persoontje met eigen wensen en mogelijkheden, en door eens rustig de ruimte te kunnen nemen om op een positieve manier contact met het eigen kind te maken wordt al zeer veel hersteld van de basis tot groei. Zo zijn een paar moeders een tijd lang alleen geweest tijdens de therapie-sessies om rustig met hun kind op schoot te kunnen zitten, iets wat thuis niet meer lukte.
Een jongen ging in de nabijheid van zijn moeder voor het eerst liggen duimen, waarna een enorme huilbui losbarstte, die waarschijnlijk al jaren vastgezeten had. Tijdens vele ziekenhuisopnames had hij zich altijd zo 'groot' gehouden. Nu kon hij eindelijk even 'klein' zijn.
Een moeder kon voor het eerst haar gevoelens uiten, die ze tijdens de geboorte van haar zoon had: "Hij is nooit echt uit me geboren, maar eruit getrokken. Toen leek het wel een piep-kuiken. Hij huilde helemaal niet zo van 'hier ben ik'. Het was eigenlijk een gevaarlijk kind, omdat hij zichzelf nooit liet horen." Ondanks alle warmte die moeder aan haar kind had geboden, bleef ze zich erg onzeker voelen, versterkt door negatieve reacties vanuit de omgeving. Nu kon ze in alle rust ervaren hoeveel positiefs ze haar kind te bieden had en hoeveel positiefs ze ook van hem terugkreeg. Na ruim een jaar therapie veranderde deze jongen van een angstig kind, dat anderen wat naliep, tot een jongen die zelf initiatieven durfde nemen en voor zichzelf ging opkomen, ook buiten de veilige thuissituatie.

Integratie

Voor mij geldt integratie op twee manieren. Zelf integreer ik de haptotherapie steeds meer binnen de andere therapievormen waarmee ik

HC archief
Wim Laumans

werk: speltherapie en hypnotherapie. De andere integratie is de maatschappelijke. Het laatste jaar probeer ik de haptotherapie ook wat meer naar buiten te brengen, door op nationaal en internationaal niveau mensen ermee in aanraking te brengen, door ze mee te laten kijken en ervaren, of door workshops. Ondanks veel aspecten die meer vorm moeten krijgen en vragen die nog beantwoord moeten worden, is voor mij de haptotherapie een zeer waardevolle behandelingsmogelijkheid voor zwakzinnige kinderen, overigens ook voor volwassenen, door de directheid en tastbaarheid, iets waar veel kinderen behoefte aan hebben.

Graag wil ik in contact komen met mensen die ook haptotherapie met geestelijk gehandicapten doen. (Adres en telefoonnummer zijn bekend bij de redactie.)

(advertentie)

Workshop Sensory Awareness

(zintuiglijk gewaarzijn)

Deze workshop o.l.v. Seymour Carier geeft je de gelegenheid te experimenteren met de zogenaamde "Vier waardigheden van de mens."
Het gaan, staan, zitten en liggen zoals dat beschreven is in het boek '*Bemin je zinnen*' van Charles Brooks

Data:	29 t/m 31 maart 1996
Introductieavond:	26 maart; 19.30 uur tot 22.00 uur
Plaats:	Centrum Jade, Adelaarstraat 3 te Utrecht
Info/folder:	Dieuwke Talma, tel. 030-2734563 en Jacky Luttik, tel: 030-2317085

HC archief
Wim Laumans

Psychomotorische therapie en haptonomie met kinderen

Margriet Willems

Margriet Willems heeft bewegingswetenschappen gestudeerd aan de VU te Amsterdam. Verder heeft ze de alfa-opleiding haptonomie in Doorn gevolgd en de haptotherapie opleiding te Berg en Dal•

Inleiding

In dit artikel beschrijf ik mijn werk als psychomotorisch therapeute op een Medisch Kleuterdagverblijf (MKD). Op het MKD worden jonge kinderen (1½-7 jaar), die vast dreigen te lopen in hun ontwikkeling, behandeld. Het is een vorm van dagbehandeling waar het gezin bij betrokken wordt. Ik begin met een beschrijving van mijn kennismaking met de haptonomie en de integratie hiervan binnen de psychomotorische therapie (PMT). Daarna komt de psychomotorische therapie met deze jonge kinderen aan de orde en de plaats van de PMT binnen het MKD. Ik beëindig dit artikel met een praktijkvoorbeeld.

Haptonomie

Nadat ik een aantal jaren gewerkt had als psychomotorisch therapeute met jonge kinderen en met mensen met een verstandelijke handicap had ik behoefte aan bijscholing en aan verdere ontwikkeling van mijn vak. Ik heb toen gekozen voor een opleiding haptonomie, omdat aanraken een belangrijke rol speelt in de PMT met name bij jonge kinderen. Tijdens mijn studie ben ik in aanraking gekomen met de haptonomie. Er is gedurende de opleiding bewegingswetenschappen weinig aandacht besteed aan het bewust omgaan met aanraken. In de loop van de vijf jaar dat ik met haptonomie bezig ben, heb ik de haptonomie geïntegreerd binnen mijn PMT. Voor mij is de scheiding tussen haptonomie en PMT niet te maken. Mede door de haptonomie-opleiding geef ik vorm aan de PMT zoals ik hieronder beschrijf. Mijn 'vak' is in de loop der jaren niet veranderd. Wel heeft de haptonomie richting gegeven aan het uitdiepen van dat wat ik doe en ben ik mij bewuster van mijn

HC archief
Wim Laumans

handelen. Binnen de PMT hoop ik dat een kind kan (leren) ervaren: – ik mag er zijn zoals ik ben –. Gedurende mijn scholing in de haptonomie is het mij steeds duidelijker geworden dàt en hoe mijn eigen houding en met name mijn aanraking in mijn werk een rol speelt. Door zelf open te staan voor de ander geef ik ruimte aan het kind om te voorschijn te komen. Door er bewust van te zijn wat mijn eigen aandeel in de interactie is, kan ik duidelijker onderscheiden wat de mogelijkheden en beperkingen van het kind zijn. Bij jonge kinderen zijn de lichamelijke ervaringen die ze opdoen erg belangrijk. Veel kinderen die op een MKD terecht zijn gekomen, hebben een tekort gehad aan positieve lichamelijke ervaringen in de eerste levensjaren bijvoorbeeld ten gevolge van ziekenhuis-opnames, omdat de ouders hen wat dat betreft weinig te bieden hadden, of omdat de ouders geen raad wisten met het gedrag van het kind. Tijdens mijn therapie raak ik de kinderen aan terwijl ze bij mij op schoot zitten, op de mat liggen of tijdens de bewegingsspelletjes. Ik geef hulp en steun waar ze die nodig hebben en laat ze ervaren wat ze kunnen op eigen benen.

Psychomotorische therapie

In de PMT zijn het bewegen, spel en lichaamservaring het aangrijpingspunten van de behandeling. De algemene doelstelling van de PMT kan ik als volgt omschrijven:

- het kind begeleiden in het contact maken met zijn lijf, met zichzelf.
- het kind begeleiden in het ontdekken van de eigen (on-)mogelijkheden in de omgang met de omgeving (de ander, en materialen). Wat kan het? Waar liggen zijn of haar grenzen? Waaraan beleeft het kind plezier?

Mijn werkruimte is een kleuter-gymzaal waarin ik gebruik kan maken van allerlei klim- en klautermaterialen en van kleine speelmaterialen. Er zijn bovendien veel zachte blokken, matrassen, lappen en dekens voor handen. De hangmat wil ik nog met name noemen, omdat die veel mogelijkheden biedt. Met behulp van deze materialen kunnen we fantasie-verhalen uitspelen. Zo kan een klimtoren een piratenschip worden, maar ook een huis of een winkel. Als het kind er aan toe is werk ik tijdens zogenoemde 'lichaamsgerichte activiteiten' op een matras die op de grond ligt. De volgende 'spelletjes' kunnen dan aan bod komen:

- schootspelletjes, wiegen op schoot
- eigen lijf laten voelen door middel van materialen, bijvoorbeeld pittenzakjes op het lijf leggen, met bal over of langs het lijf rollen

HC archief
Wim Laumans

- omhullen met lappen en het kind aanraken via de lappen
- 'slappe pop' of 'stijve pop' spelen (verschil spanning/ontspanning ervaren)
- direct aanraken van het hele lichaam of lichaamsdelen en zo contact maken. Wij noemen dat eenvoudigweg 'wrijven'.

Terwijl het kind en ik bezig zijn ondersteun ik met woorden wat we doen en wat we beleven. Dat doe ik om de kinderen zich bewust te laten worden van datgene wat ze voelen en ervaren in het contact, in het spel en in de omgang met materialen. De bank is hard, het kussen is zacht. Een harde bal klinkt anders dan een zachte bal. Op het klimrek staan is spannend. Soms is het bedreigend om gevoelens direct te verwoorden. Een indirecte vraag of stelling kan dan positief werken, bijvoorbeeld 'sommige kinderen zijn bang zo hoog op het klimrek' of 'bestaan er van die boze moeders'. Ook vertel ik verhaaltjes waarin een probleem van het kind aan de orde komt in de vorm van een metafoor. Zo vertel ik 'het verhaal van beertje' aan kinderen die steeds over hun grens heen gaan. Beertje gaat iedere dag spelen in het bos. Op een dag raakt hij de weg naar huis kwijt. Hij zoekt en zoekt en wordt steeds banger. Al dan niet met hulp vindt beertje de weg naar zijn eigen veilige huisje bij papa en mama terug. Vaak raak ik het kind aan op de rug terwijl ik dit verhaal vertel. Soms herkennen ze zichzelf: ' dat beertje dat ben ik'. Ook vullen ze zelf delen van het verhaal in. Ik ga er vanuit dat de ervaringen die belangrijk zijn voor een kind hun weg wel zullen vinden en opgeslagen worden. Het verwoorden kan de ervaring bewust maken en versterken.

Psychomotorische therapie op het Medisch Kleuterdagverblijf

Alle kinderen op het MKD worden tijdens de eerste 3 à 4 maanden van hun opname geobserveerd door verschillende disciplines (groepsleiding, psycholoog, kinderarts, logopedist, fysiotherapeut en psychomotorisch therapeut). Van deze observaties komt een verslag in het dossier. Tijdens het PMT-onderzoek van een kind komen de volgende aspecten aan de orde: eigen keuze van het kind, klimbaantje, tikspel, spelen met een bal, passief bewegen, stoeien, op schoot zitten, liggen op mat. In het observatie-verslag beschrijf ik de reactie van het kind op de ruimte, op de materialen en op mij. Hoe verloopt het bewegingsspel? Neemt het kind initiatief? Hoe reageert het kind op aanraking tijdens de activiteiten en in rust? Ik eindig mijn observatieverslag met een advies met betrekking tot PMT. Mogelijke indicaties voor PMT zijn:

HC archief
Wim Laumans

- weinig zelfgevoel/zelfvertrouwen
- weinig besef van eigen (on-)mogelijkheden
- geremd in het bewegen, niet durven exploreren
- gespannenheid en ongericht bewegen
- angst voor (lichamelijk) contact
- geen vorm weten te geven aan contact
- plezier beleven aan bewegen (positieve indicatie)

De beslissing of een kind therapie krijgt valt tijdens de behandelbespreking. Daar worden alle gegevens van een kind in samenhang besproken en wordt het behandelplan op- of bijgesteld. Bij de jongste kinderen (tot drie jaar) en bij kinderen die zich nog erg onveilig voelen, wordt in eerste instantie gewerkt met adviezen aan de groepsleiding. Een kind dat in aanmerking komt voor PMT moet vaak nog enige tijd wachten voor de behandeling kan starten in verband met een wachtlijst. De meeste kinderen komen individueel voor therapie, soms in een klein groepje. Voor de aanvang van een therapie stel ik naar aanleiding van de beschikbare gegevens een behandelplan op. Hierin beschrijf ik de algemene doelstelling, de benaderingswijze (bijvoorbeeld losmakend of structurerend), de materialen en de activiteiten waarmee ik wil werken (activiteiten gericht op direct ervaren aan het lichaam of via spel en beweging). Na iedere sessie schrijf ik een verslag en stel zo nodig het behandelplan bij. Voor iedere behandelbespreking schrijf ik een therapieverslag. Dit is een vast evaluatiemoment. Een therapie wordt afgesloten wanneer:

- de doelstelling is bereikt
- er een ontwikkeling op gang gezet is, die met steun van de groep en thuis voldoende voortgezet kan worden
- het kind vertrekt van het MKD
- de therapie niet aanslaat.

De ouders komen zo mogelijk na een aantal weken een keer naar de therapie kijken. Dit is mogelijk in de zaal of achter het one-way-screen. Soms ook komen ze een aantal keren kijken of meedoen met een speciale doelstelling bijvoorbeeld inzicht krijgen in de problemen van het kind, andere kijk op het kind krijgen, samen leren spelen, ondersteunen in maken van lichamelijk contact met het kind.

HC archief
Wim Laumans

Een voorbeeld

Jan[7] is een stevige jongen van 4 jaar. Hij krijgt nu 6 maanden twee keer per week individueel PMT. Jan is op het MKD geplaatst vanwege hyperactief en ondernemend gedrag. Hij werd regelmatig driftig en had de neiging met alles te gooien. Op de peuterspeelzaal had hij gedragsproblemen, met name duwen en slaan van andere kinderen. Na een escalatie thuis, waar de pedagogische omstandigheden zwak waren, is hij op het MKD geplaatst. Beide ouders van Jan zijn in een instabiele en weinig liefdevolle situatie opgevoed en hebben traumatische ervaringen achter de rug. In de groep op het MKD is Jan een rusteloos, kwetsbaar en angstig kind. Hij is prikkelbaar en snel afgeleid. Hij vraag veel aandacht van de groepsleiding, soms positief, maar vaak ook negatief (met name door negatief gedrag ten opzichte van andere kinderen). Hij is gevoelig voor een positieve benadering en voor complimentjes, maar het heeft slechts korte tijd effect. De groepsleiding heeft niet het gevoel een vertrouwensrelatie met Jan op te bouwen. Met andere kinderen zoekt hij op een uitdagende manier contact. Hij vindt het moeilijk om aandacht te delen en voelt zich snel tekort gedaan. De driftreacties en gedragsproblemen worden gezien als een compensatie voor zijn onzekerheidsgevoelens. Verstandelijk functioneert Jan een half jaar boven het niveau van zijn leeftijd. De taalontwikkeling en de motorische ontwikkeling verlopen leeftijdsadequaat. Hij is handig in grof-motorische activiteiten en beleeft er veel plezier aan. Met motorische spelletjes is hij goed te boeien. De doelstellingen voor PMT zijn:

- opbouwen vertrouwensrelatie en vorm leren geven aan contact
- ondersteunen in beheersen en sturen van zijn impulsen
- versterken zelfvertrouwen en zelfgevoel.

De eerste sessie is het moeilijk de aandacht van Jan vast te houden. Hij wil op alle materialen tegelijk af, hij loopt weg uit de situatie en doet net iets anders dan het gevraagde. Hij is zeer inventief en regelmatig sta ik zuchtend aan de zijlijn. Hij kan uitdagen tot een 'pak-me-dan-spel' en als ik daarin verzeild raak trek ik aan het kortste eind. Het vraagt inventiviteit om uit de strijd te blijven en hem op een andere manier te boeien. Vaak lukt dit met eenvoudige middelen: het aanbieden van een bewegingsactiviteit verleidt hem om te gaan spelen of alleen al het vooruitzicht op een activiteit is boeiend genoeg. Het uitdagende en

---

7) *Ter bescherming van de privacy is de naam van deze jongen gefingeerd.*

HC archief
Wim Laumans

vluchtende gedrag wordt vrij snel minder. Hij raakt gewend aan de situatie en de structuur en accepteert mijn regels.
Ondertussen begeleid ik Jan door bij hem in de buurt te zijn op momenten waarin hij het moeilijk heeft; dat zijn bijvoorbeeld de overgangen van de ene naar de andere situatie.
Iedere sessie beginnen wij op een matras die op een vaste plek in de zaal ligt. Na een gesprekje starten wij met een lichaamsgerichte activiteit om Jan tot rust te brengen en zichzelf te laten ervaren. In eerste instantie werken we met pittenzakjes die ik op zijn lijf leg. Wanneer ik hem vraag om te voelen waar het zakje ligt, richt hij zich op om te kijken en wijst met zijn hand naar zijn knie. Hij is onrustig en gooit de zakjes in het rond. Na enige tijd echter kan hij met zijn ogen dicht voelen en vertellen waar een zakje ligt. Met deze zakjes bedek ik ook zijn armen, benen, rug en hoofd. Langzaamaan begint hij er lol in te krijgen en ervaart ook de rust die het hem geeft. Na een aantal sessies is het mogelijk om hem direct aan te raken. Zijn benen en onderrug voelen weinig gevuld, bijna week aan. Het schoudergebied is gespannen en gesloten. Ik heb niet echt contact met hem in de aanraking. Wat ik voel klopt met de gegevens: hij heeft weinig basis en moet erg zijn best doen zich staande te houden. Nadat ik verschillende manier van aanraken geprobeerd heb, merkt ik dat het Jan goed doet wanneer ik hem, als start van de sessie, even heel zijn lijf afklop. Het stevige kloppen brengt hem tot rust. Daarna kan hij van rustig wrijven genieten. Hij verwoordt dit ook met 'dat is fijn' en vraagt er naar. Na een aantal maanden is er steeds meer contact tijdens het aanraken, hij voelt minder gespannen en meer 'gevuld' aan. Zo nu en dan kan hij zich er even helemaal aan overgeven. In het algemeen echter blijft hij alert en gericht op zijn omgeving. Soms wil hij opeens opstaan om iets te pakken. Na het 'spelen' op de mat mag Jan één activiteit en materiaal uitkiezen. Het kiezen gaat steeds beter. Hij laat zich minder leiden door wat hij het eerste ziet, maar maakt bewust een keuze. Hij heeft plezier in het bewegen en is leergierig. Op deze manier is hij te binden en kan hij langer met activiteiten bezig zijn. Moeilijkheden gaat hij uit de weg en hij vraagt hulp die hij niet altijd nodig heeft. Door aan te geven hoe hij het zelf op kan lossen ervaart hij wat hij kan. Dit is een goede stimulans voor hem. Wanneer ik hem complimentjes geef en zijn vondsten bewonder geniet hij merkbaar. Ik ga in eerste instantie in op de ideeën en impulsen van Jan. Als het nodig is structureer ik ze, geef er doel of betekenis aan of breid ze uit. Was Jan gedurende de eerste periode van onze sessies het liefst alleen bezig, na een maand of drie is hij uit te lokken tot samenspel en begint hij te vragen of ik met hem mee wil doen. Er is steeds meer contact tijdens het

HC archief
Wim Laumans

spelen en we beleven er samen plezier aan. We sluiten iedere sessie af met de hangmat. In de hangmat was Jan aanvankelijk angstig. Hij durfde zich er niet aan over te geven en vond het moeilijk de controle uit handen te geven. Nu geniet hij van het schommelen en wil steeds hoger. Jan is een jongen met veel mogelijkheden, maar hij heeft duidelijke sturing nodig om zich te kunnen ontwikkelen. Het vraagt van mij, maar ook van anderen alertheid en presentie om met hem bezig te zijn. Ik moet duidelijk zijn en (mijn) grenzen aangeven. Door goed contact te houden voel ik aan wanneer hij dreigt te 'ontsporen'. Ik kan hem sturen en voorkomen dat hij zichzelf voorbij loopt door direct bij hem te zijn. Op dit moment is hij er nog niet aan toe dit geheel op eigen krachten te reguleren. Zijn ouders hebben een keer achter het screen naar de therapie gekeken. Het is de bedoeling dat vader een aantal keren mee gaat doen in de therapie om te ervaren hoe hij met Jan kan spelen. Voor de vakantie-periode komen er positieve berichten uit de groep. Jan komt rustiger en meer ontspannen terug van de therapie. In het algemeen is hij rustiger in de groep en heeft meer aandacht voor de activiteiten. Ook geeft de groepsleiding aan dat ze beter contact met hem hebben. De berichten uit de thuissituatie zijn positief. Mijn ervaring met dergelijke kinderen is dat een terugval naar oude 'patronen' helemaal niet uitgesloten is. Een vakantie-periode of bijvoorbeeld spanningen thuis kunnen daartoe aanleiding zijn. Daar houden wij op het MKD in het algemeen rekening mee. Een periode van therapie kan dan langer gaan duren. Voor Jan kan dat ook zo zijn.

HC archief
Wim Laumans

Meegaan op de stroom

Ingrid Ram

"Eigenlijk ben ik altijd geïnteresseerd geweest in de psychiatrie", zegt Anja de Bruijne. Voor mij gaat dat niet over mensen die gek zijn, maar over mensen die zeer begaafd zijn en vaak niet met deze wereld om kunnen gaan."

Anja de Bruijne volgde de laatste alfa haptonomie opleiding die nog door Frans Veldman Sr. werd gegeven. Na haar studie fysiotherapie en na gewerkt te hebben onder andere binnen de revalidatie, leek haar de opleiding tot psychiater te langdurig. Ook psychologie trok haar niet aan. Het werd uiteindelijk pedagogiek. Zij studeerde af aan de Universiteit van Amsterdam met de keuzevakken die zij belangrijk vond: opvoedingsondersteuning, directieve gezins- en relatietherapie en beeldcommunicatie. "Ik heb, overdrachtelijk gesproken, een grote kast met latjes tot mijn beschikking waaruit ik kan pakken wat ik nodig heb. De haptonomie vormt daar de rode draad in."

Anja de Bruijne werkt in Hilversum. Ze heeft daar een praktijk waar ze kinderen, hun ouders en andere volwassenen haptonomisch begeleidt. Aanvankelijk werkte ze met kinderen met stoornissen van het gezichtsvermogen; kinderen waar medisch vaak niets mee aan de hand is, maar die niet goed kunnen zien. Het bleek dat het kinderen waren die vaak in heel ingewikkelde gezinssituaties leefden. "Of ze nou wel of niet bijziend waren, kwam voor mij volledig op de achtergrond. Mijn interesse ging uit naar het hele kind en ik kwam steeds meer in contact met de ouders, waardoor ik met veel diepere oorzaken aan de gang kon. Ik werk eigenlijk van het fysieke, waarin ik dan veel aandacht geef aan de communicatie en het gevoelsmatige, tot en met de kinderpsychiatrie, want dat heeft mijn grootste belangstelling. Er zijn twee huisartsen die naar

HC archief
Wim Laumans

mij verwijzen en die begrijpen hoe ik werk. Ze noemen het een soort gezinstherapie met haptonomie."

Naast kinderen met stoornissen van het gezichtsvermogen kreeg Anja in de loop der tijd ook andere patiënten. Dit zijn bijvoorbeeld kinderen met motorische ontwikkelingsproblemen en ouders met opvoedingsvragen, die meestal een paar keer komen voor praktische adviezen. Momenteel bestaat de grootste groep kinderen die bij Anja komt uit hyperactieve kinderen.

"Ik ben dol op die groep, want ik word zo ontzettend wakker van die kinderen. Ik voel mijn eigen kracht en vuur en mijn hersens gaan ontzettend snel werken om ze vóór te zijn. Deze kinderen hebben vaak een sterke wil; ze weten heel goed wat ze leuk vinden en hebben er een hekel aan om zich aan te passen en zich aan regels en grenzen te houden. Ook zijn er veel sociale problemen op school. Omdat ze niet begrepen worden, roepen ze vaak irritaties op. De problemen worden vaak met macht bestreden. Mij fascineren vooral de achterliggende patronen van de relaties in het gezin. De moeders vind ik vaak ziek, zwak en onbewust. Er is een disbalans tussen de ouders; de moeder heeft in het verleden niet geleerd waar haar zelfbewustzijn en kracht zitten en het kind reageert daarop. En de vaders – nou moet ik generaliseren, want ze komen vaak niet mee – vind ik vaak heel teruggetrokken en angstig."
Tegen deze achtergrond probeert Anja het hele gezin in therapie te nemen. Ze probeert ook om de vaders erbij te betrekken door bijvoorbeeld te zeggen dat ze hun kant van de zaak wel eens wil horen of dat ze hun informatie over het kind nodig heeft. Als het klikt dan zijn ze meer gemotiveerd om mee te komen naar de therapie. Vaak zijn de moeders echter het meest gemotiveerd. "Ik vind het zo schrijnend dat we nog steeds in een tijd leven waarin vrouwen moeten ontdekken dat ze iemand zijn en dat ze eigen kwaliteiten in huis hebben, maar ik herken dat van mezelf. Als ze vroeger over mij zeiden dat ik talenten had, keek ik altijd achter me of ze het over iemand anders hadden. Ik begreep het in mijn hoofd, maar ik voelde het niet. Deze vrouwen moeten zich ook zo voelen. Als ik ze steun, zijn ze daar over het algemeen heel blij mee, maar er komt ook veel angst boven, omdat er veel hindernissen te nemen zijn. Vooral als de relatie met de partner niet zo geweldig is. Ik begin er niet over, maar als ze er zelf over praten is het wel een stuk gemakkelijker."

HC archief
Wim Laumans

Hoe gaat zo'n begeleiding nu in z'n werk, hoe ga je ermee om, wat kom je tegen? Na even denken komt Anja met een voorbeeld. Het betreft een meisje dat nog niet zolang in begeleiding is en met wie ze "ondertussen op een speelse manier bezig is om vertrouwen te winnen en contact te leggen." Af en toe zijn er gesprekken met de ouders over hoe ze met het meisje omgaan.

Het is een meisje van elf jaar dat heel intelligent is en buitengewoon fantasierijk. Ze is het tweede kind in het gezin, 15 jaar later geboren dan haar zusje. De moeder heeft voor de geboorte van deze dochter vijf miskramen gehad. Het oudste kind is al uit huis en heeft eetstoornissen. Eigenlijk is ze enig kind thuis. Ze heeft problemen met slapen, veel nachtmerries, problemen met eten, storend gedrag in de communicatie en ze wil vliegen. Op school heeft ze alleen problemen met rekenen[8] en gedrag, verder kan ze goed meekomen. Uit gesprekken met de ouders bleek dat het meisje de situatie thuis domineert en dat de moeder zich volledig naar haar richt. Het kind krijgt geen structuur of leiding en als ze leiding krijgt is het moraliserend of theoretiserend. Dus sluit ze zich daar onmiddellijk voor af.

Anja: "Toen ze de eerste keer kwam, liep ze aan de hand van haar moeder en viel bijna om. Ik zag haar echt zo omvallen, ook omdat haar moeder niet op haar eigen benen stond. Het meisje is elf jaar, maar ze weet niet hoe ze elf moet zijn. Dat is geen onwil, ze weet het echt niet. Ze heeft geen voelende basis, geen bodem.
Ik heb een grote bal in mijn kamer waar ik kinderen op laat zitten onder andere om te helpen om meer gevoel in hun bodem te krijgen. De kinderen roepen 'oh' en 'ah' en of het wordt hun grootste vriend of ze zijn er bang voor. Dit meisje vond hem prachtig, maar het heeft heel lang geduurd voordat ze erop wilde zitten."

"Soms pakt ze de zuigfles uit de kast en reist door de tijd. 'Ja ik ben nu één jaar en nu ben ik nul' en dan gaat ze op het bed liggen met de zuigfles, spartelend met armen en benen. Per jaar doet ze zoals een kind op die leeftijd is. Dan zegt de moeder: 'volgens mij speel je nu toneel' waarop zij zegt: 'dat weet ik best, maar ik ben nu zes en ik ben helemaal zes en laat mij nou even zes zijn.' Dan zeg ik: 'ja maar dadelijk wil ik

---

8) *Françoise Dolto, een alternatieve psychoanalytica uit Frankrijk, heeft veel geschreven over kinderen. Zij zegt ondermeer dat kinderen die niet kunnen rekenen ouders hebben waarop je niet kunt rekenen.*

HC archief
Wim Laumans

weer even dat je elf bent, want ik wil verder met jou op die grote bal.' We noemen het ook reizen door de tijd. Ze kiest zelf hoe oud ze wil zijn en daarna gaan we weer terug naar het heden."

"Dit meisje is snel afleidbaar, ze domineert heel erg en barst van de energie, maar signalen van andere kinderen of volwassenen, gevoelssituaties kan ze niet inschatten. Daar heeft ze geen gevoel voor. Ze stoot daarmee ook mensen af. Maar als een kind haar aftroeft – je zou denken dat ze heel assertief is – is ze volkomen hulpeloos. Ze is ook snel gekrenkt. Ze heeft weinig zelfkennis en is daar niet op een goede manier mee geconfronteerd. Een keer, toen ze op de bal zat – bij sommige kinderen laat ik dat ook echt gebeuren – is ze van de bal, van 1 meter hoog, afgevallen. Ik bleef er heel rustig bij zitten, maar zij was zó gekrenkt. Ze riep: 'Waarom hebben jullie mij niet opgevangen?' Waarop ik vroeg: 'Hoe komt het dat jij jezelf niet hebt opgevangen?' Ze werd zo van haar hemelse gebieden op de aarde gesmakt, terwijl ze niet naar de aarde terug wilde. Dat is ook haar probleem. Haar moeder begon te lachen en dat vond ze heel erg. Ik heb gezegd: 'Ik lach niet, jouw moeder wel en dat kan ik me ook voorstellen, want het is ook lachwekkend om te zien. Maar ik vind wat er nu gebeurt te serieus om te lachen'."

"Ze komt ook wel eens met haar vader, waar ze eigenlijk heel kwaad op is, maar wat ze mijns inziens niet mag uiten. Hij slaat bijvoorbeeld op haar handen als ze piano speelt. Het gaat me aan mijn hart als ik dat hoor. Haar moeder vindt het ook vreselijk, maar weet niet hoe ze haar man daarop moet aanspreken."

"Haar moeder is heel bezorgd over haar gedrag. Ze vertelde me dat haar dochter in de tuin zit in een jurk maar zonder onderbroek aan. Ze zit dan gewoon met haar benen wijd, ook als er mensen in de buurt zijn. Haar moeder voelt zich daar heel ongelukkig over. Dat meisje heeft geen gevoel in haar bodem, die is daar nooit bevestigd. En wat mij fascineert is dat die moeder incest heeft meegemaakt. Die moeder is intelligent op een rationele manier. Het bodemgebied en de lichamelijkheidsbeleving van de moeder zijn beschadigd. Ze is ook bang om te aarden en om balans te houden. Voelen doet ze als ze wordt aangeraakt en dat vertaalt ze vervolgens heel rationeel. Uit gesprekken bleek dat ze zich altijd in een fantasiewereld heeft kunnen terugtrekken en zich daardoor goed kon handhaven. Volgens mij heeft ze ook goed zicht op wat er thuis speelt en heeft er zinnige vragen over. Maar ik ben nog niet zover

HC archief
Wim Laumans

dat ik kan vragen of ze parallellen ziet in het gedrag van haar dochter en haarzelf."

"Ik heb haar moeder apart in begeleiding en haar vader wil ik er ook bij betrekken. Hij zei: 'Als je mij hier krijgt, zal dat je nog tegenvallen' en onderwijl flitsten zijn ogen. Ik kan heel goed met hem opschieten, maar ik moet nog zien dat hij uit zijn tent komt."

"Bij deze moeder-dochter relatie spelen diepe stoornissen in de hechtings- en scheidingsprocessen. Het kind hongert naar stevigheid en duidelijkheid in de aanpak. Ik voel heel veel genegenheid voor dit kind. Het is een ontzettend lief kind en ze weet echt niet hoe ze elf moet zijn. Ik werk heel intuïtief met haar. Nu ze bij mij in behandeling is, slaapt ze ook weer goed. Haar moeder nu eindelijk ook, omdat ze zich gesteund voelt, denk ik."

Al werkend en observerend verzamelt Anja de Bruijne een heleboel informatie en met die informatie in haar achterhoofd gaat ze op zoek naar de problemen en hoe ze die het beste kan aanpakken. Ze is praktisch ingesteld. Ze vertelt dat ze in haar ruimte een heleboel speelgoed heeft liggen: babyspeeltjes, muziekspeeltjes, autootjes, blokken, spelletjes en allerlei balansmaterialen zoals oefentollen, balansbord en ballen van allerlei materialen en maten. Ze kijkt waar kinderen op afgaan of wat ze aanspreekt. Met dat materiaal gaat ze vervolgens aan de slag. "Hyperactieve kinderen zijn vaak gek op touw en elastiek," vertelt ze. "Ze knopen alles aan elkaar vast, het is net of ze hun wereld daarmee hecht maken." Anja laat een kind wel eens draadjes door de hele kamer spannen zodat het een groot web wordt. Vervolgens mag het kind daar dan doorheen kruipen, zonder de draden aan te raken. Soms hangt ze er belletjes aan die bij het kruipen niet mogen worden geraakt. Op deze manier leren hyperactieve kinderen zich te concentreren en zich te bewegen en oriënteren in de ruimte. Ook krijgen ze meer gevoel voor waar hun lichaam zich bevindt ten opzichte van dingen en hoe hun lichaam zich beweegt. "Het gedrag dam je in door er structuur in aan te brengen. En ze vinden het allemaal even leuk." Als er problemen op school zijn doet ze bijvoorbeeld spelletjes met uitgeknipte letters of cijfers. Springend op de skippiebal drieletterwoorden verzinnen, of rijdend op de rola optel- en aftreksommen maken. Al naar gelang het kind het aan kan, maakt ze het moeilijker door bijvoorbeeld poortjes te maken waar ze onderdoor moeten. Soms komen kinderen ook zelf met allerlei ideeën. Door er lijfelijk mee bezig te zijn, laat ze het kind zijn

HC archief
Wim Laumans

energie op een constructieve manier gebruiken. Op allerlei manieren probeert ze de kinderen uit te nodigen om naar buiten te komen, zichzelf uit te drukken en hun energie op een genuanceerde manier te gebruiken en "dan weer gekoppeld aan die basis en de benen, gericht om op de aarde te komen. Daar hebben ze een hekel aan want dat is eng."

Om kinderen meer gevoel in hun bodem te laten krijgen raakt ze de bodem niet letterlijk aan maar laat een kind daar wel indirect mee in contact komen. Het meisje van elf jaar, uit het eerder genoemde voorbeeld, kwam een keer met haar vader langs. Anja vroeg of ze met haar vader een plekje wilde zoeken op een stoel. Of hij bij haar op schoot of zij bij hem. Anja: "Haar vader bij haar op schoot vond ze geen goed idee, dus dan andersom. Volgens de vader zit het meisje wel vaker bij hem op schoot, maar toen ze het tijdens de behandeling deed vroeg ze hem: 'kan je me wel dragen?' Veel vertrouwen had ze hier dus niet in. Ik zei dat ze het maar moest proberen. Op de vraag of ze nou goed bij hem zat en of ze niet te zwaar was zei de vader: 'Ze wordt helemaal licht.' De vader verzachtte helemaal in zijn gezicht."

Heeft Anja een behandelplan en hoe gaat dat in zijn werk, vroegen we ons af.
"De eerste keer komen de ouder(s) met het kind voor een kennismakingsgesprek waarin de problemen worden geïnventariseerd. Ik vertel over hoe ik aan het werk wil gaan. Ik vertel de ouder(s) ook dat ik ze bij de behandeling wil betrekken. Na vijf keer heb ik weer een gesprek met de ouder(s) waarin ik onder andere vertel wat mij is opgevallen. Ook vraag ik het kind naar zijn of haar bevindingen. De ouders vertellen over wat zij van de behandelingen vinden en of ze resultaten bemerken. Gezamenlijk wordt er dan bekeken of en waaraan verder wordt gewerkt. Dat plan kan altijd bijgesteld worden door de ouders, het kind of door mijzelf."

Soms vindt Anja dat het voor het kind of de ouders goed is om het een tijdje zonder begeleiding te doen. Ze bereidt dat voor door met het kind en passant te praten in de trant van "die oefeningetjes die wij nu hier doen, kan je ook met pappa en mamma thuis doen. Dan hoef je niet langer hier te komen en kan je lekker buiten spelen of andere leuke dingen doen. Ik zaai alvast een zaadje en daar komt vast wel een plantje uit." Natuurlijk kunnen de ouders altijd weer terug komen als er nieuwe vragen rijzen.

HC archief
Wim Laumans

Over de consultatiebureau's en andere opvoedingsondersteunende instellingen is Anja niet zo te spreken. Ze vindt dat er vooral rationeel gepraat wordt. Het lichamelijk aspect en het contact met het kind, wat zij nou juist zo belangrijk vindt, wordt er meestal niet in betrokken. Anja: "Er zijn ouder- en kindcursussen waar ze tegen moeders met hyperactieve kinderen zeggen: 'kom we gaan videohometraining doen, u moet spelen met het kind en zich gaan inleven in de belevingswereld van het kind.' Dat zijn soms vrouwen die zich altijd al in ouders en in partners hebben ingeleefd en daarbij zichzelf hebben ingeleverd. Hun eigen kracht en eigenwaarde is nooit aan bod geweest. Ze zijn daarmee al in gevecht en moeten zich dan weer gaan inleven. Het is heel anders of je praat over effectiviteit en affectiviteit met je kinderen of dat je het ze laat voelen. "

Soms gebeuren er wonderlijke dingen waarvan Anja ook niet precies weet hoe dat nu komt. Een intrigerend voorbeeld. Het gaat over een ouderpaar dat met hun dochter bij Anja kwam.

"Ik ging met dat meisje aan het werk en haar vader had ik gevraagd op een skippiebal te gaan zitten. Terwijl ik met dat meisje met een andere bal bezig was, gingen de ouders zitten zoenen. Ik dacht hè? Maar ik heb geleerd dit te laten gebeuren. Gek genoeg worden vaders tijdens de behandeling wel vaker soezerig en zitten soms half te slapen. Het lijkt of ze zich zo veilig voelen dat ze moe worden. Op een gegeven moment ontstond er, na dat zoenen, een enorme bel van spanning in de kamer. Plotseling geeft dat kind een enorme knal tegen de bal. Ik dacht dat ik in mijn basis stond, maar ik ging toch door mijn knieën. Ik zeg tegen dat kind: 'dat gaat lekker, doe dat nog maar eens.' En er bleef maar spanning in de kamer hangen. Intussen was de behandeltijd bijna om en ik ging bij de ouders zitten. De moeder vraagt: 'Anja wil jij misschien nog wat vragen?' Ik zeg: 'nee, heb jij nog iets te vragen?' De moeder gaf een ontkennend antwoord, waarop ik zeg: 'laten we dan wat er vandaag gebeurd is maar mee naar huis nemen.' Ze gingen met grote vraagtekens op hun hoofd de deur uit en ik bleef ook met vraagtekens zitten."

"Een maand later komt de moeder weer langs met het verhaal dat er verschrikkelijk veel gebeurd is. Ja, ze had tegen haar partner gezegd waar het op stond. Ze pikte het niet meer dat ze er alleen voor stond met de kinderen. Ze vond dat er meer betrokkenheid van zijn kant nodig was. En opeens voelde ik zo van onderuit mijn bodem tot aan mijn hart een heel diep contact met die vrouw en het was duidelijk dat zij

HC archief
Wim Laumans

dat ook voelde. We begonnen allebei vreselijk te lachen. 'Goed gevoel hé,' zei ik, 'zullen we nu vanuit dat gevoel met jouw dochter aan de gang gaan?' Haar dochter was al die tijd op de bal bezig geweest. Ik zei tegen die moeder dat ze dezelfde oefening die ik altijd met haar dochter deed nu vanuit dit goede gevoel met haar dochter zou kunnen doen. Ze ging eerst op de grond bij haar dochter naast de bal zitten. Ik zei: 'nee, nu maak je je te klein voor haar, het is beter dat je op gelijke hoogte met haar zit; ze heeft je leiding nodig.' Nou dat anders zo drukke en contactvermijdende kind zat er als een bedremmeld lammetje bij."

Zo werkt Anja de Bruijne door in de ruimte aanwezig te zijn en te reageren op wat er gebeurt. Ze grijpt niet direct in en dan kan het gebeuren dat er allerlei dingen "gaan lopen als een kettingreactie. Soms weet ik niet wat ik gedaan heb, maar ik heb niet het gevoel dat ik het alleen doe; volgens mij speelt er zich op allerlei subtielere lagen van alles af; ik voel me altijd erg geholpen door onzichtbare krachten."

Anja heeft ook geleerd om juist in te gaan op angsten die er zijn of bewegingen die ineens ontstaan. Daarom zijn gesprekken met de ouders zo belangrijk. Waarom is de moeder van het meisje dat graag wil vliegen daar zo bang voor? De angst van de moeder maakt dat het kind dit juist gaat opzoeken. Het is belangrijk dat de moeder haar angst onderzoekt. Als ze zich ertegen verzet, roept ze die behoefte in haar kind op. Alles wat afgeremd wordt gaat aan de deur rammelen als een soort monster dat erin wil, zegt Anja.

Vanuit haar eigen ontwikkelingsproces kent Anja ook de 'monsters die aan de deur rammmelen.' Door er mee in gesprek te komen heeft ze heel veel geleerd over zichzelf. De plaats die de haptonomie voor haar inneemt beschrijft ze als volgt: "Haptonomie is een benaderingswijze," zegt ze met Frans Veldman "en we zijn allemaal aan het naderen waar het om gaat. Het is het 'Zijn' waar het om gaat, daar probeer ik contact mee te houden."
Binnen de haptonomie heeft Anja een heel eigen en eenzame weg gevolgd en heeft inmiddels haar eigen benaderingswijze gevonden. Anja: "Ik heb mij door bepaalde mensen in de wereld van de haptonomie erg onbegrepen en daardoor ongelukkig gevoeld. Zij representeerden voor mij de krachten, aspecten die zwak in mij ontwikkeld waren. Ze hielden mij een spiegel, mijn schaduw voor, aspecten waar ik zelf nog geen ervaring mee en geen inzicht in had. Ik kan ook zeggen dat ik als het ware door lagen karma heen moest worstelen. Deze hindernissen die ik aan-

HC archief
Wim Laumans

vankelijk als onrechtvaardige tegenwerking ervoer, hebben een eigen rechtvaardigheid in zichzelf. De werkelijkheid heeft, zoals de vayrajana-leer van het boeddhisme zegt, een meedogenloos mededogen in zichzelf. Daarom zie ik nu dat ik op mijn weg de tegenslagen heb gehad die ik nodig had om te groeien. Er zat al een kern in mij die goed was, maar die kern kon zich niet in volle omvang in mijn bestaan manifesteren. Nu wel en het zet zich nu alleen nog maar op een positieve manier voort."

"De haptonomie doet vanuit het wezenlijke een appèl op het wezenlijke in ieder mens. Het is een zachte kracht die tegelijkertijd hard is als diamant. In die zin is het het beste wat er is en waar we mee kunnen werken."

Anja is dan ook van mening dat haptonomie voor iedereen iets anders betekent. Iedereen kan alleen zijn eigen spoor ontdekken door in zijn eigen spiegel te durven kijken.

Advertentiemogelijkheden in Haptonomisch Contact

- hele pagina: 10,6 cm breed en 16 cm hoog; kosten: *f* 120,-
- halve pagina: 10,6 cm breed en 8 cm hoog; kosten: *f* 85,-

Bovenstaande prijzen zijn de plaatsingskosten en gelden voor **kant en klare, op het goede formaat gezette** advertenties (excl. 18,5% BTW). Het kan ook zijn dat u alleen tekst hebt en een tekening en/of logo, dan kan de advertentie door ons worden gezet en betaalt u daarvoor *f* 50,- zetkosten. (Deze prijs geldt voor eenvoudig zetwerk.)

De redactie behoudt zich het recht voor advertenties te weigeren.

Meer informatie omtrent advertenties is te verkrijgen bij:
Ingrid Ram, Jacob Catsstraat 40, 1215 EZ Hilversum tel.:035-6234355

HC archief
Wim Laumans

Liefde

Ach, zei ze,
ik merk wel dat ik niet meer lach
en zing zoals de buurvrouw
bij de afwas of zomaar,
op de dag, omdat er iets
te lachen of te zingen valt,
maar of dat erg is...

soms, als ik zomaar zit,
dan springen mij de tranen in de ogen,
maar niemand die dat ziet

en als ik dan mijn buurvrouw hoor
die pas is komen wonen bij haar man,
dan zing ik zachtjes met haar mee,
schiet zomaar in de lach
en kook en eet voor twee...

Mia van Luttervelt

HC archief
Wim Laumans

Tippe, tippe, tappe, tappe ... Logopedie met gevoel

Nel Bartlema en Ingrid Ram

De combinatie van logopedie en haptonomie komt niet vaak voor. Via de Academie te Doorn, waar op dat moment een cursus 'Haptonomie en kinderen' werd gegeven, kwamen we in contact met Dick van Peer, deelnemer aan de cursus. Hij wilde wel geïnterviewd worden. Hier volgt het verhaal van iemand die geen eigen praktijk heeft maar binnen het schoolsysteem op een heel eigen manier met haptonomie werkt.

Dick van Peer werkt sinds 1983 als logopedist op een school voor Zeer Moeilijk Opvoedbare Kinderen (ZMOK) te Zwolle. Het is een grote school waar ongeveer 250 leerlingen (6-20 jaar) onderwijs volgen op een manier die zoveel mogelijk aansluit bij ieders individuele niveau. De leerlingen hebben dusdanige problemen dat een regulier onderwijsprogramma (tijdelijk) niet passend is in hun ontwikkeling. Hun problemen zijn sociaal-emotioneel en ook relationeel van aard. De oorzaken hiervan zijn divers.
Een van de doelstellingen van de ZMOK-school is kinderen op den duur weer te kunnen laten instromen naar het reguliere onderwijs. Dit lukt bij het ene kind wel, bij het andere kind niet. Een aantal gangbare diploma's voor middelbare scholieren kan ook aan deze school behaald worden.

Na enkele jaren op de ZMOK-school te hebben gewerkt, kreeg Dick het onbevredigende gevoel van niet aan de kern van het probleem te komen en te oppervlakkig bezig te zijn. "Terwijl de kinderen in behoorlijke problemen zaten, was ik bezig met het verbeteren van hun slissen. Ik vond het niet zo vreemd dat die kinderen het niet erg vonden dat ze niet alles netjes uitspraken, ze hadden andere dingen aan hun hoofd. Als er thuis al niet naar je geluisterd wordt, waarom zou je dan moeite doen om duidelijk te spreken? Dat soort vragen hielden me bezig. Oe-

HC archief
Wim Laumans

feningetjes als 'tippe-tippe-tippe-tappe-tappe-tappe' hebben dan totaal geen zin."
Deze onvrede bracht hem op het idee om een opleiding haptonomie te gaan doen.
Dick leerde de haptonomie kennen tijdens zijn opleiding logopedie waar een docent hem haptonomisch begeleidde. "In mijn opleiding tot logopedist moest ik leren om laag te ademen. Adembewegingen zijn in dat vak heel belangrijk; je moet ze kunnen uitvoeren en voordoen aan leerlingen. Zelfs na allerlei trainingen en oefeningen lukte het me niet. Toen heeft die docent mij een aantal haptonomische fenomenen laten voelen. Met name het derde deel van het drieluik maakte dat ik merkbaar ruimte kreeg. Mijn buik bleek een ruimte die bestendig was en diep ademen is voor mij nu heel vanzelfsprekend; het was eigenlijk in een keer of vier voor elkaar."

Met medewerking van de schoolleiding begon hij in 1988 aan de alfa-opleiding haptonomie in Doorn. Dick: "Ik moest wel wennen aan het aanraken. Normaal gesproken zít je als logopedist veel en is aanraken niet vanzelfsprekend. Gelukkig was er een oefengroep tijdens de opleiding waaraan ik meedeed. Na de opleiding ben ik niet onmiddellijk begonnen met de kinderen omdat ik eerst nog meer wilde 'oefenen'."
Oefenen deed Dick met verschillende collega's op school, waardoor hij tevens meer bekendheid aan de haptonomie gaf. Omdat zijn collega's nu zelf een aantal fenomenen uit de haptonomie hadden ervaren, ontstonden er vanzelf vragen over de kinderen: 'volgens mij zit die ... niet lekker in zijn vel, Dick, wil jij hem eens bekijken?'

Op deze manier voelde Dick zich gesteund door zijn collega's en begon hij langzamerhand haptonomisch te werken met kinderen die stotterden, of heel duidelijk last van spanningen hadden. In het begin kwamen die kinderen allemaal op een logopedische verwijzing, maar de laatste jaren begint dat wat te veranderen.
Dick: "Ik word ook wat makkelijker, ik durf meer en kleed het ook anders in. Overigens speel ik wel op zeker. Ik wil altijd de toestemming hebben van de ouders, de leerkracht, de adjunctdirecteur van een bepaalde afdeling en de directeur. Als er begeleiding is vanuit de hoek van de psycholoog wil ik daar ook steun van hebben. Dat heeft onder andere te maken met de contacten tussen ouders en school die niet zo vanzelfsprekend zijn. Jaren geleden gingen we gewoon met kinderen aan de slag, logopedisten maar ook collega's van andere vakgebieden, en stelden de ouders alleen op de hoogte. Maar daarin is, in ieder geval wat mij betreft, de laatste tijd heel erg veel aan het veranderen."

HC archief
Wim Laumans

Een belangrijke drijfveer voor Dick is dat hij graag wat wil betekenen voor de kinderen. Dat komt hem wel eens op ernstige teleurstellingen te staan, maar maakt aan de andere kant het werk ook bevredigend. Dick vertelt bijvoorbeeld dat hij eens ruzie heeft gehad met een leerling, waarna de leerling thuis een heel verhaal heeft opgehangen wat niet klopte en er zelfs gedreigd werd met de politie. In een openhartig gesprek met de leerling, zijn moeder en Dick werd duidelijk dat het hele verhaal was opgeblazen.
Dick: "Dat was voor mij een geweldige teleurstelling want ik maak me druk voor zo'n jongen, en dan op zo'n manier gepakt worden! Sindsdien komt de jongen voor haptonomie bij mij. Maar niet alleen; zijn moeder is er altijd bij. Als zijn moeder er niet bij kan zijn, gaat de begeleiding niet door."

"Vervelende dingen moeten we op deze school nooit ongemoeid laten, wat dat betreft is het wel een beetje een macho-cultuur," legt Dick uit. "Een apenrots-cultuur: eerst uitvechten en dan pas kunnen we verder. Het aantal gebroken ruiten bij ons op school is opvallend laag, er sneuvelt heel weinig. Het is keihard, maar het moet duidelijk zijn wie er de baas is."

Voor de duidelijkheid over haptonomie en wat Dick doet heeft hij 'twee brieven' geschreven. "Eén gaat over wat ik met haptonomie wil. Daarin leg ik wat uit hoe het werkt, dat het met gevoel te maken heeft, met bewegen en met ademhalen. Een beetje theoretisch dus. De andere brief geeft een idee over hoe het praktische gedeelte er uit kan zien. Ik heb in de loop van de tijd gemerkt dat ouders een schrikbeeld voor ogen hebben: hun kind ligt in zijn of haar onderbroek op de bank en ik raak hem of haar aan. Maar zo werk ik niet. Met een dergelijke brief schep ik meteen duidelijkheid over wat er in principe gebeurt. Ouders hoeven dan niet vreemd op te kijken als hun zoon of dochter thuis komt met: 'ik moest me uitkleden.' Daarover wil ik bij voorbaat helderheid verschaffen. Maar wanneer ouders daar moeite mee hebben en op grond van die informatie geen toestemming geven, dring ik niet verder aan."

Indicaties voor logopedie hebben altijd te maken met spraak, taal, stem en communiceren. Indicaties voor haptonomie zijn niet eenduidig, soms lopen dingen ook door elkaar. Het kan zijn dat Dick na een lange reeks van logopedische begeleiding een overstap maakt naar meer specifiek haptonomische begeleiding. Maar er komen ook wel rechtstreeks kinderen voor haptonomische begeleiding. Hij houdt eraan vast logo-

HC archief
Wim Laumans

pedie en haptonomie, als het om de praktisch gang van zaken gaat, strikt te scheiden.
Per week krijgt Dick ongeveer zestig kinderen. Daarvan ziet hij er ongeveer tien voor haptonomische begeleiding.
Zijn werk speelt zich af in zijn werkkamer op school. Voor de haptonomische begeleiding heeft hij een opklapbare behandelbank.
Dick: "De tafel is voor mij toch de basis. 'Kleed je maar uit en ga maar liggen' is niet altijd de beste start. Gaandeweg komen er andere dingen bij. Ik heb een aantal voel-dingen op school liggen: verschillende plankjes met schuurpapier en allerlei vormen van plastic, metaal, hout en kurk. Het gaat er om geblinddoekt bepaalde vormen of bepaalde materialen bij elkaar te zoeken. Zo maken we een opbouw van het ene, meer oppervlakkig voelen naar het andere, meer emotionele voelen op de bank. In het begin is dat voor sommige kinderen wel een beetje eng. Als ik zie dat een kind er steeds beter mee om leert gaan en steeds meer vertrouwd raakt met aanraken en daardoor wat makkelijker omgaat met de omgeving, vind ik dat heel mooi."

Soms komt een kind voor logopedie en merkt Dick dat er ook andere problemen zijn die hij beter met haptonomie zou kunnen behandelen.
Dick: "Ik heb een jongen die komt vanwege zijn stemproblemen. Die stemproblemen zijn eigenlijk over, maar hij heeft nog een heleboel andere problemen. In overleg met zijn moeder zijn we gestart met haptonomie. Aanvankelijk zat hij erg strak in zijn vel en was wantrouwend. Daarom begon ik niet ogenblikkelijk met haptonomie. Met behulp van mijn logopedische invalshoek hebben we een vertrouwensbasis opgebouwd. Dat was voor mij voldoende om te zeggen: we kunnen die overstap naar haptonomie eens proberen te maken. In eerste instantie wilde hij het wel omdat zijn moeder hem een mooi trainingspak beloofd had. Maar dit jaar kwam hij bij me en vertelde dat hij bij zijn moeder weg is. Over dat trainingspak heb ik hem niet meer gehoord. Tegenwoordig komt hij uit zichzelf terwijl ik hem daarvoor altijd moest ophalen. Op de bank gaan liggen en uitkleden is geen probleem meer. In dat soort dingen zit een stukje groei. Mijn doelstelling voor deze jongen had ik aanvankelijk niet zo helder: hem leren om zo met zijn gevoel om te gaan dat hij wat soepeler met zijn omgeving omgaat. Maar ja wanneer is dat doel bereikt? "

Bij logopedie werkt Dick met een behandelplan, maar volgens hem werkt dat bij haptonomie niet zo. Hij weet wel waar hij met een kind aan wil werken, maar weet niet bij voorbaat of hij stopt als dat doel bereikt is. Wanneer hij stopt, hangt mede af van het gegeven dat kinderen plotseling overgeplaatst kunnen worden naar een andere school of in-

HC archief
Wim Laumans

stituut. Dan kan het voorkomen dat hij met een leerling nog niet klaar was. Dick: "Dan houdt het gewoon op. Ik heb een leerling gehad waarmee ik wel 4 jaar logopedie had gedaan. Aan het einde van zijn tijd bij ons op school vroeg hij mij 'meneer zou u dàt met mij willen doen?' 'Dat' was haptonomie, daar had hij wel eens over gehoord en daar wilde hij wel eens wat meer van weten. In vijf keer hebben we toen heel veel bereikt, dat ging geweldig snel. Hij is van school af gegaan en nu woont hij in Gouda...jammer."

Dick wordt tijdig op de hoogte gesteld wanneer een kind van school af gaat, zodat hij nog wat tijd heeft om de relatie af te bouwen. Hij vraagt de kinderen waarmee hij ze nog kan helpen in de laatste sessies. Daarmee werken ze dan samen naar een afsluiting toe. Het heeft Dick wel moeite gekost om dergelijke contacten te beëindigen. "Loslaten heb ik echt moeten leren. Ik ging teveel uit van bepaalde verwachtingen waardoor ik soms te lang doorging met een kind. Ik heb in een bepaalde periode een jongen bij me gehad die iedere donderdagmiddag een half uur kwam en daarna speelde ik helemaal niets meer klaar. Die jongen haalde me helemaal leeg. Natuurlijk had ik er ook mijn aandeel in, maar toen ik eenmaal een verband ontdekte tussen die jongen en mijn leeggezogen gevoel heb ik er een punt achter gezet. Ik kon die jongen met mijn mogelijkheden op dat moment niet ondersteunen. Ook heb ik moeten leren gevoelens bij de kinderen zelf te laten: als een kind verdrietig wordt door mijn aanraking, dan word ik daar- door geraakt. Maar als het kind weg is, is het niet goed als ik zelf verdrietig achterblijf. Het heeft lang geduurd voordat ik die gevoelens door me heen kon laten stromen zonder ze vast te zetten."

Dick heeft met de leerkrachten regelmatig contact over de leerlingen, maar dat vindt meestal plaats in de wandelgangen. Omdat het zoveel werk met zich meebrengt om daar meer structuur in aan te brengen, is men nog niet echt gemotiveerd om dat te veranderen, zeker omdat, het naar zijn zeggen, zo toch ook functioneert. Dick: "We praten bijvoorbeeld over verschillen in gedrag van een kind vóór en na dat het bij mij geweest is. Er was bijvoorbeeld een jongen, Hans[9)], die als hij bij mij van haptonomie vandaan kwam merkbaar rustiger was dan daarvoor. Dat viel de leerkracht op en daar spraken we elke keer over. Toevallig was er in die periode een onderwijs-stagiaire. We spraken af dat zij opschreef hoe de jongen zich gedroeg voor en na dat hij bij mij was geweest. Dat was leuk voor die stagiaire en ook voor mij. Op een gegeven

---

9) *Omwille van de privacy zijn alle namen van de genoemde leerlingen gefingeerd.*

HC archief
Wim Laumans

moment kwam er een kentering in de gehele gedragslijn van Hans. In het begin was hij de hele ochtend rustig en vertoonde geen 'acting-out'-gedrag; Je kon merken dat het effect had gehad. Naderhand werd hij heel bedreven in het naar buiten voelen en naar binnen voelen. Bij mij op tafel was hij binnen een minuut rustig, dat vond hij prettig. Als we ons contact beëindigden ging er een soort schakelaar om. Hij trok zijn kleren aan, liep weer wild te rennen en was de rust in één keer weer voorbij. Terwijl het contact in feite dieper was gegaan, was hij ook bedrevener geworden in het afsluiten. Dus het effect op zijn gedrag in de klas, waarvoor het op den duur ook een beetje bedoeld was, was er niet meer. We hebben toen met elkaar overwogen te stoppen. Maar mijn ervaring in gedachten nemend dat deze kinderen verschrikkelijk veel tijd nodig hebben om bepaalde dingen te verwerken, ben ik toch maar door gegaan. Want elke keer diezelfde ervaring, was voor Hans vertrouwd. Hij had een heel labiele thuissituatie, daarom was hij zelf ook labiel. Dit vond hij prettig en al had het dan niet het effect wat je er graag van zou willen hebben, er was wel een stukje àffect. Daar hebben we toen voorrang aan gegeven. Hij is naar een andere school gegaan vanwege situaties die niet te maken hadden met school en niet met haptonomie. Als hij nu nog op onze school was geweest waren we waarschijnlijk nog wel doorgegaan."

Soms helpen kinderen elkaar bij Dick. Hij kreeg bijvoorbeeld een jongen, Luuk, vanwege stotteren, waarbij de normale methoden niet werkten. Dick is met de ouders gaan bellen of zij haptonomie een goed idee vonden. Zij vertelden hem dat hun zoon heel bang was voor aanraking, maar zeiden: "als je dat voor mekaar krijgt, het mag van ons."
Dick: "Luuk zat bij Hans in de klas. We hebben afgesproken dat Luuk een keer met Hans mee zou komen. Dat vond hij wat! Ik vond het belangrijk dat Luuk beter zijn omgeving kon voelen en daar zijn antennes voor uit leerde zetten. Vanwege de labiele thuissituatie van Hans had ik altijd een derde erbij om verhalen voor te zijn. In dit geval was het een stagiaire. We spraken af dat Luuk op de bank zou gaan liggen met zijn ogen dicht. De stagiaire en ik zouden hem aanraken, maar Hans ook. Dat vond hij een leuk spelletje. Hans vond het ook leuk. Hans heeft toen een hele hoop werk voor mij verzet door Luuk te laten merken wat leuk was en door daar heel vrij mee om te gaan, terwijl hij zelf in het begin ook zo angstig was! Als kinderen met elkaar aan de gang gaan dan werkt het denk ik."

Communicatie vindt Dick een van de meest boeiende aspecten aan zijn vak logopedie. Hij heeft zich daarin zelf ook ontwikkeld. Communicatie op deze school heeft voor hem in eerste instantie te maken met een

HC archief
Wim Laumans

beetje 'fatsoenlijk' met elkaar om gaan. Dick: "Er zijn kinderen bij die een woordenschat hebben waar je u tegen zegt, maar alleen maar scheldwoorden gebruiken. Dat kunnen ze vast wel anders maar dan moet je de situatie er naar maken."
Communiceren is ook samenwerken en daarvoor heeft Dick een aantal kinderen in een groepje waarmee hij het spel 'Hero Quest' speelt. Het gaat over vier helden die met elkaar een opdracht uitvoeren en daarbij allerlei monsters moeten verslaan en tegen 'de slechte' vechten. Dick is meestal 'de slechte'. Maar als jongens wat verder gevorderd zijn en ze vinden het heel leuk dan mag een van hen 'de slechte' zijn.
Dick: "Ik dacht: samenwerken daar zit muziek in. Jongens vinden het prachtig en daarom zijn ze bereid om een stukje van hun muur te laten vallen en ook een stukje van hun normale communicatie. Vaak zijn ze alleen maar bezig elkaar voor schut te zetten. Deze vorm van werken biedt mij de mogelijkheid om ze ook andere manieren van praten met elkaar te laten ervaren. Om te vechten tegen 'de slechte' is het noodzakelijk om samen te werken. Tegen sommigen die wat ouder zijn zeg ik niks, die laat ik altijd eerst een paar keer hun hoofd stoten. Als ze jonger zijn dan leg ik uit dat er samengewerkt moet worden, anders is het voor mij heel makkelijk om hen van het bord te vegen. Soms moeten ze dat toch nog een paar keer ervaren, tot ze op een gegeven ogenblik met elkaar plannen gaan smeden. Er zijn clubjes bij die zeggen van 'meneer mogen we even naar de gang toe om een plan te maken?' Dan zijn we lekker bezig. Ze vinden het leuk, zijn altijd op tijd en er is nooit gezeur. Dat leeft!
Bij het spel horen ook figuurtjes. Op een gegeven moment ben ik die gaan schilderen en dat vonden de jongens ook leuk. Ik heb toen een paar extra setjes van die figuurtjes bij de fabriek besteld. Tegen een geringe prijs konden de jongens die kopen en zelf ook beschilderen. Daardoor is het spel nog meer gaan leven."

Alhoewel Dick zegt logopedie en haptonomie strikt te scheiden, komen er binnen bovengenoemde groepjes zoveel aspecten naar voren die niet direct of niet alleen met stemvorming of uitspraak te maken hebben. Ook zegt hij niet alleen logopedisch meer te kunnen werken, omdat "de haptonomie zijn vak verrijkt heeft." Zijn onderscheid tussen logopedie en haptonomie heeft deels te maken met eigen voorzichtigheid, maar ook met de 'cultuur' op school. Die is er een van 'oppassen'. Dick: "We krijgen hier kinderen die heel beroerde ervaringen hebben gehad en soms nog steeds hebben. Daar moet je heel voorzichtig mee zijn. Als je af zou gaan op wat de kinderen in eerste instantie oproepen, dan kom je niet te dicht in hun buurt. Ze hebben allemaal een muurtje om

HC archief
Wim Laumans

zich heen. Terwijl je ook kunt zien dat ze behoefte hebben aan aandacht en contact. Dus je moet eigenlijk langs dat muurtje heen kijken, want ga je af op het eerste signaal, dan zeggen ze allemaal 'nee'. Veel kinderen zijn het vertrouwen in zichzelf zodanig kwijtgeraakt dat aan zichzelf werken alleen maar nieuwe teleurstellingen met zich mee zou brengen. Dus zij zeggen: 'wat een gedoe dat gezeur aan mijn hoofd, het wordt toch niet beter'. Ze willen niet meer afgaan, niet meer falen. Het kan dus lang duren voordat je met een kind een zeker vertrouwen hebt opgebouwd."

Uit de verhalen lijkt het alsof Dick alleen maar met jongens werkt en niet met meisjes. Dat komt deels omdat het merendeel van de kinderen op deze school uit jongens bestaat en deels dat het werken met meisjes andere vaardigheden vraagt, aldus Dick. Hij heeft ooit geprobeerd een communicatiegroepje met meisjes op te zetten, waarvoor collega logopedisten materiaal hadden aangeleverd, maar dat sloeg helemaal niet aan.

Dick: "Ik merk dat het voor mij, als man, moeilijk is om mee om te gaan. Die meiden hebben altijd iets van 'raak me niet aan want ik sleep je voor de rechter!'. Ik vind het heel moeilijk om met hen iets op te bouwen. Dat laten ze niet toe. Natuurlijk, veel van hen hebben allerlei vervelende ervaringen met mannen. Maar voortdurend opmerkingen en insinuaties over sex, wat ik zeg wordt verkeerd uitgelegd of opgeblazen, daarvan ga ik op mijn tenen lopen. Ik heb ooit eens een keer geopperd dat voor een bepaald meisje van vijftien jaar haptonomie wellicht een idee zou kunnen zijn. De leerkracht van dat meisje reageerde toen: 'nooit doen, daar brand je meteen je vingers aan, want het wordt meteen in de richting van sex opgeblazen.' Dergelijke reacties of adviezen neem ik ter harte en zeker van mensen die dat bepaalde kind veelvuldig meemaken in de klas. Dan houden voor mij de mogelijkheden op. Vroeger was ik daar zo mee begaan dat ik dat allemaal wou uitzoeken. Ik was gebroken als ik thuis kwam. Tegenwoordig ben ik daar makkelijker in geworden. Als ik het aan kan, dan doe ik het. Zo heb ik een drietal meisjes van tien, elf en twaalf jaar, die alledrie verschillende problemen hebben met taal. Ik doe daar oefeningen en spelletjes mee die met taal te maken hebben en dat gaat heel leuk! Zij zijn nog net kind genoeg om tegen mij aan te kijken als iemand die interesse voor ze heeft."

Om bij te blijven in de haptonomie heeft Dick de afgelopen jaren regelmatig bijscholing- en vaardigheidstrainingen aan de Academie te

HC archief
Wim Laumans

Doorn gedaan. Zijn behoefte aan contact met collega's die op haptonomische basis werken is wisselend. Hij heeft een tijdje in een oefengroep gezeten, maar daar vond hij toch te weinig herkenning. Dick: "Daarbij komt dat door met elkaar bezig te zijn ik in een soort stroomversnelling terecht kom. Ik heb gemerkt dat ik een vrij laag tempo van verwerken heb en moet opletten dat ik mezelf niet kwijt raak of voorbij hol. Dus op mijn tijd een bijscholing doen is goed voor mij. Ik heb ook heel veel geleerd door dingen op mijn eigen manier, op mijn eigen houtje te doen. Misschien heb ik vaker mijn neus gestoten dan nodig was, maar dat is ook heel leerzaam geweest."

(advertentie)

Haptonomie in Beweging

Workshops voorjaar 1996
met John Korsman en Weijke Koopmans

18 februari : workshop voor haptonomen en haptotherapeuten
Een dag die je een idee geeft van mogelijkheden van haptonomie buiten de bank. Uitgaande van je eigen lijf, van je eigen beweging, naar werken met beweging in kontakt met de ander.

24 maart : workshop voor fysiotherapeuten, artsen en anderen in de eerstelijns gezondheidszorg.
Een kennismaking met fenomenen uit de Haptonomie.

N.B. Schrijf tijdig in; beperkte deelname !
Uitgebreide folder en informatie :
John Korsman : 030 - 294 7992
Weijke Koopmans : 020 - 615 8500

HC archief
Wim Laumans

(Ingezonden mededeling)

Onderwerp: *werving enthousiaste collega voor het vervullen van een vacature in de algemene adviesraad van de Besnier Boeck/Sarcoïdose Belangenvereniging Nederland.*

In ons land zijn er veel patiëntenverenigingen, die zich op allerlei manieren inzetten voor de belangen van de bij hen aangesloten leden. Een van de verenigingen is de Besnier Boeck/Sarcoïdose Belangenvereniging Nederland.
Deze vereniging kent een medische adviesraad. Hierin zijn diverse medische specialismen vertegenwoordigd. daarnaast ken t de vereniging ook nog een algemene adviesraad. Hierin zijn de niet-medische specialismen vertegenwoordigd, zoals de jurist, de psycholoog, de natuurgeneeskundige en anderen.
Als vertegenwoordiger van onze beroepsgroep mocht ik zitting hebben in deze raad. Het verzoek werd aan mij gedaan omdat een van de longartsen van ons huis nauw betrokken was bij deze vereniging. Hierdoor heb ik veel praktijkervaring in het begeleiden van mensen met dit ziektebeeld.

Zoals bij veel chronische ziektebeelden vormen het acceptatieproces en de daarbij behorende fight- en flightreacties de voornaamste drempel naar een gezonder bestaan. Het leren omgaan met klachten is per definitie een van de sterkste scholingspunten van de haptonomische begeleiding.
De algemene adviesraad vergadert gemiddeld twee keer per jaar (meestal in Rotterdam) en eens per jaar is er een grote algemene ledenvergadering (in het midden van het land). Er wordt van het lid verwacht bij deze vergaderingen aanwezig te zijn, eventueel actief te participeren. Tussentijds ontvangt het lid brieven (ongeveer een per maand) met vragen van leden. Deze worden schriftelijk beantwoord.
Na een periode van 6 jaar ben ik niet meer in de omstandigheden dit nuttige (en leerzame) werk voort te zetten. Door middel van dit stukje hoop ik een van onze leden te enthousiasmeren voor het vervullen van de vacature in de algemene adviesraad. Natuurlijk ben ik bereid het een en ander in een goed gesprek over te dragen.

Schriftelijke reacties graag naar:

Thon Schreuders
Afd. Fysiotherapie Merwedeziekenhuis,
Postbus 306
3300 AH Dordrecht.

Haptonomisch woordenboek (11)

HC archief
Wim Laumans

Aanraken 2: een adapterend gebeuren.
In de vorige aflevering van het Haptonomisch Woordenboek is het (haptonomisch) aanraken beschreven als een affectief gebeuren. Daarmee is slechts een bepaald aspect van dat aanraken verwoord. In deze aflevering willen we een tweede aspect van dat aanraken beschrijven. We willen laten zien dat het haptonomisch aanraken ook een adapterend gebeuren is.

Op de cursus haptonomie die ikzelf – bijna dertig jaar geleden – heb gevolgd werd verteld dat je bij haptonomisch aanraken 'een goede hand' moest leggen. Die hand mocht niet te stevig en niet te week zijn. Die hand moest niet uitsluitend de huid aanraken maar daarbij moest je ook in de diepte voelen want het ging niet (alleen) om die huid maar om de hele mens die je wilde aanraken. Daartoe moest je je lichaam uitbreiden over die hele mens.
Al deze elementen spelen zeker een rol in 'de goede hand'. Maar als didactische aanwijzing voor de cursisten werkte deze analyse van 'de goede hand' nauwelijks; vaak zelfs averechts. Menig cursist raakte in verwarring. Hij poogde zijn lichaam uit te breiden, poogde een niet te stevige en niet te weke hand te leggen ('maar wat is te stevig en wat te week?') en poogde in de diepte te voelen.
Goed aanraken deden de cursisten in hun dagelijks leven ook wel eens en dan was het een volstrekt ongecompliceerd gebeuren. Hier echter werd het een zeer ingewikkelde onderneming. Zweet ging parelen op menig voorhoofd.

Waarom parelde er zweet? Wat was de aard van de verwarring die plaats greep in menig cursist? Daaraan zijn waarschijnlijk verschillende factoren debet, maar zeker is het voor mij dat hier iets gevraagd werd wat in strijd was met 'goed aanraken'.
Hier werd namelijk van de cursist gevraagd om zich te concentreren op **zichzelf**, zich te concentreren op het uitbreiden van zijn eigen lichaam, op zijn eigen voelen in de diepte, op zijn eigen niet te stevige en niet te weke hand.
En waarom was dit verkeerd? Omdat de goede aanraking slechts tot stand komt als die voortkomt uit een bepaalde gerichtheid op de **ander** en niet op jezelf. Dan komt die goede aanraking zelfs vanzelf tot stand. Al aanrakende moet je jezelf vergeten zijn. Concentratie op jezelf is averechts voor 'de goede hand'; daarbij ga je juist de verkeerde kant uit. Ook werd bij deze concentratie op jezelf louter cerebraal gehandeld en

HC archief
Wim Laumans

werd het eigen levende lichaam verlaten. Je stond vanuit je bovenkamer te sturen en ontnam je eigen levende lichaam zijn spontaniteit en dat brengt verkramping mee die het lichaam vaak tot zwetens toe uitknijpt.

De 'goede aanraking' met de hand komt 'vanzelf' als je op een bepaalde wijze innerlijk op de ander bent gericht. En welke is die bepaalde wijze? Wanneer ouders van hun kind houden en hun liefde laten uitvloeien naar hun kind in een aanraking met de hand, dan is die aanraking vanzelf geadapteerd, niet te stevig en niet te week; dan is vanzelf hun lichaam uitgebreid en voelen zij vanzelf in de diepte.
Zoiets ondervinden we reeds als we in de dagelijkse omgang iemand een hand geven. Vaak is het geven van een hand louter conventie. Dan pak je de hand van de ander even vast en je schudt daar even mee. Vaak is dan de hand te slap of te stoer. Dan is het geven van een hand een weinig zeggend gebaar. Maar soms is het elkaar de hand geven een klein feestje. Dan zijn de handen niet te slap en niet te stevig maar perfect aan elkaar geadapteerd; dan voel je dat de ander in die hand 'aanwezig' is. Dan stelt hij zich (met zijn gemoed) present in die hand. Er is dan een perfecte adaptatie, er is gevoel in de diepte en er is uitbreiding van het lichaam over de ander.
Dan voelt zo'n hand altijd warm, ook al zou de thermometer dat miskennen. Dan is er warmte van en voor het gemoed.
Zo'n goede hand kun je onmogelijk imiteren. Die hand is onbereikbaar door oefenen in niet te stevig en niet te week; onbereikbaar via oefening in uitbreiding van het lichaam; onbereikbaar via oefening in het voelen in de diepte. Die goede hand is er, of is er niet.
En wanneer is die goede hand er? Die is er, wanneer je, al is het maar in een seconde-fractie, gezien hebt aan de ogen van de ander: wij mogen elkaar precies zoals we zijn! Misschien is het beter gezegd met de formulering: de goede hand is er vanzelf als je lichaam heeft ervaren dat je elkaar mag zoals je bent; niet jij, niet je denkend 'ik', maar je levende lichaam. 'Jij' kunt immers menen dat je elkaar mag, maar je levende lichaam weet beter.

In de 'goede hand' is de hand on-imiteerbaar fijn geadapteerd aan de ander. Aan diens ontvankelijkheid, aan diens gemoedsgesteldheid, aan diens kwetsbaarheid, aan diens huidkwaliteit, aan diens lichaamsbouw die qua stevigheid allerhande gradaties kan hebben. Zodat je levende lichaam vanzelf de één steviger aanraakt dan de ander. Die adaptatie brengt je levende lichaam spontaan voort omdat het de ander als een goed ervaart, precies zoals hij is. In de 'goede hand' wil je levende

HC archief
Wim Laumans

lichaam precies 'aan' de grens van de ander zijn, heel precies zo dicht mogelijk bij die ander, maar ook heel precies zo ingetogen dat er niet gekwetst wordt.

Het 'goed aanraken' stelt voorwaarden aan het levende lichaam. Het is daarbij afhankelijk van de kwaliteit van zijn sensibiliteit waarmee het de betreffende hoedanigheden van de ander ervaart of inschat. Bovendien moet dat levende lichaam een zodanige 'souplesse' hebben dat het innerlijk open is voor die ervaring en voor het laten uitstromen van die ervaring. Wanneer het levende lichaam een zekere verkrampheid heeft, door welke oorzaken dan ook, zal het daarmee belemmerd worden ten aanzien van het 'goed aanraken'.

Als Pa of Ma knorrig zijn heeft het levende lichaam van de partner weinig impuls tot aanraken omdat het voelt dat de ander daarvoor dan niet ontvankelijk is. Hoewel ik overtuigd ben van de betekenis van goed aanraken ga ik evenmin in de huiselijke kring elke aardige gast voortdurend aanraken. En nooit op diens blote lijf. Evenmin zie ik op een bijeenkomst van haptonomen, allen overtuigd van de weldadigheid van het bloot aangeraakt worden, dat daar bloot wordt aangeraakt. Wildvreemden op straat ga je evenmin aanraken. Mijn levende lichaam heeft daartoe geen enkele impuls. Maar daarop is een uitzondering. Wanneer je daar op straat een man ziet liggen die hevig lijdt, bijvoorbeeld een slachtoffer van een verkeersongeval, kan het gebeuren dat je levende lichaam wèl de impuls heeft tot aanraken.

Wat is de gemeenschappelijke wortel van al deze verschijnselen? Wat kunnen we, voelend, daaronder ontdekken?
Alle bovengenoemde verschijnselen hebben te maken met de adaptatie van ons levende lichaam aan de ander, aan diens ontvankelijkheid voor het aangeraakt worden. Als ons lichaam ervaart: de ander wil niet of wil op dit moment niet aangeraakt worden, dan bezorgt het ons geen impuls tot aanraken. Ons levende lichaam ervaart en weet meer dan ons denken weet. Als Pa knorrig is heeft Ma's levende lichaam geen impuls tot aanraken omdat dit lichaam onderkent dat Pa er op dit moment helemaal niet ontvankelijk voor is; dat Pa's levende lichaam op dit moment extra grenzen trekt. Ook de levende lichamen van vergaderde haptonomen ervaren op dit moment dat er geen ontvankelijkheid is voor aanraken.
De lijdende wildvreemde op straat daarentegen is door zijn nood wèl ontvankelijk voor aangeraakt worden, door n'importe wie. Zijn hele wezen schreeuwt om nabijheid van een ander. Daarmee wordt duidelijk – dit zij slechts terloops opgemerkt – waarom door diens leed de ander

HC archief
Wim Laumans

ons nabij is. De ander in nood is vaak onmiddellijk 'onze naaste'. (Nooit waren de Venlonaren elkaar zo nabij dan toen zij zagen hoe het water bij stadgenoten letterlijk aan de lippen stond. Die nabijheid was een feest. Het was 'ramp-zalig'. Brengen niet alle nationale rampen deze ramp-zaligheid mee?)

Het 'goed aanraken' is een adapterend gebeuren van ons levende lichaam. Ons denkend bewustzijn heeft daar niet zonder meer weet van en daarmee is een spanningsveld gegeven: ons bewuste weten omtrent de weldadigheid van het goed aangeraakt worden kan ons parten spelen. De signalen van ons levende lichaam zijn vaak zeer subtiel en het weten van de weldadigheid van het aangeraakt worden kan aanleiding geven om die subtiele signalen te negeren of niet eens te onderkennen. Zo kan het gebeuren dat je een ander gaat aanraken omdat je vindt dat hij dat nodig heeft. Dan verlaat je de affectieve impuls en ga je effectief te werk; uit 'goede bedoeling'. Het aanraken is dan geen gestalte van de affectieve betrokkenheid op de ander (Hapt. Woordenboek 10). In de maat dat je de signalen van je eigen levende lichaam negeert zal die aanraking ook minder geadapteerd zijn aan die ander, zowel qua motorische adaptatie ('te stevig te zacht') als qua zeggingskracht aan de persoon die je aanraakt ('voelen in de diepte'). Misschien is dan de aangeraakte de volgende dag wel vergeten dat hij aangeraakt is.

Tot nu toe is hier uitsluitend gesproken over de adaptatie in het aanraken met de hand. Ook in het aanraken met de blik, met het woord, met onze verschijning en met ons gebaar is een gelijk geaarde subtiele adaptatie aanwezig, uit dezelfde wortel als waaruit die adaptatie van de hand voortkomt: uit een positieve affectieve betrokkenheid op de ander. Misschien daarover een andere keer.

Dorus Gerritse

HC archief
Wim Laumans

'Perspectives humaines'

een commentaar door Mia van Luttervelt

Op 18 en 19 november jongstleden werd in het Palais des Congrès te Parijs het *2ème Congrès d'Haptonomie* gehouden onder de titel *'Perspectives Humaines - Cinquante ans de recherches haptonomiques'* (Menselijke perspectieven - vijftig jaar haptonomische onderzoekingen). Op de achterkant van de inschrijvingsfolder schrijft grondlegger Frans Veldman:

'Le droit inconstestable, fondamental de l'humain, est le droit à sa reconnaissance par l'affermissement rationnel de son existence et la confirmation affective de son être, dès sa conception.
Un monde qui se veut 'humain' devrait – avant tout – respecter et garantir de droit!
Une humanité véritable ne peut exister que là où ce droit est reconnu et respecté; le préserver, en tant que droit humain fondamental, concerne la responsabilité de chacun.'

('Het onbetwistbare, fundamentele recht van de mens is het recht van zijn erkenning door de rationele bekrachtiging van zijn existentie en de affectieve bevestiging van zijn wezen, vanaf zijn conceptie'.
Een wereld die 'menselijk' wil worden dient – vòòr alles – dit recht te respecteren en te garanderen!
Een waarachtige mens(elijk)heid kan slechts dààr bestaan waar dit recht wordt (h)erkend en gerespecteerd; dit te bewaren, als fundamenteel menselijk recht, raakt de verantwoordelijkheid van elk mens.')

Het bovenstaande mag wel een 'haptonomische geloofsbelijdenis' of een 'haptonomische beginselverklaring' worden genoemd. Bij mijn weten is dit een verklaring waarin alle haptonomische stromingen zich kunnen vinden.
Ooit was er één Academie voor Haptonomie en Kinesionomie, onder leiding van Frans Veldman met een aantal collega-docenten als Anne-Jan van Minnen, mevrouw Willem Pollmann-Wardenier en Ted Troost. Voor ons leerlingen waren dit als het ware 'de ouders'. Deze 'ouders' kregen onenigheid over macht, geld en persoonlijke voorkeuren. Tenslotte gingen ze uit elkaar. Er kwamen nieuwe opleidingen en in 1985 werd de onafhankelijke Nederlandse Vereniging voor Haptonomie opgericht. Deze startte eind 1989 met de uitgave van het tijdschrift *Haptonomisch Contact*.
Bij deze ontwikkelingen doet zich het merkwaardige verschijnsel voor dat veel leden van de Vereniging voor Haptonomie, de Redactie en de Redactieadviesraad tijdens hun opleiding nog persoonlijk door Frans Veldman 'affectief bevestigd' zijn, doch dat de Vereniging met haar tijdschrift nog altijd de 'rationele bekrachtiging van haar existentie' door Frans Veldman moet ontberen. Dat lijkt een beetje op een

HC archief
Wim Laumans

(stam)vader die wel zijn kinderen geknuffeld heeft maar ze niet zijn naam wil geven.
Een en ander heeft tot gevolg gehad dat bij het eerste congres te Parijs, in 1990, twee gereserveerde en betaalde congresplaatsen door hem werden geannuleerd toen bleek dat het plaatsen betrof voor redactieleden. In de 'société ouverte' van Frans Veldman bleek geen plaats voor open onderzoek en verslaglegging. Ook betreffende het tweede congres ontving de redactie geen bericht, laat staan een uitnodiging of een perskaart, zoals inmiddels elders in de haptonomiewereld gebruikelijk is.
Het heeft altijd iets humoristisch wanneer een ouder, een docent, een grondlegger of een gezagsdrager zondigt tegen zijn eigen regels en normen. Het geeft de betreffende figuren iets menselijks, iets onvolmaakts, iets kwetsbaars, net alsof het echte en gewone mensen zijn zoals u en ik. Anderzijds wordt hun feilen hen ook steviger aangerekend, want ze hebben in hun machtspositie een voorbeeldfunctie en daarmee een extra en publieke verantwoordelijkheid. Soms worden ze daarom van hun voetstuk gestoten, soms betuigen ze spijt, soms worden ze gewoon genegeerd en gaan de ontwikkelingen gescheiden verder.
'Het menselijk leven is ambigu, dit wil zeggen dubbelzinnig en voor meerdere uitleg vatbaar', schrijft de filosoof Merleau-Ponty in de *Phénoménologie de la Perception*. Dit geldt ook voor het haptonomisch gehalte van de handel en wandel van haptonomisch geschoolden. Merleau-Ponty beschrijft in zijn boek ook *'Le prolongement miraculeux de notre corps'*, de wonderbaarlijke verlenging van ons lichaam, waarop veel haptonomische fenomenen berusten. Dat is een wisselvallig en niet eenduidig menselijk vermogen. Kennelijk is het Frans Veldman niet mogelijk dit vermogen te gebruiken om de Vereniging voor Haptonomie en het tijdschrift in zijn leefwereld te incorporeren. Het zij zo.
Il faut prendre les choses comme elles sont, men moet de dingen nemen zoals ze zijn. En blijven hopen op betere tijden met *'perspective humaines'*, 'waarachtig menselijke perspectieven' van (h)erkenning en respect.

Het zal u duidelijk zijn dat dit redactielid niet opnieuw het risico genomen heeft van een zeperd met een betaalde congresplaats. En in plaats daarvan liever dit stukje schreef, omdat zij open onderzoek en journalistieke vrijheid een kostbaar goed vindt waarvoor binnen de haptonomie plaats behoort te zijn. In het magische jaar 2000, het Internationale Jaar van de Vrede, zal vermoedelijk het volgende Haptonomie Congres in Parijs gehouden worden. Hopelijk zijn dan de onderlinge verhoudingen genormaliseerd en is er een perskaart beschikbaar voor de Redactie van *Haptonomisch Contact*.

HC archief
Wim Laumans

Tweede lustrum Nederlandse vereniging voor Haptonomie

Op zaterdag 7 oktober vierde de vereniging dat ze 10 jaar geleden werd opgericht. Een volledig verslag van de feestelijkheden heeft niet zoveel zin. Of u was er en dan heeft u uw eigen herinnering of u was er niet en dan heeft u niet zoveel aan onze herinnering. De lezingen, gehouden door respectievelijk de voorzitter, Joost Leonhard en Dorus Gerritse, willen we u echter niet onthouden. We hebben ze integraal voor u opgenomen.

10 jaar NVH
Ontwerp: Barry ten Thy

Verder volgt hier een impressie van wat er allemaal gaande was. Het speelde zich af in Utrecht, centraal gelegen, dat wel. Maar toch nog een heel eind vanuit Groningen, Leeuwarden, Vlissingen of Maastricht. De stad is mooi, de Kromme Gracht beeldschoon, het gebouw van de Christelijke Sociale Belangen feilloos passend bij zijn naam. Utrecht laat zich per auto niet eenvoudig veroveren, maar uiteindelijk raken we de auto kwijt. Binnen in het pand is er een gezellige groep mensen die geleidelijk aangroeit. Er zijn broodjes en er is koffie. Ook zijn er behandelbanken te koop; zou daar de koffie van betaald zijn? Ik neem nog een kopje. Dan, na het welkomswoord, vangen de workshops aan.[10)]

Drama – begeleider: Servaes Wouters

Wat moest ik me daar bij voorstellen. Ik besloot me er maar aan over te geven. Gelukkig een klein groepje, dat werkt prettiger. Na enig loswerken van het lichaam werden alle vormen en mogelijkheden van bewe-

---

10) *Helaas hebben wij van de workshop dansen geen verslag ontvangen. Deze workshop werd begeleid door Hylkia Glass.*

HC archief
Wim Laumans

gen geoefend: grote bewegingen, kleine, snelle, langzame, ronde, hoekige. Elke keer weer een openbaring dat bewegen en emotie gekoppeld zijn. Er werd niet naartoe gewerkt, het mocht allemaal 'binnenskamers' blijven, maar er gaat letterlijk heel veel door je heen met dat ogenschijnlijk simpele zwaaien en lopen. Uitlopen deed het in twee 'voorstellingen' met tekst, waarbij kennelijk zoveel ruimte gekomen was voor onze schaduw, dat de ene groep wat badinerend sprak over: 'haptonomie buldert door het onweer' en de andere hekserig over: 'een Haptonoom doet alles op de tast.' "Zo wil ik me de hele dag blijven voelen," zei iemand na afloop stralend. En zo was het ook: heerlijk!!

Schilderen, een impressie – begeleidster: Marleen van den Bergh
Binnenkomend, op een met plastic zakken bedekte vloer, zocht iedereen een plek in de ruimte.
Ons eerste werkstuk ontstond vanuit de ogen dicht met houtskool op meerdere vellen wit papier. De stem van de docent stimuleerde, alles mocht. Gewoon vanuit het niets, voelend bewegen, krassen, scheuren. En eindigend, afrondend met de ogen open in rust, stilte met doorleefde zwarte handen. Vervolgens mocht een ieder zijn eigen palet met zoveel mogelijk verf opvullen. Vanuit contact met je eigen lichaam met je ene hand, zette je de beleving om in kleur met de andere hand. Muziek op de achtergrond. Verassingsmomenten van kleuren, vormen, aldoor veranderingen. Niet denkend, al voelend bewegend schilderen.
Tenslotte één groot vel wit papier, waarop ieder groepslid een invulling kon geven. Op zijn eigen moment, ingaand op elkaar of juist afzonderlijk, zacht ging het houtskool over het papier of juist scherp, symbolisch en humoristisch. Een totaal gebeuren met elkaar.
De docente gaf in deze workshop ons allen de ruimte met behulp van verschillende materialen. Van binnenuit schilderen. Geen beoordeling, maar terugbrengend naar ieders eigen beleving bij het schilderen.

Zingen – begeleidster: Anne-Marie Blink
De workshop zingen werd geleid door Anne-Marie Blink van de Stichting Rondom Stemwerk uit Rotterdam. Ze begon met te zeggen dat ze zich niet zo fit voelde. Vervolgens zong, bewoog en inspireerde ze een happening bij elkaar die onze stemmen, lijven en bewegingen deed ontplooien op een wijze die me lang zal bijblijven. 'Wat ik doe is de stem uit de keel naar het lichaam brengen', staat ergens in het foldermateriaal dat we na afloop konden meenemen. 'Het hele lichaam heeft verbinding met de stem'. En zo hebben wij 'gespeeld met onze stemmen en met de persoonlijkheid die daar achter verscholen ligt'. Met een

HC archief
Wim Laumans

stem die ik niet anders kan betitelen dan als 'totaal', komend uit een tenger en beweeglijk lijf, opende Anne-Marie voor ons een aanstekelijk zingende en ritmische ruimte die het pand soms deed (t)rillen in haar voegen. Bekende en onbekende filmmuziek, 'On your shore' van Enya, een Afrikaans volkliedje, een Indiase dans voor de maan, 'Memory' uit de musical Cats, bleven nog dagen rondzingen in mijn hoofd en lijf. Lichaamswerk met geluid in twee- en drietallen, heerlijk om te doen met dit haptonomisch geschoolde volkje. Wat mij opnieuw opviel, is dat je niet per se haptonomisch geschoold hoeft te zijn om een aantal haptonomische fenomenen te kunnen initiëren. Deze fenomenen blijven buiten haptonomische kring echter bijna altijd impliciet, indirect en onbenoemd, alleen aanwezig en herkenbaar in de ervaring. En misschien behoort dat ook (meestal) wel zo te blijven. Deze workshop is wat mij betreft voor herhaling vatbaar wegens de impliciet haptonomische scholing van 'Emotie, motie en stem'. Een goede keus van de Lustrumcommissie.

Workshop stemvorming – begeleidster: Ria Regnery

Zittend op de grond, in een ruime kamer, wachtten we tot alle mensen aanwezig waren. Het waren er 13. In die eerste minuten hing er een gespannen, verwachtingsvolle sfeer in de ruimte en het was stil. Dat zou niet lang duren, want zodra de groep compleet was, begon Ria met de eerste oefening. Ontspannen zittend op de grond, brachten we allemaal een klank voort en vulden met die klank de hele ruimte. Ik voelde dat ik niet zo'n lange adem had. Vervolgens moest ieder apart een klank voortbrengen en het was hoorbaar en voelbaar dat dat spannend was. Maar vanaf dat moment was het ijs gebroken. Zeker toen we daarna in tweetallen met elkaar aan het werk gingen. Ik werkte met Els en om mijn stem wat meer ruimte te geven, 'poetste' Els mij op terwijl ik een klank voortbracht. Ze wreef mijn armen en benen, mijn borst en rug en mijn hoofd en mijn gezicht en het was een heerlijk gevoel. Het bleek dat je ook een klank naar een deel van je lichaam kon brengen. Hiervoor legde ik mijn hand bijvoorbeeld op mijn maag en mijn buik en dan voelde ik dat ik de klank daar naar toe kon brengen. Als je dat met z'n tweeën deed, door bijvoorbeeld de hand van de ander op mijn borst en op mijn rug te voelen, kon ik de klank daar tussenin brengen. Dat gaf het gevoel van een klankkast. Tussen buik en rug zitten de diepe, lage klanken en daarboven de middenklanken en ter hoogte van je hoofd en nek de hoge klanken. Daarmee gingen we aan de gang. Ik vond het heel enerverend om mijn nek en hoofd te voelen trillen met een hoge klank, die toch van onderuit kwam. Alles wat vast zat trilde

HC archief
Wim Laumans

los. We hebben nog heel veel verschillende oefeningen met klank gedaan. De leukste hiervan noem ik nog even: Ik ging op de grond liggen en iemand trok aan mijn linkerarm op het moment dat ik in één ademteug een klank voortbracht. Dan legde ze mijn arm neer. Vervolgens gebeurde hetzelfde met mijn rechterbeen, mijn rechterarm en mijn linkerbeen. Dan werd dit rondje nog twee maal herhaald. Aan het eind hiervan voelde ik me heel lang en breed en ontspannen. Een andere leuke oefening was met z'n tweeën tegenover elkaar. Benen om elkaar heen, zittend op de grond. Handen vast en dan begon de één met een klank en de ander maakte ook diezelfde klank. Als je adem 'op' was nam je weer een nieuwe teug. Het voelde voor mij als één grote klankkast. Het leuke was dat ik kon merken wanneer ik op mijn wil een klank voorbracht of wanneer ik dat voelend deed. Als ik het voelend deed dan voelde ik contact met mijn maatje en gingen onze armen vanzelf omhoog.
Ik heb mezelf laten horen en hoe minder ik mezelf beoordeelde hoe vrijer ik werd. Aan de groep te voelen werkte dat voor meer mensen zo. Ik vond het een hele leuke workshop waar ik heel open en ontspannen vandaan kwam. Daags daarna had ik overal spierpijn; dat had Ria al voorspeld!

Joost bedankt de lustrumcommissie

Na een gezellige receptie, waar het bestuur gefeliciteerd kon worden, volgde een rede van de voorzitter ('niet lief voor elkaar, wel affectief') en een feestrede van Dorus Gerritse die bij tijd en wijle lovend dan wel misprijzend, vragend, dan wel confronterend was.
De dag werd besloten met een voortreffelijk ogend en smakend buffet en de mogelijkheid om te dansen. Dat laatste wordt, naarmate je langer in het vak zit, moeilijker en moeilijker. Want deze pappie is duidelijk blijven steken in de sixties, wat zeg ik, in de fifties.

HC archief
Wim Laumans

Tot slot, zeker niet het onbelangrijkste, nog even dit: Lustrumcommissie, knap werk om met alle budgettaire problemen een zo tot in de kleine details verzorgd feest in elkaar te zetten!

Ton Bergman, met medewerking van Mia van Luttervelt, Marja Lohmann en Ingrid Ram

Toespraak door Joost Leonhard, voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

Joost Leonhard

Ik heet alle aanwezigen hartelijk welkom, in het bijzonder de genodigden: oud bestuursleden, oprichters, opleiders en afgevaardigden van de Vereniging van Haptotherapeuten.
Hoewel een lustrum niet het moment is om uitgebreid bedankjes te houden, maak ik een tweetal uitzonderingen. Ten eerste bedank ik de lustrumcommissie voor het vele voorbereidende werk. Het lustrum heeft nog een hele avond voor de boeg, maar dit lijkt me toch het geschiktste moment jullie alvast te bedanken. Jullie enthousiasme heeft – ondanks kritische weerstanden van het dagelijks bestuur in den beginne – geleid tot een fantastisch lustrumprogramma. De lustrumcommissie bestaat uit Ingrid Moonen, Margriet Docter, Jannita Rueter en Barry ten Thy.
Ten twee bedank ik Riet Barto voor haar 10 jaar trouwe hulp als ambtelijk secretaris. Jij bent de enige die in de afgelopen tien jaar onafgebroken een actieve functie heeft vervuld in onze vereniging. Klasse!

Vieren en laten vieren

Vieren is onder andere stilstaan bij de afgelopen 5 verenigingsjaren. In de afgelopen 5 jaar is er veel gebeurd op het terrein van de haptonomie. Hieronder geef ik een schets van deze gebeurtenissen. Zij zijn soms di-

HC archief
Wim Laumans

rect gerelateerd aan de inspanningen van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie; zij vormen daarnaast het decor waarbinnen de vereniging zich heeft bewogen.

Publiciteit

Haptonomie is een bij de gemiddelde Nederlander bekend begrip geworden. Haptonomie hebben we zelfs aangetroffen in een reclameposter op de bushalte. We worden als vereniging regelmatig aangesproken vanuit publieke instanties ofwel door personen van buiten de vereniging. het gaat dan bijvoorbeeld om informatie betreffende haptonomie in het algemeen, informatie over haptotherapeuten, om hulp met betrekking tot een klacht over haptonomische begeleiding. Het feit dat vele externe organisaties/instellingen geabonneerd zijn op Haptonomisch Contact, draagt bij tot onze bekendheid en bereikbaarheid.
De publikatie van het themanummer haptonomie in het tijdschrift: *'Bewegen en Hulpverlening'* met bijdragen van wetenschappers als Jan Tamboer, Pieter Verduin en anderen is mijns inziens ook een cruciale gebeurtenis.

Opleidingen

Er is een enorme diversiteit in opleidingen ontstaan. Het thema van het 5-jarig lustrum van de vereniging was: 'Eenheid in verscheidenheid'. In de afgelopen 5 jaar hebben er zelfs 7 diverse opleidingen in de haptonomische grondbeginselen bestaan. Elke opleiding heeft getracht zich te profileren. Eenheid in visie was ver te zoeken, onderlinge communicatie over visie vond nauwelijks plaats, laat staan consensus. Concurrentie van opleidingen stond het wezenlijke gesprek in de weg. De vereniging heeft getracht een bijdrage te leveren aan een open communicatie over haptonomie. In *Haptonomisch Contact* verschenen artikelen over fundamentele aannames met betrekking tot de haptonomische fenomenen vanuit de humanistische en transpersonale psychologie. De authenticiteit van de haptonomie zoals Veldman die benadrukt werd besproken op een avond georganiseerd door de Voorbereidingscommissie. Opleiders werden uitgenodigd voor een 'paneldiscussie'. Redactiecommissie en Contactcommissie hebben getracht de visie, methodisch-didactische werkwijze en organisatie van de diverse opleidingen in kaart te brengen, c.q. te vergelijken.

HC archief
Wim Laumans

Beroep

Binnen het beroep heeft er een duidelijke profilering plaatsgevonden. Er wordt getracht haptotherapie te ontwikkelen en te legaliseren als een zelfstandig beroep. Werkers in de gezondheidszorg die hun oorspronkelijke beroep op haptonomische basis uitvoeren kunnen zich niet meer vinden in de beperkingen van dat oorspronkelijke beroep. Het begrip 'haptonoom' raakt ingeburgerd bij de leek, onduidelijk is echter welke lading ze dekt.

Het begrip 'hapto-fysiotherapeut' wordt voorgesteld en onderbouwd door een Rotterdamse contactgroep. Het lijken naamspelletjes, maar zij verraden visie op haptonomische begeleiding.

Er zijn diverse verzekeringsmaatschappijen die haptonomie vergoeden. Zij willen graag daartoe de ledenlijst van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie hanteren. Wij weigeren die informatie op principiële gronden. Tegelijkertijd bereikt de Vereniging van Haptotherapeuten overeenstemming met diverse verzekeringsmaatschappijen over vergoeding van haptotherapie door 'geregistreerde haptotherapeuten.'

Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

Er vind een afsplitsing plaats door de Vereniging van Haptotherapeuten van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie. Belangenbehartiging die niet binnen de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie gestalte kreeg, krijgt dat nu voor een specifieke groep therapeuten binnen de Vereniging van Haptotherapeuten. De onderlinge verbondenheid van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie en de Vereniging van Haptotherapeuten is historisch gezien weliswaar sterk, maar er dreigt eerder schismatisering. De Nederlandse Vereniging voor Haptonomie investeert in het onderhouden van contact met de Vereniging van Haptotherapeuten.

De historische band van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie met de opleiding Rotterdam/Doorn wordt bewust losgelaten, onder andere door een neutralere positie te kiezen voor haar activiteiten. De vereniging wil een breed platform vormen voor alle leden, ongeacht hun opleiding, achtergrond. Deze platformfunctie komt tot uiting in het gekozen logo van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie. Platform voor haptonomische communicatie onder de beschutting van de veiligheid en de betrokkenheid die het haptonomische aan die communicatie biedt.

De Contactcommissie is ingesteld. Naast contactavonden waarop het wezenlijke van haptonomie bediscussieerd wordt, heeft de Contactcommissie onder andere gezorgd voor de ontwikkeling van een brochu-

HC archief
Wim Laumans

re met betrekking tot de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie. Deze brochure ligt hier nu ter inzage.

In de afgelopen 5 jaar is het tijdschrift *Haptonomisch Contact* tot volle wasdom gekomen; duidelijk is inmiddels wel dat het geschreven woord nog een kwetsbare uiting is. Jezelf kenbaar maken is eng.
De Voorbereidingscommissie zorgde in de afgelopen 5 jaar onder andere voor thema's: sexualiteit, aanpalende therapievormen, de logica van het gevoel, mannelijke en vrouwelijke energie, professionaliteit en kwaliteit in het licht van haptonomische waarden.
Aan de hand van een brief van Veldman heeft onder andere de waarde en functie van de vereniging ter discussie gestaan. Veldman richt zich met name tegen een vereniging indien die een gesloten karakter zou krijgen. Mijns inziens vormen we op dit moment een open toegankelijk platform. Ik kom daar later op terug.
In de afgelopen 5 jaren is de bestuursvorm gewijzigd. Er is gekozen voor een klein dagelijks bestuur (3 personen) en een groot voltallig bestuur (9 personen) waarbinnen de inbreng vanuit de diverse commissies gewaarborgd is.
Er zijn ontegenzeggelijk momenten geweest waarop de uitspraak: 'ik HEB mijn lichaam in plaats van ik BEN mijn lichaam ook toepasbaar was voor onze verenigingsbestuurders. De Vereniging heeft soms zwaar op de schouders van bestuursleden gedrukt, sommigen stapten eruit.
De samenstelling van het bestuur is de afgelopen 5 jaar gekenmerkt door interimfuncties; het is blijkbaar moeilijk om verenigd te zijn en om daar binnen verantwoordelijkheid te dragen voor de koers van die vereniging in het heden en in de toekomst.
Wellicht heeft het bestuur teveel accent gelegd op het praten *over* de vereniging. Beperkte reacties van leden op oproepen van het bestuur kunnen we wellicht verstaan als een uiting van een behoefte aan verenigd zijn zonder daarover expliciet te communiceren.
Maar toch, kunnen wij een lichaam zijn zonder dat dat lichaam ook te besturen en te verzorgen...?

Vieren is vasthouden en ruimte geven zonder los te laten
Dit motto wil ik voor de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie als volgt vertalen: 'Vasthouden' drukt zich uit in het behouden van haptonomische verworvenheden, het garanderen dat deze in de vereniging blijven doorklinken met respect voor de geschiedenis van een ieder lid en van de vereniging als geheel.

HC archief
Wim Laumans

'Ruimte geven zonder los te laten' drukt zich uit in het ruimte geven voor een ieders individuele beweging zonder de affectieve verbondenheid te verliezen.

Vieren is ook feesten

Feestvieren is het verleden afsluiten en de toekomst verwelkomen in verwondering: wat brengt ons een nieuw decennium?
Het fenomeen lustrumviering en de enthousiaste opkomst daarbij betekent dat wij verenigd zijn waardevol vinden. Op welke toekomst brengen we een toast uit? Wat betekent de vereniging voor mij?

Vereniging

"Praten over de vereniging ontkracht het verenigd zijn."
Analoog aan de uitspraak 'praten over gevoel ontkracht het voelen zelf' die we kortgeleden van Ted Troost op televisie konden horen (zien en voelen) sta ik voor het dilemma van de 'sprekende of de besproken vereniging.'
Gesteund door het motto van het lustrum van de Academie te Doorn 'Haptonomie en taal; de spanning tussen ervaren en verwoorden' waag ik het als voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie het woord over de (toekomst van de) vereniging tot jullie te richten.

Verenigd zijn is behoren tot een groep met dezelfde affiniteit

Verenigd zijn in de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie betekent in affectiviteit verbonden zijn. Affiniteit en affectiviteit zijn niet op te roepen of te organiseren; zij zijn er of ontstaan in de ontmoeting waarin wisselwerking en elkaar verstaan kenmerken zijn.

De vereniging vormt een platform waarop ontmoetingen mogelijk zijn

Ontmoeten is in communicatieve beweging zijn. Is kenbaar maken en ontvangen. Is aanspreken en aangesproken worden. De vereniging is geen gesloten instituut (Veldman). Zij kent haar begrenzing doch er is een grote mate aan transparantie. Wellicht is het niet kiezen voor belangenbehartiging een garantie voor openheid? Tegelijkertijd biedt de vereniging de mogelijkheid tot het delen met de ander. Zij geeft ook een steuntje in de rug; service-verlening aan leden is wellicht in dat kader te ontwikkelen. De vereniging biedt ruimte voor, stimuleert en bevestigt inspirerende beweging door middel van uitnodigende activiteiten van bevlogen commissieleden.

HC archief
Wim Laumans

Zoals jullie weten zijn bestuur en commissies op dit moment in training bij Jan Andreae. Ik verwerk in het onderstaande verhaal enkele cruciale statements die in deze training naar voren kwamen.

Affectie is een gevoel van samenwerking op basis van wederzijdse inspiratie
Inspiratie als sleutelbegrip voor de positieve energie die uit het samenzijn kan ontstaan. Samenzijn zonder inspiratie verwordt tot gezelligheid zonder diepgang. Inspiratie spreekt de ander aan om in beweging te komen.

Contact is elkaar op de grens, op het raakvlak van beider territoria bereiken
De gevleugelde uitspraak 'optimaal contact met behoud van distantie' krijgt hiermee meer accent op het aanblijven met behoud en in besef van ik-begrenzing. Je gaat niet in elkaar op (confluentie), er is geen versmelting. Wij-contact staat of valt bij ik-besef. Dat contact kan plaatsvinden in stilte, er is echter voelbare vitale lading.
Dat contact kan plaatsvinden in beweging vanuit wederkerige inspiratie; er is voelbare uitnodigende of uitdagende lading. De beweging is een vitale beweging. de Argentijnse tango belichaamt bij uitstek dit contact-begrip.

'Raakvlak heel de mens' vereist dat elk mens zichzelf vanuit zijn heelheid inbrengt.
Van David Bohm leerde ik dat heelheid een impliciete orde is. Die heelheid ook daadwerkelijk inbrengen is echter nog niet zo vanzelfsprekend.
Heelheid impliceert een balans in mannelijke en vrouwelijke energie. Zij impliceert een balans in beweging en stilte, in kenbaar maken en ontvangen. Ik kwam de benadrukking van het belang van heelheid nog eens tegen in het boek van James Redfield 'De Celestijnse Belofte.'
In het achtste inzicht (zoals je ziet gaan er heel wat inzichten aan vooraf) staat beschreven: "Pas nadat individuele heelheid is opgebouwd is het mogelijk relaties aan te gaan zonder afhankelijkheid en zonder machtsstrijd." Geldt dit niet én voor afzonderlijke leden én voor commissies én in de relatie Nederlandse Vereniging voor Haptonomie/Vereniging van Haptotherapeuten?!

HC archief
Wim Laumans

Het klimaat van de vereniging is dat van 'aardig zijn voor elkaar'

Het gevaar schuilt erin dat de inspiratie verdwijnt. Aardig zijn voor elkaar houdt in dat we ons aanpassen in een wollig klimaat van overheersende vriendelijkheid. In plaats van energie op de grens uitwisselen gaan we dan op in een collectief 'wij.' Confluentie lijkt prettig en voelt vooral veilig, maar maakt het wij tot een statisch geheel van gevangenhoudende trends en tradities.

Veldman schreef: "Wederzijdse goedheidsomhulling en goedheids-beleving vanuit affectief-bevestigende psycho-tactiele koestering." Dit lijkt moeilijke taal voor 'grenzeloos lief zijn voor elkaar' maar dat is het niet! Veldman vervolgt namelijk met: "De haptonomisch gidsende philia vordert of eist niets in het geven. Nee, zij kan zich zo weerhouden dat niet meer geboden wordt dan wat juist of passend is voor deze mens op dit tijdsmoment." Terruwe hanteerde met betrekking tot het therapeutisch omgaan met affectiviteit het begrip: 'weerhoudende liefde.'

In deze begrippen zien we dat er sprake is van begrenzing. Confluentie is kennelijk geen haptonomisch fenomeen.

Vormt de vereniging een platform waarop in wederkerigheid getoetst wordt op haptonomische fenomenen? Vormen verenigingsactiviteiten niet soms het decor waarbinnen intervisies plaatsvinden? Mijn antwoord op die vragen is: ja. Kunnen er binnen onze vereniging discussies plaatsvinden op het scherpst van de snede? Mogen de vonken ervan af vliegen op het raakvlak van de eigen meningen en ervaringen mits respect en contact gewaarborgd blijft Mijn antwoord is 'ja', maar tegelijkertijd voel ik hoe snel ik de neiging heb toe te dekken. Voor de lieve vrede...

Een gezond wij is een verzameling van sterke ikken

De statutaire doelstelling van de vereniging, 'het bevorderen van de communicatie' lijkt op het bevorderen van het Wij.

Dat Wij is echter al een impliciet gegeven; zij is dus geen doel op zich! Een gezonde vereniging is wellicht een verzameling van sterke ikken die betrokken zijn op elkaar, waarbij er sprake is van een gemeenschappelijke doelstelling. Daarbinnen is er ruimte voor individuele doelen c.q. belangen. Het begrip 'belang' is in onze vereniging een beladen begrip, vanwege de associatie met commerciële belangen en belangenbehartiging in beroepsmatige zin. Persoonlijk belang is echter een begrip dat veel meer geassocieerd kan worden met persoonlijke behoeften en zelf-ontwikkeling. Lid zijn en blijven van de vereniging doe je uiteindelijk slechts indien je persoonlijk belang ook gediend wordt. Sterke

HC archief
Wim Laumans

ikken hebben een goed inzicht in hun eigen doelen c.q. belangen en maken die ook kenbaar.

Elk collectief doel geeft vrij baan aan weerstanden van alle ikken
Weerstanden kunnen zich uiten in het niet kenbaar maken van eigen ideeën en ervaringen. In het niet kenbaar maken van eigen belangen. In het ontwijken van een eigen persoonlijke inbreng. In het afzetten tegen verenigingsactiviteiten. In het zich niet meer thuis voelen in de vereniging.

Een sterke dynamische vereniging voor haptonomie heeft een doel nodig
Indien wij de vereniging zien als een verzameling sterke ikken, die elkaar op het raakvlak ontmoeten, wordt het doel van de vereniging gevormd door de verzameling van alle individuele belangen van alle leden. Het gemeenschappelijke doel kan daarmee in de tijd veranderen. Dat kan betekenen dat statutaire doelstellingen in de tijd aangepast moeten worden.
Het doel van de vereniging doet recht aan de essenties van de haptonomie in relatie tot de huidige maatschappelijke context.
Zij doet recht aan de realiteit van de ontwikkelingen in de gezondheidszorg. Zij doet recht aan de wijze waarop de leden in deze tijd gestalte geven aan haptonomische fenomenen binnen hun beroep.
De kernvraag: 'Wat zijn de essenties van de haptonomie' wordt op dit moment zowel op de opleidingen als binnen de vereniging bediscussieerd.

Met respect voor de geschiedenis en met behoud van waardevol geachte waarden van de vereniging kan het bovenstaande betekenen dat:

- (statutair vastgelegde) doelstellingen van de Vereniging voor Haptonomie in de komende jaren gewijzigd worden.
- Er de komende 5 verenigingsjaren cruciale veranderingen te zien zullen zijn in de vorm en de inhoud van de verenigingsactiviteiten en de relaties van de vereniging met haar omgeving.

Ik nodig jullie uit om te staan voor je eigen persoonlijke belangen met betrekking tot het participeren binnen de vereniging.
Ik nodig je uit om in de komende 5 jaar gestalte te geven aan een gezonde Vereniging!!

HC archief
Wim Laumans

Samenvatting van de lezing op de lustrumviering. Mij werd op mijn vraag daartoe meegedeeld dat een kritische en profilerende lezing paste bij een overweging van de Vereniging om zich nader te bezinnen op de taak van de Vereniging in de komende vijf jaar.

Dorus Gerritse

Enkele kritische noten

Dorus Gerritse

Wat is dat die haptonomie?

Eens gehoord van een haptonoom: 'Nou ben ik al jaren bezig met haptonomie, en weet je welke vraag me nog steeds bezig houdt? Wat is nou toch die haptonomie?' En daarop antwoordde een andere haptonoom: 'Dat kun je niet zeggen, wat haptonomie is, dat moet je voelen; al dat praten over haptonomie is bla bla.'

Toen Margreet bij mij op de behandelingstafel lag zei ze: 'Ik voel een donkere balk in mijn buik'. Toen heb ik haar gevraagd: 'Heb jij dan ogen in jouw buik? Ogen die gezien hebben dat het een donkere balk is; ogen die een balk zien? Voel jij echt een balk? of voel jij een gevoel dat je onmogelijk kunt verwoorden? Vergeet die woorden, meisje, zei ik, laat die woorden los en voel dat gevoel. Voel het intens. Voel het helemaal zoals het is. Kruip erin. Voel alle kanten ervan. Voel alle pijn. En na een poos schokte Margreets lichaam. Toen nam ik haar hand. En haar lichaam schokte intens. En toen legde ik mijn hand op haar buik en zei zacht: blijf bij je pijn, dapper meisje. En toen barstte het. Er kwam een zee van tranen. En de donkere balk in haar buik was weg!

Vraag dus nooit: wat voel je? Want dan dwing je de cliënt tot iets onmogelijks en bovendien laat je dan de cliënt het gevoel afdekken met woorden.

Vraag wat anders. Vraag: voel je wat? En zeg: blijf daarbij.

Onze woord-cultuur heeft het eigen ervaren verborgen. Zodat wij leven in woorden, veel meer dan in voelen. Vaak ook zijn de woorden vluchtheuvels om ons eigen ervaren te verlaten. Als de haptonoom zegt: alle

HC archief
Wim Laumans

gepraat over haptonomie is bla bla, heeft hij dus een hartstochtelijke medestander in mij. Voor vijfennegentig procent.

Maar woorden kunnen ook iets zinnigs doen ten aanzien van ons ervaren. Zij kunnen ook iets ervaarbaars aanwijzen. Toen ik zei: 'Voel, voel de pijn', heb ik haar ervaring aangewezen. Margreet volgde die aanwijzing toen. Zij ging innerlijk speuren naar haar pijn en vond die. Woorden kunnen ervaring verbergen en zij kunnen iets ervaarbaars aanwijzen. En dat laatste is voor mij de enige maar belangrijke betekenis van theorie. Theorie inzake haptonomie heeft alleen maar zin als de toehoorder in eigen ervaren onderkent wat de woorden zeggen.

Wat is dat, haptonomie?

Ik heb haptonomen horen zeggen: 'Haptonomie is iets wat in je lijf zit. Dat ontdek je als je jezelf bent'.'Haptonomie is een bepaalde wijze van mens-zijn en van omgaan met elkaar'. 'Haptonomie, dat is het drieluik'. 'Haptonomie, dat is alles wat op aanraken berust'.'Haptonomie, dat is genezend aanraken'.

En wat zeg ik? Ik zeg: haptonomie, dat is een woord, en niet meer dan dat. Het is opzettelijk gemaakt. Frans Veldman introduceerde het als aanduiding van hetgeen waarmee hij bezig was.

En nu maak ik even een heel grote sprong. Nu ga ik namelijk naar Adam en Eva. Ik durf wedden dat ook zij elkaar ooit genezend hebben aangeraakt. Ook durf ik wedden dat hun omgang met elkaar mede bepaald werd door de wijze waarop zij in hun lijf zaten. Ook in hun leven speelde de tastzin een grote rol. En sedert Adam en Eva zijn er talloze mensen geweest die stevig in hun basis zaten. Allemaal lang voordat de term haptonomie werd gemaakt. Met andere woorden: met de term haptonomie is er, wat dat betreft, niets nieuws onder de zon. Het was er allemaal al. Het zat allemaal al in het lijf.

Wat is er wel nieuw met de term haptonomie? Dat was een *benoeming* van iets wat tot dan toe naamloos was. Een benoeming van een samenhang die reeds duizenden jaren bestond bij alle levende mensen. Een benoeming ook van de elementen die volgens de maker van dat woord haptonomie daarbij een samenhangende rol spelen, zoals tastzin, persensus, basis, bevestiging, aanraken, aanwezig zijn, grenzen. Voor die samenhang zocht Veldman een omvattende naam. Die benoeming kan onvolledig zijn, of onjuist. Maar dat neemt niet weg dat met de haptonomie een benoeming in gang is gezet. En hoe noemen we in het Nederlands zo'n benoeming van samenhang?

HC archief
Wim Laumans

Die noemen we theorie. En dan komen er mensen vragen: en wat versta jij dan onder theorie? Want Prof. Jansen verstaat er dit onder en Prof. Pietersen dat.
En dan zeg ik dat ik hier onder het woord theorie versta wat de omgangstaal ermee bedoelt: een stel woorden die iets beschrijven in een zekere samenhang.
Het woord haptonomie slaat dus niet op iets wat in je lijf zit, maar op iets wat in je boekenkast staat. En die theorie kan je wijzen op allerhande ervaring met je lijf en met de betekenis die mensen en dingen voor jou hebben door de wijze waarop je in je lijf zit.

De nu beschikbare tijd staat slechts toe om twee elementen te noemen van een karakteristiek van de theorie die haptonomie heet. (Geïnteresseerden in een meer omvattende karakteristiek verwijs ik graag naar drie artikelen die de filosoof Douwe Tiemersma schreef in Haptonomisch Contact, 1990/1991.)

De hele haptonomie berust op invoelen. Zij verwoordt feiten en verbanden die via invoelbaarheid zijn ontdekt. Om precies te zijn: zij beschrijft wat invoelbaar is aan het levende lichaam in relatie tot jezelf en de wereld. Zij beschrijft diets van het levende lichaam. Niet van het lichaam dat door anatomie en fysiologie wordt bestudeerd. Omdat alle uitspraken van de haptonomie berusten op invoelen zijn die uitspraken nooit exact te bewijzen.

Het invoelen waarop de haptonomie berust is een bepaald soort invoelen. Niet alle invoelen is het haptonomisch invoelen. Het lezen van een gedicht, bijvoorbeeld, veronderstelt ook een invoelen, maar dat is niet het invoelen waarop de haptonomie berust. Het invoelen van de haptonomie voltrekt zich aan het concrete: via de tast. Het is een *vitaal* invoelen van ons levende lichaam in zijn vitale betrokkenheid op mensen en dingen. Je zou daarom alles haptonomie kunnen noemen wat verworven is via dat invoelen, via het invoelen aan concreetheid. Zo lijkt mij de vondst van Anne Jan van Minnen aangaande de vitale beweging een echte uitbreiding van de haptonomie. Die heeft betrekking op het levend lichaam en is invoelbaar via de tastzin. Maar ik meen dat de visie van Otto Huizinga, waarin de fenomenen die de haptonomie beschrijft ook vanuit spiritualiteit worden bezien, geen haptonomie genoemd kan worden. Hoe belangrijk zijn visie ook moge zijn! (Notabene: Het gaat hier uitsluitend om een naam.)

HC archief
Wim Laumans

Is de haptonomie volmaakt?
De haptonomie is een bepaalde kijk op feiten en verbanden, namelijk Veldmans kijk. En het is denkbaar dat die verbanden verkeerd gezien en beschreven zijn. De bestaande haptonomische formuleringen over hetgeen zij heeft ontdekt zijn nooit volmaakt en nooit af. Want dat wat je voelt kun je met woorden nooit volledig weergeven. En wie beter voelt wat er aan de hand is kan het beter verwoorden en wellicht ook correcties aanbrengen op de bestaande haptonomie.
Is de haptonomie 'af'? Zeker niet. Anne Jan van Minnen heeft een haptonomische vondst gedaan en daarmee de haptonomie aangevuld. Maar ik kan natuurlijk niet zeggen of er nog meer ontdekt zal worden. In elk geval is dat denkbaar.

Hoe is het gesteld met de belangstelling voor de theorie die haptonomie heet?
Ik heb eens geïnventariseerd welke zaken binnen de Vereniging aandacht krijgen. Ik ben eens nagegaan wat er aan de orde komt op avonden door de Vereniging belegd in de afgelopen vijf jaar. Dat bleek het volgende te zijn: gezins- en relatietherapie; gestalttherapie; authentiek acteren; aanwezigheidscounselen; non-verbale hypnose; neurolinguistisch programmeren; pschychomotore therapie; adem, stem en beweginsexpressie; het kind in jezelf; het proces van vergeving volgens Edith Stauffer; vreemd gaan; faalangst; de oerdans; de logica van het gevoel; het kind en de invloed van vroeg-kinderlijke ontwikkeling op de volwassen levensfase; stromingen binnen de haptonomie en hoe gaan we ermee om; lichaamsbeeld en haptonomie; professionalisering, en er is een werkgroep 'Levinas en aanraking'.

Waarom werd er nauwelijks een thema uit de haptonomie expliciet aan de orde gesteld? Is iedereen daarop uitgekeken? Beheersen ze dat allemaal perfect? Is er niemand die er een probleem mee heeft?

Bovendien: er is maar één Vereniging voor Haptonomie in Nederland. Als die éne club zo met de haptonomie omgaat, wie zal dan de haptonomie boven water houden?

Niet zo lang geleden kreeg ik drie dames op bezoek. Twee van hen waren gediplomeerde haptotherapeuten en de derde was ver op weg naar dat diploma. Zij kwamen mij wat vragen. Hun vraag luidde letterlijk: 'Kun je ook haptotherapie bedrijven zonder behandeltafel? Kun je dat ook doen door gewoon met iemand om te gaan, bijvoorbeeld als hij tegenover jou zit in een stoel?'

HC archief
Wim Laumans

Twee van hen hadden in Antwerpen een cursus gevolgd in iets waarvan ik de naam vergeten ben. En die cursus was voor hen een permanent feest geweest. Door de wijze waarop docenten daar met elkaar en met de cursisten omgingen. Je voelde daar namelijk permanent dat je iemand was.
Niemand had daar de neiging onvermogen te verbergen. En zeker ging niemand daarheen met klamme handjes. Dààr zijn, op die cursus, was werkelijk een feest. Zij hadden daar ondervonden dat louter deze omgang met elkaar hen zo veel goed had gedaan. Dit was de achtergrond van de vraag die zij mij stelden.
Zij hadden besloten om een cursus haptotherapie te volgen omdat zij verwachtten dat het feest van de omgang daar nog veel intenser zou zijn. Maar dat bleek helaas niet zo te zijn. Het ging daar alleen maar om hetgeen er aan de behandeltafel gebeurde. Open en authentiek moest je zijn tegenover de mens op tafel. Maar daarnaast speelden openheid en authenticiteit geen rol op die cursus.

Naar aanleiding van deze gebeurtenis schets ik hier mijn kijk op een ideale opleiding in haptonomie. Wellicht een utopie. Maar zonder utopie daaromtrent weet je niet naar welke kant de opleiding moet uitgroeien.

De haptonomische kwaliteit van de aanraking wordt in hoge mate bepaald door de mate waarop je in je basis bent. (En wanneer de haptotherapeut gaat praten met de cliënt, zal dit spreken evenzeer gedragen moeten worden vanuit de basis. Spreken is even delicaat als de hand.) Daarom staat de persoonlijke uitgroei in haptonomische zin centraal op een cursus die zich beroept op haptonomie. Die uitgroei is haar eerste zorg.
Die uitgroei komt vooral tot stand door de wijze waarop docenten met cursisten omgaan en de wijze waarop cursisten met elkaar omgaan. Het volgen van een hapto-cursus moet een feest zijn. Een steeds weerkerend feest. Een feest omdat je daar ruimte voelt, vrijheid, openheid. Vrijheid om te voelen wie je bent vanuit je diepste punt. De cursusleiding heeft daartoe ook tools ontwikkeld. Die zijn op de eerste plaats gericht op de docenten. Die docenten zullen onder elkaar ook het feest van de openheid moeten smaken dat hen telkens terug brengt tot hun diepste puntje. Nauwlettend zal de cursusleiding toezien waar zich fricties voordoen onder de docenten en die haptonomisch bekwaam omzetten in vreugdevuren. Nauwlettend zal de cursusleiding ook toezien hoe docenten omgaan met de cursisten, want docenten kunnen tot leven wekken maar ook vernietigen.

HC archief
Wim Laumans

De tweede portie tools is gericht op de cursisten als groep. Het klimaat onder de cursisten wordt nauwkeurig besnuffeld op fricties, op versperringen, op schadelijke dominantie van de een of de ander. En bekwaam weet de leiding die fricties om te zetten in vreugdevuren.

Het derde portie tools is de haptonomisch bekwame genuanceerde begeleiding van de individuele cursisten. Een haptonomische bekwaamheid die zich niet alleen manifesteert als de cursist bij een van de docenten op de behandeltafel ligt, maar die zich ook manifesteert als hij met hem een gesprek voert, met hem een kopje koffie drinkt tijdens de pauzes.

Cursusleiding, docenten en cursisten verkeren in weldadige ruimten. Er staan bijvoorbeeld bloemen die iedereen zeggen dat hij de moeite waard is om heerlijke dingen van het leven te ondergaan. En voor iedereen is er een stoel waarin je werkelijk kunt zitten. De materiële verzorging is idem dito. De koffie is er zeldzaam heerlijk.

En verder: grote bekwaamheid legt de cursusleiding aan de dag bij het selecteren van de gegadigden voor het diploma. Natuurlijk doet zij dat volstrekt niet door de kandidaat een cliënt te laten behandelen onder het toeziende oog van examinatoren. Dat zou immers in strijd zijn met de meest elementaire haptonomie-inzichten. De doorslaggevende criteria waarop er geselecteerd wordt voor het diploma op deze cursus zijn:

1. Wie is deze cursist? Is hij voldoende in zijn basis?
2. Kent hij zijn grenzen?
3. Heeft hij de instelling om overeenkomstig dit grensbesef zich te beperken?
4. Heeft hij de instelling om zichzelf nader te ontwikkelen en te bekwamen?

Er is natuurlijk ook een inhoudelijk cursusaanbod. De essentie van dit aanbod hebben we echter al genoemd: er worden mensen geopend tot vrijheid in voelen. Maar er is ook een theoretisch aanbod. Er zal ook theorie die haptonomie heet gegeven worden. Uiteraard herkenbaar in de eigen gevoelservaring van de cursisten. Die theorie heeft daarmee ook de functie van spiegel voor het latere leven: je kunt er immers aan aflezen in welke mate je haptonomisch bent uitgegroeid. (Eventueel overige theorie, bijvoorbeeld de psychopathologie, wordt gedoceerd in een haptonomisch perspectief. Ziektebeelden worden dan zo veel mogelijk besproken in termen van de haptonomie. En duidelijk wordt aangegeven bij welke ziektebeelden dit niet mogelijk is).

HC archief
Wim Laumans

De cursist krijgt ook aanwijzingen van praktische aard voor het uitoefenen van zijn beroep: hoe richt je een werkruimte in, hoe voer je administratie, hoe leg je contact met een mogelijk cliënt-toeleverend circuit, hoe afficheer je jezelf, enzovoort.

Ten slotte: vanzelfsprekend staan de abituriënten van deze cursus te popelen om vaak naar de opleiding terug te keren en de cursusleiding organiseert daartoe veel gelegenheid. Nascholing heet dat.

Is het allemaal utopie? In Antwerpen zou, naar men mij zei, de essentie van deze utopie zijn verwezenlijkt.

Uit andere tijdschriften

Bewegen en Hulpverlening, 1995, 12, nr.2
C.Emck, *Het diathese-stressmodel: een basis voor psychomotorische therapie bij borderline problematiek.*
F.Meijer, *Psychomotorische therapie en vrouwenhulpverlening.*
Boekbespreking door C.Emck en M.Tubben:
L.Woertman, *Beelden van een lichaam. De mentale representatie van lichaamsbeelden.*

FysioPraxis, 1995, 4, nr.14
S.J.van Gent, Boekbespreking van: Tine Everett, Maureen Dennis, Eirian Ricketts (red.), *Physiotherapy in mental health*, ISBN 0 6506 1700 4, 424 pp., prijs *f* 75,- Hierin wordt o.a besproken het fysiotherapeutisch onderzoek in relatie tot psychosomatische klachten, de betekenissen van (therapeutische) aanraking, de invloed van oefentherapie op cognitieve processen en stemming, alsmede ontspanningstraining en stressmanagement.

FysioPraxis, 1995, 4, nr.15
Willem F.Pinksterboer, Intuïtie en het fysiotherapeutisch beslissingsproces. *De scriptie waarop dit artikel is gebaseerd, kan worden besteld door 15 gulden over te maken op Rabobank rekeningnummer 30.80.96.614 ten name van W.F.Pinksterboer, Amsterdam, onder vermelding van Scriptie Intuïtie.*

Issue - Nederlands Paramedisch Instituut, 1995, nr.3
Marjanke Spanjer, *Geheugen èn stemming van Alzheimerpatiënten verbeteren door huidstimulatie – bespreking proefschrift van dr.Erik J.A.Scherder.*

HC archief
Wim Laumans

Mededelingen

Bestuur

De training van bestuur en commissies door Jan Andreae is inmiddels afgerond. De impact van de training voor verenigingsbeleid en personele commitments zult u op de aanstaande Algemene Ledenvergadering gewaar worden.
De Algemene Ledenvergadering wordt gehouden op zaterdagmiddag 9 maart 1996. Naast het formele gedeelte zal er een meerjaren beleidsplan ontvouwd worden. Er wordt in de voorbereiding ingezet op een programma met een gastspreker dan wel met een discussieforum en gastpanelleden. U ontvangt het programma van de Algemene Ledenvergadering per mailing. Ook wordt er weer voor kinderopvang gezorgd.

Leden uit de regio Zuid-Oost hebben inmiddels een regionale bijeenkomst georganiseerd met financiële steun van het bestuur. Wij juichen dit initiatief toe.

Ontwikkelingen in de (paramedische) gezondheidszorg en het zorgverkeringsstelsel (bijvoorbeeld beperking fysiotherapiebehandelingen) kunnen van grote invloed zijn op paramedische behandelingen op haptonomische basis. Dat betreft zowel het aantal behandelingen als de declaratiemogelijkheden. Wij vermoeden dat er in de toekomst veel zal veranderen met betrekking tot het werken op haptonomische basis. Zeker indien het beroep haptotherapeut meer gestalte krijgt. Aangezien de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie grotendeels een platform vormt voor leden die op haptonomische basis werken, zijn bovenvermelde veranderingen een aandachtspunt voor het bestuur.
Inmiddels heeft het bestuur onder andere over deze zaken contact gehad met de Vereniging van Haptotherapeuten en de Academie voor Haptonomie en Kinesionomie te Doorn. Op de aanstaande Algemene Ledenvergadering zullen wij u hierover berichten.

Er is bij het bestuur aangedrongen op het instellen van een klachtrechtprocedure. De achtergrond hiervan is dat blijkt dat klachtprocedures via de oorspronkelijke beroepsverenigingen niet altijd naar bevrediging verlopen voor klager/aangeklaagde, onder andere vanwege onbe-

HC archief
Wim Laumans

kendheid binnen die beroepsverenigingen met betrekking tot haptonomische begeleiding. Daarnaast kent de Vereniging van Haptotherapeuten alleen procedures met betrekking tot haptotherapie.
Het bestuur discussieert op dit moment over een mogelijke taak daarin als serviceverlening voor de leden en hun cliënten. Ook dit punt wordt met de Vereniging van Haptotherapeuten en de opleidingen besproken.

Op 17 januari biedt het bestuur u een nieuwjaarsborrel aan tijdens de conferentieavond. Rest mij nog om u allen prettige feestdagen en een goed 1996 toe te wensen, namens het bestuur en de commissies.

Joost Leonhard
Voorzitter

Voorbereidingscommissie

Grenzen aan de haptonomische aanraking

Het jaarthema dat de Voorbereidingscommissie dit jaar wil voeren is: 'Grenzen aan en binnen de haptonomische aanraking.'
De aanleiding voor dit thema is de training die het bestuur en de commissieleden momenteel volgen onder leiding van Jan Andreae. Het doel van deze training is vanuit een kernachtige en krachtige ver-eniging van de actieve leden te komen tot een meer vanuit de kern der zaak functionerende vereniging. Een belangrijk uitgangspunt bij de behoeften van individuen om zich te ver-enigen is om ook te weten hoe je met je (be)-grenzen omgaat. Verfrissend is het om er in de training achter te komen dat het voor ons als haptonomisch werkenden, die in hun werk steeds op de grens aan het werk zijn, niet altijd even makkelijk is om in een andere context goed om te gaan met grenzen, grenzen te onderkennen en te stellen. Als je jouw persoonlijke grenzen duidelijk hebt, kan dat de basis vormen voor het samenkomen in (daad)kracht.
In het stoeien met onze grenzen constateerden we en hebben we ervaren dat er werkelijk contact is als je binnen de sfeer van andermans/vrouws grenzen bent; dat is contact; daar vindt de ontmoeting plaats; daar komen mensen in beweging tot nieuwe ontwikkeling en ontstaat richting en daadkracht vanuit je kern van zijn.

Als Voorbereidingscommissie lijkt het ons interessant en belangrijk om ook verder binnen de vereniging deze grenzen te onderzoeken. We vragen ons af welke theorie over grenzen de haptonomie en de verschillende daaruit voortvloeiende haptonomische stromingen hanteren. We zoeken als Voorbereidingscommissie momenteel naar een vorm waarin

HC archief
Wim Laumans

verschillende deskundigen binnen de haptonomie ons mee kunnen voeren in hun theorie of model over grenzen in de haptonomische aanraking. Daarbij is het ons streven om op de conferentieavonden met deze modellen praktisch aan het werk te gaan. Ook nu weer met als doel om ieders visie en handelen aan te scherpen en te komen tot uitwisseling.
Want wat zijn jouw modellen en theorieën die je geleerd hebt en nu in de praktijkvoering hanteert? Tot hoe ver ga jij in de aanraking? Hoe benader jij? Hoe belast jij? Hoe ga jij tot aan de grens? Hoe zit jij op het scherpst van de snede en wat doe je als je over de grens van de ander of van jezelf heen gaat?
De vorm van de avonden is dus nog niet precies duidelijk, maar de data zijn reeds bekend: woensdag 17 januari 1996 en woensdag 27 maart 1996. Na deze twee conferentieavonden wordt er ook weer een workshop georganiseerd in mei 1996.
We hebben er voor gekozen om, in tegenstelling tot vorige jaren, twee in plaats van drie conferentieavonden te beleggen, omdat er reeds een rijk aanbod aan workshops op het lustrum was en omdat de Contactcommissie ook al een aantal avonden heeft gepland. Genoeg kan ook genoeg zijn. Nadere informatie volgt.

Noud van Poppel
Voorzitter

Uit andere tijdschriften

Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, 1995, 139, nr.39
M.J.A.Engelen, R.L.Diercks en W.F.A.Mensink, *Bekkenpijn en zwangerschap.*
J.M.A.Mens, *Bekkenpijn door zwangerschap; een nieuwe aandoening?*

Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, 1995, 139, nr.43
Themanummer Freud en Hysterie, w.o.:
A.van Dantzig, *De betekenis van de (vroege) psychoanalytische visie voor de huidige psychotherapie.*
J.Vijzelaar en H.G.M.Rooymans, *Freud en de hysterie: 1895-1995.*
P.J.Koehler, *Freud, Charcot en de neurologische visie op de hysterie.*
O.v.d.Hart, *Pierre Janet en Sigmund Freud over hysterie, trauma en dissociatie.*

HC archief
Wim Laumans

(Ingezonden mededeling)

Onderwerp: *werving enthousiaste collega voor het vervullen van een vacature in de algemene adviesraad van de Besnier Boeck/Sarcoïdose Belangenvereniging Nederland.*

In ons land zijn er veel patiëntenverenigingen, die zich op allerlei manieren inzetten voor de belangen van de bij hen aangesloten leden. Een van de verenigingen is de Besnier Boeck/Sarcoïdose Belangenvereniging Nederland.
Deze vereniging kent een medische adviesraad. Hierin zijn diverse medische specialismen vertegenwoordigd. daarnaast ken t de vereniging ook nog een algemene adviesraad. Hierin zijn de niet-medische specialismen vertegenwoordigd, zoals de jurist, de psycholoog, de natuurgeneeskundige en anderen.
Als vertegenwoordiger van onze beroepsgroep mocht ik zitting hebben in deze raad. Het verzoek werd aan mij gedaan omdat een van de longartsen van ons huis nauw betrokken was bij deze vereniging. Hierdoor heb ik veel praktijkervaring in het begeleiden van mensen met dit ziektebeeld.

Zoals bij veel chronische ziektebeelden vormen het acceptatieproces en de daarbij behorende fight- en flightreacties de voornaamste drempel naar een gezonder bestaan. Het leren omgaan met klachten is per definitie een van de sterkste scholingspunten van de haptonomische begeleiding.
De algemene adviesraad vergadert gemiddeld twee keer per jaar (meestal in Rotterdam) en eens per jaar is er een grote algemene ledenvergadering (in het midden van het land). Er wordt van het lid verwacht bij deze vergaderingen aanwezig te zijn, eventueel actief te participeren. Tussentijds ontvangt het lid brieven (ongeveer een per maand) met vragen van leden. Deze worden schriftelijk beantwoord. Na een periode van 6 jaar ben ik niet meer in de omstandigheden dit nuttige (en leerzame) werk voort te zetten. Door middel van dit stukje hoop ik een van onze leden te enthousiasmeren voor het vervullen van de vacature in de algemene adviesraad. Natuurlijk ben ik bereid het een en ander in een goed gesprek over te dragen.

Schriftelijke reacties graag naar:

Thon Schreuders
Afd. Fysiotherapie Merwedeziekenhuis,
Postbus 306
3300 AH Dordrecht.

HC archief
Wim Laumans

Ingezonden brieven

Geachte Redactie

In het Haptonomisch Contact nr.2 1995 is een artikel geplaatst waarin een cliënte onder de eigennaam *Moene* haar verhaal als cliënte vertelt. Onderaan de bladzijde van dat artikel "Belevingen" ofwel "ervaringen met haptotherapie" staat vermeld dat de naam *Moene* niet de naam van de cliënte is. Uit de inhoudsopgave van het blad is evenwel niet op te maken dat de schrijfster onder een pseudoniem publiceert.

Mijn naam is Christien Moene. Ik was net als schrijfster van genoemd artikel in haptotherapeutische begeleiding. Evenals de schrijfster ben ik een vrouw en ben opgegroeid in een gezin met een moeder en twee oudere zussen. Ik ben onaangenaam getroffen door het gebruik van mijn achternaam door iemand, die op het eerste gezicht zoveel overeenkomsten met mij lijkt te hebben. Geschokt ben ik echter door de onprofessionele en onzorgvuldige wijze waarop in uw vaktijdschrift omgegaan wordt met cliëntencasuïstiek. Het anonimiseren mag niet ten koste gaan van de privacy van een ander en daarom is het in professionele vakbladen van beroepen in de menswetenschappen gebruikelijk dat:

- er geen eigennamen gebruikt worden maar gefingeerde initialen of gefingeerde zeer veel voorkomende voornamen én
- er duidelijk aangegeven wordt dat gebruikte initialen c.q. voornamen gefingeerd zijn én
- er geen relaties gelegd kunnen worden met bestaande personen in vergelijkbare situatie.

In dit geval voldoet het anonimiseren aan geen van de criteria hetgeen voor mij onaangename gevolgen had en heeft.

Tot slot nog twee dingen:

Ik respecteer het verhaal van die andere cliënte, die zich *Moene* noemt. Voor alle duidelijkheid echter wil ik ook benadrukken dat het niet mijn verhaal is.

Ook begrijp ik haar behoefte om anoniem te publiceren. Het is echter jammer dat de onzorgvuldige wijze waarop u als redactie hierin te werk gaat ten koste is gegaan van mijn anonimiteit en privacy.

Christien Moene
Nijmegen

HC archief
Wim Laumans

AGENDA 1996

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
JANUARI			
17	Stadskasteel Oudaen te Utrecht	conferentie-avond info volgt Nieuwjaarsborrel	19.30 uur
MAART			
9	Jordan College te Zeist	Algemene Ledenvergadering	13.00 uur
26	Centrum Jade Adelaarstraat 3 te Utrecht	Introductieavond Sensory Awareness (zie adv. blz. 50)	19.30 - 22.00 uur
27	Stadskasteel Oudaen te Utrecht	conferentie-avond. info volgt	19.30
MEI			
??		Workshop Voorbereidings-commissie	

HC archief
Wim Laumans

HC archief
Wim Lemmans

De Nederlandse Vereniging voor Haptonomie stelt zich ten doel de communicatie te bevorderen tussen hen die in de haptonomie zijn geïnteresseerd en/of opgeleid, en dat in de breedst mogelijke zin.

Zij is nadrukkelijk géén beroepsvereniging. Aan het lidmaatschap kunnen geen rechten worden ontleend t.a.v. welke beroepsuitoefening dan ook op het terrein van de haptonomie.

De vereniging tracht haar doel te bereiken door:

a. het bevorderen van onderling contact tussen de leden middels samenkomst in het kader van lezingen, werk-, studie-, ervarings- en gegevensuitwisseling;
b. het bevorderen van de onderlinge communicatie middels woord, beeld en geschrift;
c. het onderhouden van contacten met instellingen die van belang zijn voor het bevorderen van de kennis van en de bekendheid met de haptonomie.

De vereniging kent:

a. gewone leden, met tenminste een baisopleiding in de haptonomische beginselen en fenomenen;
b. aspirant-leden, d.w.z. mensen die als student zijn ingeschreven bij een opleiding als boven;
c. belangstellende leden, d.w.z. mensen of rechtspersonen die zich als zodanig aanmelden bij het bestuur.

De vereniging kent drie commissies:

a. De Voorbereidingscommissie organiseert lezingen en workshops in het kader van uitwisseling en visie ontwikkeling. Contactpersoon: Noud van Poppel: tel. 020-6730655 (privé) en 020-6624206 (werk).
b. De Contactcommissie wil randvoorwaarden scheppen ter bevordering van de communicatie, zowel binnen als buiten de vereniging. Contactpersoon: Marli de Jonge-Lindeboom, tel. 010-4186342.
c. De Redactiecommissie stelt dit tijdschrift samen.

De vereniging kent een bestuursvorm met vertegenwoordigers uit de commissies als bestuursleden naast een dagelijks bestuur. Contactpersoon van het bestuur is Irene Sibbles-Verbrugge, tel. 03438-16911. Voor financiële zaken kunt u contact opnemen met de penningmeester Leni Gudde tel. 03438-33091.

De kosten van het lidmaatschap, (wijzigingen voorbehouden) inclusief de toezending van Haptonomisch Contact bedragen *f* 150,- per jaar. De toegang tot de meeste activiteiten is voor leden gratis. Voor workshops e.d. wordt een aanvullende bijdrage gevraagd.

Alle correspondentie die niet te maken heeft met het tijdschrift, w.o. adreswijzigingen en aanmeldingen voor het lidmaatschap, opsturen naar: Secretariaat van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie
De Otter 29; 7414 HZ Deventer; Tel. 05700-43875

HC archief
Wim Laumans